
TRANSILVANIA

Organul societății culturale „Astra“.

Temei și clădire.

Ideea creștină la noi.

Nici o generație, — câtă vreme e reprezentanta unei nații sănătoase — nu poate trăi, vreme mai îndelungată, fără un ideal conducător, fără un program de muncă și de luptă, fără lumina străpungătoare de neguri care, arătându-i în contururi cât mai limpezi viitorul, să-i poată defini cadrele prezentului, să o așeze în realitatea vieții contemporane. Fără un drum hotărît, fără metode precizate, fără nizuința spre o țintă bine determinată, viața sănătoasă, viața creatoare nu e cu putință. Viața trebuie să aibă preț, în credința noastră, în convingerea noastră, pentru ca ea să poată fi trăită.

În mod instinctiv și necesar generațiile unui neam. sănătos, când un ideal de viață e atins, se frământă pentru aflarea altuia nou, potrivit lor și împrejurărilor, potrivit mai ales cu noua nizuință de-a mai face un pas către desăvârșirea vieții. Infrigurarea cea nouă, sbuciumul cel nou cât și noua țîșnire de lumină care vine la sfârșit, vor contribui la creșterea moștenirii spirituale primită dela generațiile anterioare, va fi contribuția celor de azi la averea comună a sufletului național.

Noul ideal de viață, programul de muncă și de luptă, nu se naște ca Venus din valurile mării, întreg și luminos din prima clipă, pentru a fi văzut de toată lumea. Nașterii lui îi premerge o epocă de fermentație până să ajungă la cristalizare deplină. Iar lupta în jurul lui în două epoce e mai agitată: câtă vreme țîne fermentația și, după ce s'a limpezit, câtă vreme se dă prima mare bătălie organizată pentru triumf.

Societatea românească de după războiu cred că e abia la începutul epocii de cristalizare a unui nou program de viață potrivit conștiinței sale psihice, abea la începutul epocii de fermentație din care să nască noul ideal. Dovada o avem într'o tot mai accentuată preocupare de problemele care iasă din cadrul

restrâns al vieții pur materiale și în haosul în care se desfășoară, deocamdată, aceste preocupări.

Ceeace știm până azi limpede din ceea ce se agită în subconștientul din noi în legătură cu strânsa noastră încadrare rodnică în realitatea de azi, — e încă foarte puțin. Se agită, de-odată o mulțime de probleme, fără a le putea trece prin prisma unității aceleiași ținte; se agită par'că mai mult de dragul de-a fi răscolite, cercetate, decât de dorința rezolvirii, a concluziei, a apropierii cu un pas, de soluția integrală.

Dar aceasta e tocmai caracteristica epocii de fermentare. E acelaș haos care se poate vedea pe un teritoriu unde se plănuște o mare clădire. Furnică mii de oameni și de vehicule de tot felul și varsă material disparat, despre care cel lipsit de experiență nici nu poate crede că se va folosi la aceeași clădire. Și fiecare din liferanți crede că materialul adus de el e principalul și adeseori privește cu dispreț la cel descărcat din căruța vecină. Și deasemenea poate fi o rivalitate pe temeul întâietății, între cei cari sapă fundamentele ori stâng varul sau poartă cărămizile.

E de ajuns să facem asemănarea. Azi, la noi, fiecare specialitate de știință crede că organizarea vieții naționale și de stat se poate face *mai ales* după principiile ei și se poartă cu puțin dispreț față de specialitatea vecină.

Este epoca de fermentație a noului ideal. Inceperea ei, de parte de a ne îngrijora, sau de-a ne umplea de simțul criticeii destructive, trebuie să ne bucure. E dovadă că sufletul generației contemporane a început să se miște, să se agite, să simtă necesități de ordin mai înalt. El răscolește material pentru noua clădire, îl adună, uneori îl supraapreciază pe al său. Dar nu-i nici un motiv de îngrijorare.

Arhitectul va pune fiecare material la locul lui. Procesul de cristalizare poate să țină încă multă vreme la noi, în drumul către noul ideal potrivit generației de azi; la tot cazul negurarea de azi va trebui să crească încă binișor, până când vor țîșni, ca niște raze de lumină noile directive care să îmbrățișeze, nu din poruncă sau din moda zilei, ci din necesitate interioară, din sinceritate, întreaga noastră viață etică, culturală, națională, socială, politică, în cadrele unui bine statornicit program de viață.

Când acesta va fi clar, lupta pentru biruința lui se va impune din primul moment. Și abia atunci vom fi în pragul deschiderii de noi curente cristalizate. Lupta de atunci va fi mai intensivă ca cea de azi, dar și mai bine conturată și directivată. Atunci nu numai conferințe și ziare, reviste și broșuri, vor milita pentru biruință în cadrele programului bine precizat, ci păturile largi ale națiunii se vor înregimenta la luptă.

Idea creștină, ca element de renaștere a societății de după războiu, ca element al noului ideal de viață, începe să fie agitată și la noi. Am dori ca ea să fie agitată din sinceritate, din convingere. Ceeace generațiile intelectuale din trecutul nostru apropiat, — în întreaga estindere a românismului — nu puteau întâlni în reviste, în presa zilnică, în preocupările diferitelor societăți, decât sporadic, — întâlnesc azi la tot pasul. Creștinismul, Hristos, întemeietorul lui, Biserica, — nu mai sunt considerate în aceste manifestații ca niște anahronisme, cum erau odată, ci ca realități cari cer să intre în viața noastră zilnică, socială și culturală. Cu două, trei decenii înainte era socotită ca o copilărie, ca o lipsă de adevărată și temeinică cultură, în a susține, în vorbă sau scris, veșnica putere creatoare, eliberatoare, fructificatoare a creștinismului.

Azi se încearcă și la noi a se vorbi despre restaurarea în Isus Hristos, a concepției de viață, a eticei, a moravurilor, a organizării sociale, naționale și chiar politice.

Repetăm: am dori ca această nouă manifestare să fie pornită din sinceritate, din convingere și să nu fie o simplă imitație, o molipsire a modei.

Intr'adevăr după războiu ne-am trezit cu o parte a societății europene înclinată spre misticism. Războiul a sfărâmat pe omul mașină, pe omul pur materie și dacă deținătorii capitalului internațional lucrează și se agită după vechile concepții, profitabile pentru ei, nizuind și azi la robirea umanității în cadrele și legile materiei, marea mulțime a oamenilor începe a fi susceptibilă și la poruncile vieții interioare, a celei sufletești.

Un mare vestitor și închinător al puterilor sufletului, al pre-venței spiritului asupra materiei, marele poet din răsărit Rabindranat Tagore a fost purtat în triumf, după războiu, prin capitalele europene. El a muștrat pe creștinii Europei că nu sunt destul creștini, ba, în multe împrejurări ale vieții, că nu sunt creștini de loc, ci mai răi ca păgânii și muștrarea lui a fost primită cu bucurie, cu un fel de însufleșire mistică.

Tot după războiu, poeți și scriitori, au fost atrași de realitatea creștinismului, au scris în spiritul sfinților Părinți de odinioară despre Isus și despre suflet, despre contactul mistic cu Ființa eternă, — și nime nu i-a luat în bătaie de joc, cum s'ar fi întâmplat cu patruzeci de ani înainte, când doctrinele materialiste și raționaliste erau dominante. Dimpotrivă și-au câștigat nu cititori, ci credincioși, cărora li se părea că descoperă în vestirea lor o vestire nouă și originală, deși e veche de o mie nouă sute de ani.

Cum la noi, odată, s'a răspândit concepția materialistă asupra vieții, nu atât din proprie gândire, îndoială și frământare, ci mai mult ca o molipsire, ca cerințele unei mode. — avem motive să

ne întrebăm nu cumva azi se repetă același fenomen în legătură cu preocupările cari ar părea că ne pun și nouă problema restaurării vieții individuale ca și a celei colective în Isus Hristos.

Iar o idee, oricât de salutară și de rodnică, se știe că nu poate trăi decât din rădăcini proprii, ori, transplantată din străini, când află terenul cel mai potrivit în care își poate înfițe rădăcinile.

Și nu există ceva mai ridicol, mai lamentabil, decât maimuțărirea unei idei și sentimente cari nu au nici o atingere cu viața intimă, cu necesitățile acestei vieți.

Dacă voim ca pe terenul vieții religioase, în special creștine, să ne manifestăm ca alte popoare la cari, cel puțin într'o pătură a societății, Hristos e o realitate, un element viu, e nevoie ca manifestarea să fie o cerință sinceră a sufletului. Altfel organizăm paradă zadarnică și ne pierdem timpul în mod conștiu, ceea ce este și mai umilitor.

II.

Poate nu există intelectual care în lupta cu acceptarea sau respingerea doctrinei și a moralei creștine, să nu-și fi pus întrebarea: „După Evanghelie ca și după dogme și învățătura Bisericii, doctrina creștină, adusă pe pământ de Fiul lui Dumnezeu, are caracterul universalității, nu numai întru cât poate satisface toate cerințele și idealul sufletului omenesc, ci și întru cât trebuie vestită tuturor popoarelor, pentru a se ajunge la o turmă și un păstor. — Dacă Hristos e Fiul lui Dumnezeu, dacă jertfa adusă de el pentru mântuirea lumii, e nemărginită, cum se explică faptul că după aproape două mii de ani creștinii nominali sunt în mare minoritate față de ceilalți oameni, iar creștinii reali sunt neasemănat mai puțini?”

Punându-și întrebarea și meditănd superficial asupra ei, mulți s'au instrăinat de creștinism, spunând că nu poate fi de origine divină o doctrină care înaintează așa de încet, schimbă atât de cu anevoie fața lumii și ferește pe așa de puțini oameni. În concepția acestora legea lui Hristos trebuia și trebuie să triumfe prin însăși originea și puterea ei divină, indiferent de materialul ce întimpină, indiferent de voința ce-i stă împotrivă. Astfel văd aici o lipsă a atotputerniciei divine.

Se apropie de această mentalitate intelectualii cari cred că fac destul dacă aruncă în public lozinca restaurării în Isus Hristos, ei înșiși continuând să ducă viața de mai înainte, ca și când lozinca ar trebui să fie creiatoare și fructificatoare prin ea însăși. Dar creștinismul nu e o doctrină care să-și implante rădăcinile în văzduh; nu e un altoi nobil care ar putea fi altoit în piatră sau într'o scorbură putredă; nu e o închipuire care, fructificând fantazia, poate trăi și acționa, nu e o himeră potrivită pentru ela-

nuri mistice cari rămân sterpe. Creștinismul este o realitate, cum realitate e Hristos, apostolii, Biserica, Evanghelia. E realitate și cere realizări.

Pentru a putea fi altoit în suflete, în viață, el are nevoie de o altă realitate. Oltoitul nobil are nevoie de o trupină sau de o ramură sănătoasă. Supranaturalul are lipsă de un fundament natural sănătos și puternic, după cum clădirea are nevoie de temelie sănătoasă, pentru ca edificiul să se poată înălța și străluci în toată splendoarea.

Doctrina creștină nu poate arunca rădăcini decât într'o minte și inimă *natural întregă și sănătoasă*. În creștinism deosebim două părți distincte: temelul și clădirea. *Temelul este omul restaurat în cele firești ale sale; ciădirea este perfecționarea acestui om prin credință și grație divină, prin ajutorul peste fire, câștigat de Hristos prin patima sa, tocmai pentru a putea aduce pe om la strălucirea cea dintâi.*

Hristos n'a venit să strice cele firești ale omului, ci să le desăvârșească. „N'am venit să stric legea, ci să o plinesc”.

Restaurarea în Hristos, realitatea dorită, presupune în mod necesar ca existentă *restaurarea în cele firești ale omului*.

Dela propovăduirea lui Hristos și a apostolilor până azi, piedeca principală ce s'a pus în calea propagării creștinismului, ca și a unei vieți individuale sau colective, cu adevărat creștine, a fost lipsa temelului natural sănătos, a ogorului bun care să primească credința și s'o rodească. Nici pe vremea propovăduirii Mântuitorului, nici azi, lumea nu este restaurată în cele firești ale sale. Pomul sălbatic sau mai puțin nobil, dar sănătos, în care să se facă altoirea mlădiței nobile creștine, e rar. Iar creștinismul nu e o poruncă, nu e o impunere, ci o acceptare de bună voie a vestirii celei noi.

Zadarnic voiu propune algebra celui ce nu și-a dat silință să învețe operațiile și legile fundamentale ale aritmeticei; zadarnic voiu încerca să conving pe cineva să nu bată, când el, ocazia dată, ucide; zadarnic voiu propovădui milostenia față de deaproapele cuiva care-l fură pe tatăl său, pe frate sau pe soră. Zadarnic voiu vorbi de întruparea Fiului lui Dumnezeu cuiva care nu și-a luat osteneala să ajungă la cunoștința existenței lui Dumnezeu din lucrurile lumii.

Mântuirea prin Isus Hristos nu s'a vestit ca o silă pentru oameni. Dumnezeu silește perfecțiunea în lucrurile neînsuflețite ale lumii prin legi dela care nu este abatere și care, ținute, nu aduc nici un merit lucrurilor, ci slavă Ziditorului. Mântuirea prin Hristos a fost lăsată la bunul plac al oamenilor, a ființelor raționale care prețuesc mai mult decât orice *libertatea lor*. Numai actul săvârșit în deplină libertate e act omenesc și tot el singur te poate mântui sau condamna.

Dacă la venirea Mântuitorului în lume, sau de-atunci până azi omul s'ar fi silit să se restaureze în cele firești ale sale și restaurarea în Hristos ar fi mai grabnică, mai completă, mai universală. Dacă omul s'ar nizuî să fie natural, ușor ar putea ajunge și în ordinea supranaturală. Dacă ar da trunchiu sau ramură sănătoasă pentru altoi, altoiul s'ar prinde ușor.

Dar în toate timpurile oamenii mai bucuroși și mai ușor își corup natura, decât să o păstreze întreagă și sănătoasă în lumina minții și a simțirii firești.

Despre soarta și piedecile ce se pun Evangheliei, a mărturisit însuși Hristos în limpedea pildă a sămănătorului :

„Eșit-a sămănătorul să samene sămânța sa. Pe când semăna el, o parte a sămânții a căzut lângă drum, — a fost călcată în picioare și au mâncat-o păsările ceriului;

O altă parte a căzut pe stâncă; și cum a răsărit s'a uscat, pentrucă nu avea umezeală;

Alta a căzut în mijlocul spinilor; spinii au crescut împreună cu ea și au înecat-o;

Alta a căzut pe pământ bun, și a crescut și a dat rod înșutit”.

E cunoscut tâlcul acestei pilde. Teren sufletesc prielnic pentru Evanghelie și supranatural, găsește numai sămânța care cade în pământ bun, în suflet restaurat în cele firești ale sale, când deținătorul lui s'a silit să smulgă buruienile și spinii din el, — adică relele cari pot fi biruite și numai prin puterile firești ale omului.

Despre soarta și propagarea Evangheliei, Hristos a spus, vorbind apostolilor. „Nu este sluga mai mare decât stăpânul; dacă m'au ascultat pe mine și pe voi vă vor asculta”.

Și știm cum a fost El ascultat, tocmai din lipsa pământului roditor, a sufletului omenesc restaurat în cele firești ale sale.

E o grea tragedie în destinul poporului evreesc. Neamul care a fost condus așazicănd de mână de Dumnezeu tocmai pentru a avea în el păstrătorul credinții monoteiste și propagătorul legii celei noi, poporul care a așteptat în gemete de durere și în nădejde arzătoare venirea Mesiei; poporul ai cărui proroci și poeți n'au știut căuta decât contactul cu divinitatea și vremile de mărire ale lui Mesia, — nu l-au primit pe Cel prorocit când a venit în mijlocul lui. Imensa lui majoritate, societatea cultă și cărturărească, bogații, stâlpii poporului, l-au renegat.

„Nu ești tu Hristosul! Nu ești tu Mesia!”.

Motivul, același din veac și până în veac: sufletul acelei generații nu mai era sufletul prorocilor și al poeților, nu mai era pământ bun, nu era restaurat în cele firești ale sale. Era o viață sufletească de paradă, pentru aparențe, dar viața interioară era coruptă. Nobila mlădiță creștină nu avea pe ce să fie altoită, căci pretutindeni erau trunchiuri putrede și crengi uscate. Ici-colo, în Petru, în Ioan, în Iacob, în restul apostolilor și ucenicii,

în câteva femei, a putut găsi Domnul ramura sălbatică sănătoasă, pământul roditor; în Iair, mai marele sinagogii, în Zaheu, vameșul păcătos, și în alți câțiva a aflat nizuința restaurării în cele firești ale omului, aceștia arătându-se gata să plivească buruienile, să smulgă spinii din suflet, să refacă integritatea naturală a vieții spirituale. Și Domnul a altoit, a sămănat cu mână largă în sufletele tuturor acestora. Creștinismul și-a găsit aici fundamentul natural pe care putea clădi supranaturalul. Și l-a clădit spre uimirea unei lumi întregi. Aceste au fost tot inimi mari și simple prin paza ce-au avut-o de-a nu lăsa coruperea celor firești, celor dinlăuntru ale lor.

Ei au trăit luptând împotriva patimilor cari corup natura intimă a omului, încă înainte de-al cunoaște pe Hristos, iar alții s'au lăpădat definitiv de ele îndată ce l-au cunoscut. Afară de Iuda, nici unul nu s'a depărtat mai mult de Isus și desigur că spânzuratul n'a fost sincer dela începutul apostoliei lui.

Dar ce putea face Hristos cu cei cari nu ofereau, în libertate, acest temei al credinței: integritatea vieții interioare așa cum o pornește conștiința și legile naturale? Cu fariseii și cărturarii și cu o întreagă societate care și-a abătut întreaga viață interioară dela adevărurile firești, și se complăcea într'o exteriorizare fățarnică a credinței și a ținerii legii? Ce putea face cu aceia cari, din buna lor voie și pentru un mai ușor traiu material, erau comparați de însuși Mântuitorul cu „mormintele sfinte cari pe dinlăuntru sunt pline de oase“!?

Ce putea face și ce poate face Evanghelia cu fariseul care se pune la loc de frunte, privește drept în cer și se roagă: „Doamne mulțumescu-ți că nu sunt păcătos ca acest vameș?“ pe când în realitate el nici nu crede în Dumnezeu și tot ce face, face pentru ochii lumii?

Cum s'ar putea îmbina sinceritatea cu ipocrizia? Ele se exclud. Cum ar putea răsări sămânța din piatră stearpă?

Da. Temeiul creștinismului rămâne omul întreg, așa cum iese din mâinile naturii, tot ale lui Dumnezeu, așa cum se poate păstra prin nizuințe și luptă, în lumina minții naturale și a imboldurilor firești ale conștiinței. Cine, prin proprie voință, se pervertește singur, sau lasă să fie pervertit în cele firești ale lui, e loc sterp, pământ pietros pentru creștinismul care are menirea să ducă la desăvârșire tocmai cele firești ale omului aici pe pământ.

Majoritatea poporului evreesc care avea și cunoștea legea, adecă cele firești ale omului, consfințite și prin tablele legii ale celor zece porunci, nu și-a păstrat întreagă, solidă, viața interioară cea naturală. Ei, fiind scorburi putrede, n'au putut primi mlădița creștinismului. În locul legilor stabilite au pus axiome întortochiate, favorabile lor ca indivizi, sau castă; în locul conști-

inții au pus sofismul, în locul vieții interioare reale, forme goale. În locul lui Dumnezeu pe ei înșiși și interesele lor.

Aceasta explică tragedia poporului evreesc, care a așteptat milenii pe Mesia, — ba unii mai așteaptă și azi, — iar când a venit n'au voit să-l recunoască.

Ei n'au putut să-l primească, oprindu-i dela aceasta viața lor interioară coruptă, depravarea celor firești ale omului, lipsa temeiului sănătos pe care să se clădească noua doctrină.

Și, de-arândul veacurilor, aceeași a rămas piedeca principală în propagarea creștinismului, ca și în activarea lui în viața de toate zilele a individului, ca și în cea colectivă a popoarelor.

Pretutindenea unde omul nu s'a nizuit, în lumina minții sale, în îndemnul conștiinței și a tuturor celor firești ale sale, să rămână om întreg și sănătos, între marginile date de fire, — creștinismul n'a avut ce căuta, Hristos, chiar propovăduit, nu a fost primit și nu va fi nici odată.

III.

Creștinismul cunoaște câteva pilde cari ar părea potrivnice celor afirmate. Între ele strălucește întoarcerea miraculoasă a apostolului Pavel. Dușman al lui Hristos, al bisericii, al noiei doctrine, el e de față la moartea întâiului martir și arhidiacon Ștefan, ucis cu pietre de Jidovi la porțile Ierusalimului; pornește la Damasc, cu scrisori dela mai marii Sinagogii să prindă pe creștinii din acel oraș. Iar pe drum e orbit de strălucirea Domnului care-l întreabă „Saul, pentru ce mă gonești?”

Dar cel adânc inițiat în lege, care o cunoștea mai temeinic decât cărturarii cei bătrâni, cel care din tinerețe o învățase la picioarele lui Gamaliel, cel arzător cu sufletul și cu siguranță sincer în credința lui, — intrase în planurile Domnului, cele nescrutabile, cum au mai intrat și alții după el, pentru a-i arăta „cât trebuie să sufere pentru numele Lui”.

După tot ce știm despre marele Apostol, el n'a avut nicio afinitate sufletească cu fariseii, el n'a știut ce-i ipocrizia, el era un pământ bun, dar uitat. Și Domnul s'a milostivit să samene în el sămânța Vestirii celei bune...

Fariseilor le-a părut că-i un reneșat și-au umblat să-l ucidă, după-cum atâția alții cari, până la un moment dat, par potriviți ai Domnului, când fac mărturisire publică sunt considerați de reneșati, decăzuți din cinstea științii sau a artelor.

Toți aceștia au păstrat în ei simburile sănătos și mai ales toți au lucrat din sinceritate. Din sinceritate n'au crezut, cum mai târziu iarăși, din sinceritate au crezut. Sau dacă și-au pervertit natura mai înainte, ei n'au ajuns la creștinism decât prin chinurile restaurării în cele firești ale omului și numai pe urmă au putut prinde altoiul mlădiei celei nobile. Pilda sf. Augustin și a altora e grăitoare.

În acest prim pas către creștinism, — restaurarea în cele firești, clădirea temeiului credinței, — cele firești ale omului trebuie să sară în luptă mai întâi. Voința va face începutul, toate facultățile omului își vor da concursul, lupta poate fi scurtă sau lungă, — dar ea, unde voința și intențiunea e hotărâtă și sinceră, — va fi ajutată de adierea până la om a ajutorului divin, lăsat în lume de jertfa lui Hristos, ajutor prin care mai târziu va ridica în sufletul lui întreaga clădire a creștinismului.

Pretutindenea unde vedem că societatea e pervertită în cele firești, putem ști mai dinainte că creștinismul își va face cu greu loc. Pretutindenea unde nu vedem nici o silință de îndreptare, unde voința nu se mișcă și facultățile psihice nu lucrează pentru restabilirea firească, ci se complac în perversiune, pretutindenea unde e așa, învățătura lui Hristos pare — după vorbele apostolului Pavel: „Jidovilor scandal, iar neamurilor nebulie“.

Și dacă în astfel de societăți se începe propovedania de către elemente asemenea ei, putem ști mai dinainte că e paradă și fariseism. Iar, dacă vine vestitorul cel adevărat, cel sincer, el e făcut în grabă imposibil, pentru a se adevăra cuvintele Domnului: „Dacă m'au ascultat pe mine, și pe voi vă vor asculta“.

*
*
*

Acest pământ sănătos e atât de important pentru propagarea creștinismului și posibilitatea vieții real creștine, necesitatea reintegrării în cele firești, premergătoare reintegrării în creștinism este în așa măsură capitală, încât nu va fi de prisos să stăruim puțin asupra a ce numim „pervertierea naturii omenesti prin om“ și regenerarea ei până la punctul de-a putea fi temei solid clădirii creștinismului.

Vom lua de îndrumător pe apostolul Pavel, care nu era numai un trimis insuflat de Spirit, ci un adânc cunoscător al firii omenesti ca și a tuturor sistemelor filozofice ale lumii antice. El era cetățean roman din Tars, fiu al unei familii avute, care a ținut să-i dea o creștere aleasă.

În fundamentala sa scrisoare către Romani, pe cari încă nu-i putuse cerceta, cu toată dorința lui, fiind reținut în Răsărit, cel pe care îl chemase Saul, vorbește de materialul omenesc cu care avea de-aface atunci Evanghelia. După cum pentru scriitorii greci lumea ce împărțea în Greci și Barbari, astfel pentru apostoli ea era împărțită în Evrei și Neamuri, sau în Evrei și Greci. Sub Greci se înțelegeau toate neamurile păgâne până la cari pătrunsese cuvântul.

Scriind creștinilor din Roma despre acest material omenesc cu care avea să lucreze, el arată și cari sunt lucrurile firești ale omului, — pe care le poate cunoaște ori-cine din proprii puteri

— și cum acele pot fi corupte, — dând pământ neroditor pentru sămânța Evangheliei. El stabilește, pe de altă parte, că tot astfel și-au pervertit natura și Evreii, poate și mai rău, deși ei aveau și o lege pozitivă, revelată, pentru cele firești ale omului. Mai dovedește că nici unii, nici alții nu pot scăpa de „mânia lui Dumnezeu“, adică de răsplată, chiar pentru această pervertire a firii. Descriind urmările corupției acestei firii naturale a omului, va fi mai ușor de văzut ce se poate înțelege sub „reintegrarea în cele firești pentru a ajunge la reintegrarea în creștinism“.

Apostolul Neamurilor scrie :

„Mânia lui Dumnezeu se descoperă din cer împotriva oricărei necinstiri a lui Dumnezeu și împotriva oricărei nelegiuiri a oamenilor, cari *inăbușe adevărul prin faptul că trăiesc în nelegiuirea lor.*

„Fiindcă ceace se poate cunoaște despre Dumnezeu le este descoperit, căci le-a fost arătat de Dumnezeu.

„In adevăr însușirile nevăzute ale lui Dumnezeu, puterea lui veșnică și dumnezeirea Lui, se văd ca lumina zilei dela facerea lumii, *când te uiți cu băgare de seamă* la ele în lucrurile făcute de El ; așa că nu se pot desvinovăți.

„Fiindcă măcar că au cunoscut pe Dumnezeu, nu L-au proslăvit ca Dumnezeu, nici nu I-au mulțumit ; ci s'au *dedat la gânduri deșarte* și inima lor, fără pricepere, s'a cufundat în întuneric.

„S'au fălit că *sunt înțelepți* și când colo au *inebunit* ; și au schimbat slava Dumnezeului muritor în niște icoane care înfățișează : pe omul muritor, paseri, dobitoace cu patru picioare și târâtoare.

„Deaceea Dumnezeu i-a lăsat pradă necurăției, să urmeze după faptele inimii lor ; așa că își necinstesc singuri trupurile, ei, *cari au schimbat în minciună adevărul lui Dumnezeu*, și au slujit și s'au închinat făpturii în locul Făcătorului, care este binecuvântat în veci.

„*Din pricina aceasta* Dumnezeu i-a lăsat în voia unor patimi scârboase ; căci femeile lor au schimbat întrebuițarea firească a trupului lor într'una care este împotriva firii ;

„Tot astfel și bărbații au părăsit întrebuițarea firească a femeii, s'au aprins în poftele lor unii pentru alții... și-au primit în ei inșiși plata cuvenită pentru rătăcirea lor.

„*Fiindcă n'au căutat să păstreze adevărata cunoștință* despre Dumnezeu, Dumnezeu i-a lăsat în voia minții lor blestemate, ca să facă lucruri neingăduite.

„Astfel au ajuns plini de orice fel de nelegiuire, de curvie, de viclenie, de lăcomie, de răutate ; plini de pizmă, de ucidere, de ceartă, de înșelăciune, de porniri răutăcioase ;

„Sunt șoptitori, bărfitori, uritori de Dumnezeu, obraznici, trufași, lăudaroși, născocitori de rele, neascultători de părinți, fără

pricepere, fără să-și țină cuvântul dat, fără dragoste firească, neinduplecați, fără milă.

„Și deși știu hotărârea lui Dumnezeu care spune că cei ce fac asemenea lucruri sunt vrednici de moarte, *totuși ei nu numai că le fac, dar și găsesc de buni pe cei ce le fac*“.

Așa vorbește apostolul despre stricarea naturii, adică a celor firești ale omului, între neamuri. Iar despre Evreii cari aveau și o lege scrisă, cuprinzând în porunci revelate cele firești ale omului, scrie în aceeași epistolă :

„Tu care te numești Iudeu, care te razimi pe o lege, care te lauzi cu Dumnezeul tău, care cunoști voia Lui, care ști să faci deosebire între bine și rău, pentru că ești învățat de Lege ;

„Tu care te măgulești că ești călăuza orbilor, lumina celor ce sunt intru întuneric ; povățuitorul celor fără minte, învățătorul celor neștiutori, — Tu deci care înveți pe alții, *pe tine însuși nu te înveți ?* Tu care propovăduiești : că nu furi ! Furi ! Tu care zici : Să nu faci necurătenii, ești necurat ? Tu, căruia Ți-e scârbă de idoli, le jefuești templele ? Tu care te fălești cu legea, necinstești pe Dumnezeu prin călcarea acestei legi ? Căci „din pricina noastră este hulit numele Domnului între neamuri“, după cum este scris“.

Cele firești, fundamental vieții omenesti, vorbesc pe-o formă și în Iudea și în păgân și neascultarea lor aduce la pervertirea care va fi pedepsită.

Scrie apostolul :

„Când Neamurile deși n'au Lege (scrisă) fac din fire ce poruncește legea, prin aceasta ei care n'au o lege, își sunt singuri lege ; și ei la vedere că ce poruncește legea este scris în inimile lor ; fiindcă despre lucrul acesta mărturisește cugetul lor și gândurile lor, cari sau se învinovățesc sau se desvinovățesc între ele, rând pe rând. Și faptul acesta se va vedea când, după Evanghelia mea, Dumnezeu va judeca prin Isus Hristos faptele ascunse ale oamenilor“.

Iată ce material omenesc a întâlnit apostolul Pavel în vestirea Evangheliei. Pretutindeni sămânța cade alături de drum, între spini și burueni sau pe piatră și numai rar, pe pământ bun. Acești din urmă erau cei ce-și păstrasera firea omenească ne-stricăta, cari au păstrat, după cuvântul apostolului, legea scrisă în inimile lor, sau pe cea fixată în tablele legii — aceeași, — puținii cari s'au încreștinat. Mulțimea coruptă, depravată, abătută dela cele firești, l-a huiduit, l-a bătut cu pietri, l-a alungat din orașe, l-a pus în lanțuri și l-a ucis.

Pretutindenea cei cari au primit cuvântul au fost oameni cu inima dreaptă, temători de Dumnezeu, așa cum îl putură cunoaște, cari nu s'au sumețit cu mintea, nici nu s'au dat pradă pornirilor

celor rele, păstrându-se temelie firească sănătoasă pentru clădirea cea peste fire, păstrându-și calitățile firești pentru a putea fi desăvârșite prin creștinism.

Care este deci omul cel fireesc așa cum a ieșit din mâinile naturii și care se poate păstra așa cu nizuința și lupta lui? Care e omul nepervertit, material bun pentru altoirea Evangheliei, după învățătura apostolului Neamurilor?

Insuși Mântuitorul a vorbit de acest material pentru creștinism în cele opt fericiri ale Sale.

Iar după Sf. Pavel, materialul cel bun va fi cel diametral opus celui pervertit, descris mai sus.

Și, mai întâi, *omul cel fireesc* este omul care crede în existența lui Dumnezeu, fără nici o propovăduire, numai cu ajutorul puterilor sale firești. Pentru că Dumnezeu s'a descoperit și se descopere ori-cărui om cu mintea întreagă, când se uită cu băgare de seamă la lucrurile lumii: „Insușirile nevăzute ale lui Dumnezeu, puterea Lui veșnică și dumnezeirea Lui, se văd ca lumina zilei dela facerea lumii“, zice Apostolul. Iar psalmistul: „Ceriurile spun mărirea lui Dumnezeu și facerea mânilor Lui o vestește țaria“.

După-cum e fireesc ca piatra aruncată să cadă pe pământ, ca râurile să curgă la vale, ca plantele să-și sugă hrana din pământ prin rădăcini, așa este de fireesc ca omul, ființa rațională, să descopere existența lui Dumnezeu. Insuși rostul existenței sale este acesta. Ceilalți, după Scriptură, sunt niște pervertiți, niște nebuni. „Zis-a nebunul în inima sa: Nu este Dumnezeu“, zice psalmistul, iar sf. Pavel spune: „S'au fălit că sunt înțelepți, iar când colo au innebunit“.

Omul cel fireesc ajunge la cunoștința existenței lui Dumnezeu cu nițică sfortare: „Când te uiți cu băgare de seamă la însușirile nevăzute ale lui Dumnezeu în lucrurile făcute de El“ zise Apostolul.

Cunoștința existenței lui Dumnezeu implică obligamente: să-L slăvești și să-I mulțumești. Cel care din lene ori din voință „nu se uită cu băgare de seamă“, nu-l cunoaște pe Dumnezeu; iar cel ce-l cunoaște, dar nu I se închină și nu-l slujește, cu facultățile firești ale lui, acela își pervertește însăși firea sa omenescă, cum s'ar atrofia rădăcinile care n'ar voi să sugă hrană din pământ. Al doilea: omul fireesc e celce deschilinese binele de rău, prima pervertire, din întâia întoarcere dela ținta firească, — urmează prăbușirea întregii structuri firești a sufletului omenesc.

Căci dacă prin inteligență și inimă fireesc e să cunoști pe Dumnezeu, tot astfel prin conștiință fireesc e să deosebești binele de rău. Necedinciosului i se întunecă și conștiința.

Cei cari „schimbă în minciună adevărul lui Dumnezeu și slujesc fapturii în loc să slujească Făcătorului“ sunt lăsați, zice Apostolul „pradă necurăției, să urmeze după poftele inimii lor“.

IV.

Inișirând, în citatul de mai sus, leghionul acestor abateri dela cele firești ale omului, dela necurățiile josnice și până la neținerea cuvântului dat, sau lipsa milii, sf. Pavel arată cum se *prăbușește omul cel firesc*: pornește dela nerecunoașterea existenței lui Dumnezeu, deși-l poate cunoaște și sfârșește prin a-și prostitua toate însușirile bune.

E de remarcat că în Scriptură pretutindenea decăderea vieții morale la individ ca și societate, e dată ca o consecință inomisă a lipsei credinței în Dumnezeu, sau a întunecării acestei credințe.

Nu ne putem opri pentru a aprecia această incopciere firească, logică și necesară.

Ne vom mărgini să subliniem că defectele, vițiile, crimele inișirate de sf. Pavel, ca abătându-l pe om dela cele firești, dela legea naturală, a dat un material impropriu altoirei creștinismului. Evanghelia a părut „Jidovilor scandal, iar neamurilor nebulie”. Nu pentru că lumea n'ar fi fost dornică de o nouă doctrină. Legea lui Moisi nu mai era observată decât în formele ei externe, politeismul neamurilor degenerase și cei mai aleși nici nu mai vorbeau de el decât cu dispreț.

Dacă Evanghelia s'ar fi mărginit numai la doctrină, la teorie, dacă esența ei n'ar fi traducerea învățăturii în fapte ale omului și ale societății, se poate că omenirea ar fi primit-o cu bucurie. Se deschidea un nou câmp de speculație pentru gând și de alergare pentru fantazie.

Dar cum creștinismul nu era o teorie filozofică, ci un program de viață practică și se cerea realizat, nu gândit, materialul omenesc pervertit cum îl arată sf. Pavel, l-a respins.

L-au primit cu bucurie, cu însuflețire, numai cei care și-au păstrat sufletul natural sănătos, numai cei cari au manifestat voiață hotărâtă de a și-l însănătoși. Numai ei au constituit temelul pe care se putea clădi creștinismul. Ei au constituit și constituie realmente până azi împărăția lui Dumnezeu pe pământ. Misterul trinității, Intruparea Fiului, viața, patima, moartea și învierea Lui; doctrina Lui, etica Lui, minunile Lui; Preacurata Fecioară, Sfinții, desăvârșirea vieții, porunca iubirii de Dumnezeu și de aproapele, Sfintele Taine, nemurirea sufletului, iadul, raiul, viața veșnică, rugăciunea pentru cei morți, sfințenia Căsătoriei, grația sfințitoare, — toate ale creștinismului prin eselență, numai pentru cei natural necorupți, sau pentru cei ce au nizuit să se restaureze în cele firești, — au avut și au înțeles. Numai pentru ei sunt *viață*, numai pentru ei sunt realități.

Pentru toți ceilalți, ca și pe vremea sf. Pavel, „scandal și nebulie”. Chiar când în mod ipocrit le vestesc, se fac că le apreciază pentru ochii lumii, dar mai ales pentru interesele lor de ambiție nemărturisită.

Din elementele creștinismului se clădește pe temeiul sănătos, templul vieții celei noi, cu nizuinți spre desăvârșire. Dar pentru a construi etajul e nevoie să ai clădit parterul. Creștinismul este etajul. Legea naturală cu prescripțiile ei, este parterul. Dacă acesta e solid, clădirea poate înainta.

* * *

Și-acum să vedem dacă la noi se poate începe numai decât cu restaurarea în Isus Hristos a vieții individuale și colective? Dacă ne putem apuca de *construirea etajului*? Peste tot dacă societatea noastră de după războiu poate oferi ramuri sănătoase în care să se altoiască mlădița creștină? Dacă nu cumva avem mai întâiu nevoie de o restaurare în cele firești ale omului? Dacă începând vestirea Evangheliei, propovăduirea unei vieți intens, real, sincer religioase, nu vom oferi scandal și nebulie pentru public? Cu alte cuvinte: putem crede că preocupările de creștinism pornesc la noi din sinceritate și convingere, sau imităm pe alții, ori urmărim scopuri nemărturisite de ambiție personală?

Vom începe prin afirmarea că masa mare a poporului în majoritate imensă, în toate provinciile Țării, e un temeiu întreg și puternic pentru construcția creștină. Aici propovăduirea pur creștină poate începe numai decât. Parterul e solid și etajul poate fi cât de înalt și cât de strălucit.

În linii mari mă voiu și explica în această afirmare. Poporul nostru dela țară, în cele firești ale sufletului, s'a păstrat aproape intact. Ori în care regiune a țării am lua contact cu țărănul român o vom afla că: El crede în existența lui Dumnezeu, în nemurirea sufletului, în pedeapsă și răsplată după moarte. Știe face pretutindenea deosebire, — exceptând vremile revoluționare, — între ceea ce este al meu și al tău; are din instinct și puternic simțul dreptății. Pentru el dreptatea e sfântă. Are, în consecință, respectul legilor și suferă adânc când ele sunt călcate în picioare. Are o cunoștință trează, sensibilă, care-i spune precis ce poate face și ceea ce-i este oprit. Are respectul muncii; știe că fiecare cum își așterne, așa doarme. Are un suflet milos și ospitalier. Pretinde sancțiuni când legile moralei ori ale Statului sunt călcate în picioare. E cuminte în toate fazele vieții. Sare să-și apere țara cu prețul vieții.

Intr'un cuvânt: afară de mici excepțiuni, — corupte prin contactul cu mediul orășenesc, sau cu intelectuali localnici corupți — țărănimea noastră trăește restaurată în cele firești ale sale. Tot ceea ce-i spune mintea și conștiința că e bun, face, doarește, luptă pentru biruință; dela tot ce-i spune că-i rău se oprește.

Pe acest temei de sănătate etică firească poți veni să clădești imediat viața special creștină. Ori unde sunt buni, sinceri și morali propovăduitori se poate ajunge la perfecționarea vieții prin creștinism, la ascultarea cu evlavie a liturghiei, la mărturi-

siri și cuminecare deasă, la acte ale milei și evlaviei creștinești, la respectarea indisolubilității căsătoriei, la o viață morală în căsătorie și afară de căsătorie și peste tot la punerea în practică a doctrinei și moralei creștine.

Aproape pretutindenea unde s'au făcut încercări, ele au dat bune rezultate.

Dar în aceeași situație e și așa-zisa societate cultă, sau clasa mijlocie, industriași, negustori, muncitorime dela orașe?

Se oferă și aici un temei sănătos natural pentru creștinism? Observatorii vieții noastre sociale și publice de după războiu sunt unanimi în a afirma că, cu puține laudabile excepții, trăim cufundați în plin păgânism și -unul care crește, molipsește pe fiecare zi tot mai multă lume din pătura ridicată deasupra țărânilor.

Pentru observatorul nepătimaș indigen, ca și pentru cel imparțial strein, sunt multe momente în care-ți vine să crezi că suntem două neamuri deosebite, — țărânilor și pătura cealaltă.

Pentru acest strat social n'a sosit încă vremea restaurării în Hristos, în creștinism. El trebuie restaurat mai întâi în cele firești ale omului, în umanitate.

Majoritatea acestei clase, cu ambele sexe, — afară de rare excepții, nu-și ia osteneala de-a fi nici teistă, nici ateistă, — este, cazul cel mai rău și mai greu de lecuit — *indiferentă*. Atâția indiferenți religioși ca la noi, nu știu unde am mai întâlni. Ne mulțumim, în toate cele spirituale ale vieții, cu un scepticism superficial. Nici afirmația, nici negația nu ne interesează decât în mod trecător, prin tangentă. Există ori nu Dumnezeu, există ori ba suflet și viață viitoare, sunt probleme asupra cărora Românul cu carte îți răspunde de obicei cu un suris: „Să-mi dai voie, nici nu m'am gândit! Ce interes poate avea? Murim! Om vedea noi ce-i dincolo, dacă este ceva“.

Și-acum să presupunem că acestor oameni li se vorbește despre doctrina pur creștină, pentru a fi și noi în rând cu lumea civilizată. Ar începe cineva, de pildă, o serie de conferențe în postul Crăciunului despre Intruparea Fiului lui Dumnezeu. Cine să asculte? Cine să înțeleagă? Unul care nu și-a pus niciodată cel puțin problema existenței lui Dumnezeu și a nemuririi sufletului? Cum voiu clădi etajul când nici temelia n'o am?

Dar să luăm toate cele firești cari ar trebui să fie păstrate întregi și în sufletul omului civilizat.

Regulatorul vieții morale naturale este conștiința. Pe această conștiință creștinismul întemeiază spovedirea și toată creșterea întru Hristos al omului celui dinlăuntru.

Busola conștiinței arată în mod firesc binele și răul. Și-acum să ne punem întrebarea: fără nici un amestec al lui Hristos, ce

rol are conștiința în viața individuală și socială sau politică a societății noastre?

Stăm în fața unei răsturnări fundamentale a noțiunii binelui și a răului. Nu din lipsă de inteligență, ci din pervertire. Cu voință facem răul pe care conștiința ni-l oprește. Am ajuns ca noțiunea binelui să se confunde cu aceea a reușitei, a succesului.

Cine dintre cei cari, mânuind banul public, defraudează, nu va simți că face rău? Dar îl face! Cele firești ale sale sunt răsturnate și corupte cu voința. Și pentru un singur scop: succesul. În cazul dat câteva milioane.

Cine dintre cei cari iau mită, dela bogați și săraci, pentru intervenții sau pentru numiri în slujbe cari înmulțesc pe muritorii de foame, nu e făcut atent de conștiință că greșește și comite o faptă rușinoasă? Și totuși o face, pentru ținta urmărită de el: îmbogățirea.

Cine călcând și azi și mâine legile Statului nu-și dă seama că face un lucru împotriva dreptății? Și îl face, fiindcă așa pretinde ținta urmărită de el.

Și acum să ne închipuim că vii înaintea acestor oameni cu doctrina pur creștină: Hristos Domnul a poruncit..

„Dar ce-mi pasă mie de Hristos“!, îți va răspunde ori și care. Și răspunsul lui va fi adevărat. Lui nu-i pasă de prăbușirea conștiinții sale firești, de degradarea în ochii proprii, pe acela nu-l poți da nici odată la brazdă cu Hristos! Cine dă cu piciorul în ceace este natural, nu se va sinchisi niciodată de ceace e supranatural.

Și acum, în temeiul legii lui Hristos, poștește și-l adu pe-un astfel de om la pocăință, la o regenerare a vieții, și la o restaurare în Hristos! Mazăre pe perete. Cine nu se rușinează de el, nu se rușinează nici de Dumnezeu, mai ales dacă nici nu crede în el.

Iar dacă spune că crede, face pe mironosița, pactează cu conștiința și calcă în picioare tot ce-i drept și sfânt, să știți că e omul cel mai primejdios, dar creștin nici odată.

Ori să presupunem că s'ar începe la noi în țară, o mare propagandă pentru protecția căsătoriei creștine, de care avem atâta nevoie. S'ar expune doctrina, dogma, legătura mistică dintre bărbat și femei, s'ar propovădui viața conjugală fără adultere, nu numai în fapt dar nici în gând, s'ar argumenta indisolubilitatea căsătoriei creștine în temeiul învățaturii lui Hristos. Și tot astfel viața curată a tinerilor până la căsătorie. Deci o acțiune pur creștină.

Care ar fi urmarea? Cred că un imens hohot de râs, și apostrofa: „Iată unul dela 1400!“

Și e firesc să fie așa, pentrucă la noi e complet răsturnată și moralitatea firească, cea poruncită de conștiință. Cele înșirate de sf. Pavel, ca o decădere dela legea firească, par'că sunt luate din România, din pătura suprapusă.

Căci unde mai sunt atâția, vorbind cu Apostolul, „plini de ori-și-ce fel de nelegiuire, de curvie, de viclenie, de lăcomie, de răutate“? Unde mai sunt atâția „plini de pizmă, de ceartă, de înșelăciune, de porniri răutăcioase“?

Unde sunt atâția „bârfitori, obraznici, trufași, laudăroși, oameni cari nu-și țin cuvântul dat“?

Și-acum, unei astfel de societăți poftim și propovăduiește și creștinismul! Induplecă-o, în temeiul iubirii, al milei, al răsplății viitoare în care nu crede, al necesității desăvârșirii în Hristos! Vorbește-i de părere de rău, de îndreptare! De misticul contact cu divinitatea!

Creștinul e o evoluție a omului spre desăvârșire. A fi creștin sincer e mai mult decât a fi om. *Dar creștin real nu poți fi înainte de-a fi om, în toate cele firești ale tale.*

Așa că la noi mi-se pare că propagandei creștine trebuie să-i premerge, — pentru imensa majoritate a păturii supra-puse, o *reintegrare a omului în cele firești ale sale.* Să avem întâi oameni neperversițiți, așa cum au eșit din mâna naturii, așa cum e imensa majoritate a țărânilor noastre — și atunci poate urma și o restaurare în Hristos a vieții individuale, sociale, politice.

Răsturnarea de azi a tuturor celor firești, e prea grozavă. Haosul e imens, desorientarea generală. Desorientarea în conduita morală, fără a mai pomeni de altele. E primejdie să se infecteze de păgânism și pătura de jos. Când nu va mai avea nici ea nici o lege etică în conștiință, după care să se orienteze, va veni prăpădul. Căci, în mare măsură, cele firești ale sufletului nației, neapătinate, nerăsturnate încă, ne țin în viață. Omenia celui de jos, bun de încreștinare, temeiul solid, ne ține, nu păgânătatea celor din pătura suprapusă.

Ceeace poate face azi creștinismul și Biserica pentru pătura aceasta, așa de străină de principiile etice ale nației, este nu să o încreștineze, ci să-i ajute să se umanizeze, să revină la demnitatea de om, restaurându-se în cele firești ale sale.

Cine să facă, în primul rând, această restaurare a unei bune părți din pătura noastră zisă cultă, în cele firești ale sale? Cine să o ridice din nou la demnitatea de om, înainte de a râvni la cea de creștin? Biserica singură?

Desigur că nu! Problema e a întregii educații, a întregii culturi, cu toate disciplinele ce curg din aceste două. Clădirea sufletului omenesc, luminând și îmbogățind intelectul cu cunoștințe, educând voința, inobilând sentimentul, punând frâu instinc-

telor rele, — cu un cuvânt: creșterea și desăvârșirea umanității din noi e desigur problema principală și a educației și a culturii.

La noi ea poartă pecetea unui imperativ național, pentru că la noi multe din manifestările vieții trebuiesc radical schimbate, pentru a putea clădi pe temelii solide. Educația și cultura la noi, vreme îndelungată, nu pot pierde din vedere calitatea materialului ce le trece prin mână și nizuința de a-l innobila și a-i da forma cea mai potrivită vieții naționale.

E nevoie ca cetățeanul eșit din educația și cultura națională să-și recapete întreagă demnitatea lui de om; din însăși creșterea lui să simtă că nu poate trăi pe nemuncite, nu poate fi călcător de lege, nu-și poate bate joc de căsnicia lui sau a altora etc. Desigur, Biserica va trebui să ajute din răspuțeri chiar acestei opere de reintegrare, nu în creștinism, ci în cele firești ale omului. Dar ajutorul ei nu folosește decât atunci când e cerut cu sinceritate. Și cu sinceritate e cerut numai când educația și cultura nizuiesc sincer spre acest scop.

Bisericii creștinismului i se cere și la noi să ne dea pe omul creștin. Ea poate răspunde: „Vi-l dau dacă tu, familie, societate, stat, școală, instituții de cultură, îmi veți da pe omul *nepervertit* în cele firești ale sale. Dați-mi cel puțin pe omul cu înclinarea, dorința sinceră de-ași păstra demnitatea... Dar câtă vreme familia, societatea, statul, închide ochii ori pervertește fiecare în parte, necunoscând nici selecție, nici sancțiuni; câtă vreme școala și instituțiile de cultură se îngrijesc aproape numai de o lature a sufletului omenesc; câtă vreme în aceleași instituții se poate propaga chiar disprețul pentru tot ce nu poate fi cântărit cu pond material sau tăiat cu cuțitul, — munca mea e departe de a putea începe cu folos“.

I. AGÂRBICEANU.

Așteptare.

*Te-am așteptat și azi ca altă-dată
Când se 'ntorceau femeile dela fântâni,
Și firea de parfum era 'ncărcată,*

*Dormeau pe câmpuri holdele de grâu
Pe munți broda amurgul flori de plumb.
Și ca un călător întârziat,
Tăia în două cerul, un porumb...*

*Femeie, fără de prihană,
Nici astăzi n'ai venit
Să-mi mângâi inima orfană!*

*Te-am așteptat cu ochii plânși,
Insetoșat de lava gurii tale.
Pe fruntea mea de gânduri răsvrătită
Cerneau cireșii cercuri de petale.*

*Pe vârful plopului a înflorit
Intr'un târziu, o floare de lumină,
Tu n'ai venit
Să vezi cum plânge noaptea luna plină.*

*Te-am așteptat robit de remușcare.
Dar n'ai venit,
Să 'ngenunchez în fața ta, să-ți cer iertare...*

JUSTIN ILIEȘIU.

Romanța.

*Când ne întorcem dela holdă cu ochii țintă în pământ,
Ne dojenește vântul serii că ne iubim atât de sfânt.*

*Pe măgură 'nflorește luna și-i fură zărilor polen,
Adoarme codrul cu ciobanii și cu-al izvoarelor refren.*

*Plină-mi fruntea 'ngândurată, sărută-mi ochii supărați —
Pe pajiștea brodată 'n fire ne vom cuprinde ca doi frați.*

*Șoptește-mi dulce la ureche, nevinovată ca un crin,
Plâng brazii lacrimi de rășină și cerul de miresme-i plin.*

*În părul tău bogat și negru, iubirea lauri va 'mpleti —
Din clipa binecuvântată o veșnicie vom croi.*

*Ne dojenește vântul serii că ne iubim atât de sfânt,
Când ne întorcem dela holdă cu ochii țintă în pământ.*

IUSTIN ILIEȘIU.

Cuvinte pentru femeea moartă.

*Azi când coboară toamna supărată,
Se 'nvălmășesc pe cerul palid norii —
Mi-e inima o frunză sfâșiata.*

*Ai dus cu tine fericirea 'ntreagă —
De viață azi nimic nu mă mai leagă.
Azi am rămas orfan de ideal,
In piept îmi sapă-un junghiu ca un pumnal.*

*Dormi dulce somn, iubita mea sub glie.
Căci viața-i tristă și pustie.
Cad frunze scuturate pe cărări,
Prin mine trec furtuni de supărări,
O, cioclul care vine,
Mă va culca alătura de tine.*

*Azi gândurile mele-s călătoare,
Mi-am sfărâmat altarele strălucitoare,
Căci nu mai am în suflet sărbătoare.*

*In jurul meu cresc munți înalți de ghiață,
Se 'nvălmășesc pe cerul vânat, norii —
Simt lutul cum se rupe de viață.*

*Șopti-vor câteodată brazii 'n vânt.
Pe groapa noastră poposi-vor corbii,
Și noi vom putrezi 'n pământ...*

IUSTIN ILIEȘIU.

Două alegeri de Mitropolit în Sibiiu.

După moartea marelui *Șaguna*, întâmplată în 16/28 Iunie 1873 erau foarte îngrijorați toți frunțașii bisericii greco-ortodoxe române de dincoace de munți. *Șaguna* fusese numit de Impăratul Francisc Iosif în demnitatea de Mitropolit al Sibiiului, iar urmașul său avea să fie acum ales în această demnitate, conform dispozițiilor trecute în privința aceasta în *Statutul Organic*, legea fundamentală bisericească. Înțeleptul *Șaguna* nu mai era, ca să dea înviațiunii, cum au să fie aplicate dispozițiile statutului la alegerea de Mitropolit și mare era temerea, că se vor face greșeli la alegere și statutul se va dovedi de neexecutabil. Dar nu s'au făcut greșeli. Din grația celui de sus și din înțelepciunea celor de jos, cari au știut să evite conflictele, lucrurile au mers bine; alegerea de Mitropolit în locul lui *Șaguna* a decurs în cea mai perfectă ordine, spre bucuria și mulțumirea generală. Amănunțele acestei alegeri sunt următoarele:

În 22 Iunie v. 1873, episcopul *Ioan Popasu*, din Caransebeș, ca substitut al episcopului *Procopiu Ivacicovici* dela Arad, care se afla la băi, convoacă consistorul mitropolitan plenar pe 9 Iulie v. 1873 la Sibiiu, pentru: „*luarea măsurilor conform prescrielor statutului organic, în privința întregirii scaunului mitropolitan văduvit*“.

Unele din foile streine, maghiare și germane, au fost început să facă propagandă din vreme pentru alegerea Arhimandritului *Nicolae Popea* din Sibiiu, ceeace a provocat mare resens la Români. Una din ele, anume, „*Ung. Lloyd*“, care apare și astăzi, dar cu titlul „*Pester Lloyd*“, — scria astfel, că în scaunul mitropolitan poate să fie așezat numai „*acel dignitar bisericesc, care deja în viața mitropolitului Șaguna a fost acestuia întru ajutor cu sfatul și cu fapta*“, omul care „*cu știința și caracterul său ia garanță, că autoritatea și puterea arhiepiscopală o va folosi pentru binele bisericii și al statului, pentru promovarea păcii și a prospe-*

rității tuturor locuitorilor imperiului", — deci Arhimandritul *Popea!* I s'a făcut însă prin aceasta rău serviciu ucenicului lui Șaguna, pentru că cei cu rol de conducere în biserică, tocmai din acest motiv, s'au instrăinat cu totul de Arhimandritul *Popea* din capul locului.

De altcum, fruntașii bisericii, mireni și clerici, erau hotărâți să aleagă Mitropolit *numai dintre episcopii sufragani*, singurii candidați oficioși ai bisericii. Această hotărâre *Vincentiu Babeș* a motivat-o astfel în ziarul „*Albina*“, anul 1873, numărul 74: „Ceeace ne inspiră mai vârtos scrupule este, că 1.600.000 Români ortodoxi avem, pe lângă Arhiepiscop, *numai doi episcopi*, unul în Caransebeș, celalalt în Arad. Mai departe, că deși formalmente avem drept de a alege pe Arhiepiscopul și Mitropolitul din oricare treaptă a clerului calificat, totuși în faptă, după-cum stăm astăzi, nu-l putem alege, decât dintre cei doi episcopi. Și dacă din întâmplare, careva din aceste scaune ar fi vacant, — nici că am mai fi în stare de a alege, ci ar trebui să luăm pe cel unul unic, ce ne-ar fi mai rămas. Pentru că la noi, Români ortodoxi de dincoace, prin legătura cu hierarhia sârbească, de un seclu și jumătate, s'a introdus uzul bisericesc și prin urmare s'a format dreptul istoric astfel, încât canonul prim al apostolilor nu se aplică și aplică simplu, ca în România, ci se acomodează spiritului canonului IV dela Nichea, după care episcopul nu poate fi confirmat și consacrat decât numai de mitropolit și încă *numai de mitropolitul al cărui sufragan e*. De aci se vede, ce fatal lucru este pentru Români ortodoxi din Ungaria, Banat și Transilvania, că au numai doi episcopi lângă mitropolitul și de aci se poate pricepe, ce puțin le folosește dreptul ce-l au, după statutul organic, de a-și alege mitropolit nu numai dintre episcopi, ci de ori-unde ar afla om calificat...“¹⁾

Consistorul mitropolitan s'a întrunit în 9/21 Iulie 1873 în Sibiu, sub prezidenția episcopului Popasu al Caransebeșului, căci episcopul Aradului Procopiu Ivacicovici era și acum bolnav; și în 5 ședințe, la cari au participat 15 membri ai consistorului, a rezolvat toate afacerile urgente. S'a decretat, că pe timpul vacanței scaunului mitropolitan, consistorul are să rămână în per-

¹⁾ La ultimele două alegeri de Mitropolit din Sibiu, a Arhimandritului *Vasile Mangra*, vicar în Oradea-mare și a profesorului de teologie *Nicolae Bălan*, nu s'a mai avut în vedere această tălmăcire a canoanelor, făcută de *Vincentiu Babeș* în anul 1873 și Mitropolitul n'a mai fost luat dintre episcopi, ci dintre ceilalți oameni calificați ai bisericii. S'a dat o altă interpretare canoanelor și s'a spus că după moartea Mitropolitului, locul său îl ocupă imediat în mod automat, — conform statutului organic, — cel mai vechiu în grad dintre episcopi. Asupra acestuia trec toate drepturile și toate datorințele Mitropolitului, pe cari el are să le exercite până la îndeplinirea postului prin alegere. Biserica are deci Mitropolit, în persoana acestui locțiitor al său, chiar și în vremea de vacanță a scaunului mitropolitan. T. V. P.

manență, pentru a putea ținea ședință ori-când. S'a ajuns la înțelegerea, că după ce deputații congresuali, aleși în anul 1870, au mandat pe trei ani, — care termen expiră la 1/13 Octomvrie 1873, — pentru alegerea de Mitropolit nu au să se facă decât alegerile ad hoc în arhidieceza transilvană și alegeri în cercurile devenite vacante dela ultimul congres incoace. Pentru conducerea actului de alegere în congres a fost numit comisar mitropolitan episcopul Procopiu Ivacicovici al Aradului. S'a făcut apoi constatarea, că consistorul arhidiecezan nu a prezentat nici un act despre moartea Mitropolitului Șaguna, iar la recercarea consistorului mitropolitan, de a i se prezenta în cursul ședințelor raport despre tristul eveniment, nu s'a dat nici un răspuns. Încă un motiv, ca lumea să se înstrăineze de conducătorul de atunci al cons. arhidiecezan, de Arhimandritul Popea.

Congresul electoral a fost convocat pe 26 August v. 1873 la Sibiu, având a se face până atunci alegerile de deputați ad hoc în arhidieceză și de deputați congresuali ordinari în toate cercurile din mitropolie, devenite vacante în cursul vremii.

După publicarea termenului de alegere presa streină a început de nou să susțină candidatura Arhimandritului *Popea*, cece a îndemnat pe conducătorii ziarului „*Albina*” din Pesta să scrie, în numărul 58 din 1873 următoarele: „...„Dar ce și mai trebuie să ne doară și indigneze e, că acei oameni (amicii lui Popea), orbi la minte și tâmpiți la inimă, și-au ales de parolă a colindărilor și agitațiunilor lor la streini pe părintele Arhimandrit Popea, un bărbat pentru care națiunea ar avea motiv a se interesa după valoarea dânsului proprie, iar nu după metehnele trădătoare ale unor oameni păcătoși. Face peste tot impresiunea, ca și cum acest bărbat al bisericii noastre, care de ani a exercitat cea mai mare influență asupra administrațiunei bisericesti centrale, nu ar avea destule fapte de a arunca pentru sine în cumpănă, ci ar fi trebuință de vorbe laudăroase din buze necurate și prin organe streine și cauzelor noastre dușmane, pentru ca să preocupe opiniunea publică...” Articolul se termină apoi astfel: „Despre persoane să vorbim noi între noi, frățește, când vom fi adunați la congres, în conferințe, sau ședințe private. Să nu facem pe bărbații noștri pradă judecății streinilor, căci doară ne vom fi convins odată, că streinii pururea ridică pe cei mai nedemni și apasă pe cei mai demni”.

Alegerile pentru congres s'au făcut la timp și congresul național-bisericesc electoral s'a întrunit la ziua stabilită din partea consistorului mitropolitan. În preseara zilei de alegere, în 6 Septemvrie n. (25 August v.) deputații congresuali s'au adunat în bisericuța din cetate, (în locul căreia a fost ridicată frumoasa catedrală de astăzi), la orele 3 d. a. unde sub prezidenția episcopului Procopiu Ivacicovici, au ținut adunarea pregătitoare, pre-

scrisă de statutul organic. Li s'a făcut comunicare despre moartea mitropolitului Șaguna și despre toți pașii întreprinși pentru alegerea urmașului său. Toate comunicările au fost luate la cunoștință, iar prezidiul a anunțat pentru ziua următoare la alegerea de mitropolit, provocând pe toți deputații congresuali, să se prezinte la ședință cu buletinul pe care să fie trecut numele celui aflat de vrednic să ocupe scaunul lui Șaguna. Seara s'a ținut privegherea. A celebrat episcopul Popasu al Caransebeșului.

În ziua alegerii, 7 Septembrie n. (26 August v.) s'a celebrat sfânta liturgie, cu chemarea Duhului sfânt, prin episcopul Ivacicovici din Arad și în urmă a fost deschis congresul cu o cuvântare potrivită, rostită de episcopul Ivacicovici, la care a răspuns, în numele congresului, deputatul Iacob Bologa. A urmat cetirea listei deputaților congresuali, pentru a se constata numărul celor prezenți, apoi alegerea biroului, a comisiei verificatoare, căreia i s'au predat toate actele electorale și a comisiei scrutinătoare, compusă din membrii: Antoniu Mocsonyi, Ioan Mețianu și Parteniu Cosma. Pentru ședința următoare ordinea de zi se stabilește astfel, la propunerea deputatului Alexandru Mocsonyi: „1. Raportul comisiei verificatoare; 2. Constatarea numărului deputaților prezenți și egalizarea reprezentanților din cele trei dieceze (prin sortare), amăsurat statutului organic; 3. Actul de alegere”.

În ședința a doua, ținută în 8 Septembrie n. s'a constatat, că s'au făcut 37 de alegeri (30 ad hoc în arhidieceză și 7 supletorii) și că dificultate au fost numai 2: a deputatului din cler Dr. Ilarion Pușcariu, însă fără temei și mandatul său a fost verificat, apoi a deputatului din cler Nicolae Cristea, cu temei, pentrucă alegerea sa a fost nimicită, cu 59 voturi, contra 47. Greșala o făcuse consistorul arhidiecezan din Sibiu, care a cassat alegerea făcută la timpul reglementar și a ordonat facerea unei alegeri noi, ceea ce nu cădea în competența sa. Congresul a reparat greșala și a condamnat procedura consistorului arhidiecezan, față de care deputatul Moise Branișce propunea vot de blam, dar la insistențele altora și-a retras propunerea. Alegerea de mitropolit s'a pus apoi la ordinea zilei pentru ședința din 9 Septembrie n.

În ședința aceasta (a treia) a luat întâi cuvântul Arhimandritul Nicolae Popea, pentru a declara, că nu reflectează să fie ales și roagă pe cei ce se gândesc la el, să-l scoată de astădată din combinație. Biroul prezintă lista deputaților congresuali, compusă în ordine alfabetică, iar episcopul Ivacicovici prezintă actul consistorului mitropolitan, din ședința ținută în 28 August v. în înțelesul căruia, episcopul Ivacicovici, luat fiind în combinație de a fi ales, renunță dela conducerea congresului electoral, iar consistorul mitropolitan numește în locul său pe protopresbiterul Ioan Mețianu din Zernești, ca comisar de alegere. Episcopul Ioan

Popasu a anunțat vot separat, pe care și l-a motivat în congres cu aceea, că alegerea substitutului de comisar cade în competența congresului; dar congresul, prin votare nominală a decis, cu 66 voturi, contra 36, că alegerea făcută de consistorul mitropolitan e bine făcută. Protopresbiterul Ioan Mețianu își ocupă scaunul prezidial pentru a conduce alegerea de mitropolit. În locul său congresul alege în comisiunea scrutinătoare pe protopresbiterul Ioan Rațiu din Hațeg.

Se cetesc acum listele deputaților congresuali și se constată, că sunt prezenți din diecezele sufragane 54, din arhieceză 57 deputați. Se face deci egalarea prescrisă în §§-ii 155 și 157 ai statutului organic, pe calea următoare: ședulele cu numele tuturor deputaților din arhieceză se aruncă în urnă, iar prezidentul scoate trei din ele, cu numele deputaților: Ioan Parasciviu, Ioan Bran de Lemény și Dr. Ioan Nemeș, cari se declară excluși dela votare. Rămân 108 votanți, și majoritatea absolută e stabilită în 55 de voturi date.

Votarea a dat rezultatul următor: episcopul Procopiu Ivacicovici a primit 78 voturi, episcopul Popasu 20 voturi, două bile au fost albe, iar 8 voturi au fost resirate între alte șase persoane. Episcopul Ivacicovici a fost proclamat Arhiepiscop și Mitropolit ales al bisericii ortodoxe române din Transilvania, Banat și Crișana și chemat fiind în fața congresului declară, că *primește alegerea*. Se alege o comisiune de trei (Ioan Hania, Vincentiu Babeș și George Ioanovici), care să compună reprezentațiunea către Monarhul, prin care congresul anunță alegerea de Mitropolit și ședința a fost încheiată în mijlocul unui mare entuziasm.

În ședința a patra a congresului, ținută în 10 Septemvrie n., s'a ales comisiunea încredințată cu mergerea la Monarhul, ca să ceară confirmarea alegerii. A fost compusă din următorii cinci membri: Arhimandritul Miron Romanul, cons. aulic Iacob Bologa, septemvirul Ioan cavaler de Pușcariu, președintele de tribunal Sigismund Popoviciu și locotenentul I. Floca. În ședința a cincina apoi (11 Septemvrie n.) s'a cetit și votat reprezentațiunea către Monarh, iar congresul s'a prorogată până la sosirea răspunsului dela locul preainalt. Noul Arhiepiscop și Mitropolit Procopiu a fost introdus însă în oficiu în 11 Septemvrie n. 1873.

Deputațiunea congresuală a prezentat în 2/14 Septemvrie 1873 guvernului țării actele electorale, cerând exoperarea confirmării preainalte, iar în 5/17 Septemvrie a fost primită în audiență din partea Monarhului, în Viena. În aceeași zi a urmat aprobarea alegerii și în 10/22 Septemvrie noul Mitropolit a depus jurământul de fidelitate în mâinile Monarhului, tot în Viena. În 16/28 Septemvrie apoi, tocmai la trei luni dela reposarea Arhiepiscopului și Mitropolitului Andreiu baron de Șaguna, s'a făcut în Sibiiu, cu mare solemnitate, instalarea Arhiepiscopului și Mitropolitului

Procopiu Ivacicovici, care la două zile după depunerea jurământului, a fost numit consilier intim al Monarhului, cu titlul de — *Excelexță*.

Arhiepiscopul și Mitropolitul Procopiu Ivacicovici n'a stat mult în Sibiiu, în fruntea bisericii ortodoxe române, pentru că peste zece luni a fost ales și întărit de Patriarh al bisericii ortodoxe sârbești și s'a mutat la Carloviț. S'a întâmplat anume, că congresul-național-bisericesc sârbesc din Carlovaț alesese în 16 Iulie 1874 pe episcopul din Buda, *Arsenie Stoicovici*, de Patriarh al bisericii ortodoxe sârbești din Ungaria, cu 63 de voturi, fiind 7 abțineri dela alegere și absentând 4 deputați din congres. A fost deci o alegere făcută *cu unanimitate*, fiindcă contracandidat nu era. Cu toate acestea, alegerea nu a fost întărită, deși alesul era consilier intim al Domnitorului, era decorat cu crucea cea mare a ordinului leopoldin, și era cunoscut de toți ca om corect, modest, evlavios, dedicat din tot sufletul bisericii sale. Guvernul avea însă alt candidat și pe acesta voia să-l vadă ales de patriarh al Sârbilor cu orice preț.

Pentru a împiedeca realizarea planurilor guvernului, Sârbii au luat laudabila hotărâre, ca la noua alegere de Patriarh să-și dea voturile pentru Mitropolitul Procopiu Ivacicovici din Sibiiu, care, deși născut Român, a primit educație sârbească și poate fi considerat ca aparținător, atât de bine bisericii sârbești, ca și celei românești. În 31 Iulie n. 1874 s'a făcut noua alegere de Patriarh în Carloveț și Mitropolitul Ivacicovici a întrunit 56 de voturi, față de 10, date altora. Opt deputați au absentat din congres. Mitropolitul Procopiu Ivacicovici a primit alegerea, urmată în curând de aprobarea preainaltă și s'a mutat la Carloveț, încunoscându-se de acolo, în 1/13 August 1874, consistorul mitropolitan din Sibiiu, despre cele întâmplate și despre *resignarea* sa din înalta demnitate avută ca cap al bisericii ortodoxe române din Ardeal, Banat și Crișana.¹⁾

Consistorul mitropolitan s'a întrunit în 19/31 August 1874 în ședință plenară în Sibiiu, pentru a lua măsurile necesare cu privire la efectuarea noiei alegeri de Mitropolit. Terminul pentru întrunirea congresului electoral a fost pus pe 15/27 Octomvrie 1874 și s'a ordonat facerea alegerilor de deputați congresuali ordinari

¹⁾ Patriarhul *Ivacicovici* a avut zile foarte amare în Carloviț. A fost persecutat în chip și formă de cătră ministrul ungar de culte și instrucțiune publică de atunci (faimosul *Trefort*), care în cele din urmă l-a provocat formal, cu ocaziunea unei audiențe, să-și înainteze demisia din demnitatea de Patriarh sârbesc, căci altcum va fi imediat internat într'un sanatoriu și *destituit*. Patriarhul s'a executat. A semnat demisia, care se afla compusă gata pe masa ministrului, iar ministrul a *forțat* apoi pe candidatul său de mai înainte (episcopul *Anghelici*) în demnitatea de Patriarh sârbesc, în locul lui Ivacicovici, retras din post „*de bunăvoie*”.

în întreaga mitropolie, precum și de deputați ad hoc în arhidieceza transilvană.

De astădată alegerile congresuale nu au decurs în cea mai bună ordine. Pe multe locuri organele administrației s'au amestecat în mod nepermis în alegeri, terorizând și amenințând pe alegători. Pe calea aceasta le-a succes a scoate aleși pe câțiva dintre supușii guvernului, ca deputați la congres.

Fața congresului național-bisericesc nu a fost prea mult schimbată însă pe urma amestecului lor în trebile interne ale bisericii ortodoxe române din Ardeal, pentru că cei buni și de valoare ai neamului și bisericii au fost toți aleși. Alegerea de mitropolit a fost însă de astădată mai grea și mai complicată decât cea de mai înainte.

Congresul electoral a fost deschis prin episcopul Ioan Popasu al Caransebeșului, în 15/27 Octomvrie 1874. Răspunsul, în numele congresului, l-a dat deputatul Ioan Bran de Lemény. În câteva ședințe s'au făcut verificările deputaților congresuali, iar în ședința din 1 Noemvrie n. 1874, după ce s'au împlinit toate cele prescrise de statutul organic, s'a procedat la alegerea de mitropolit, sub prezidenția episcopului din Arad, *Miron Romanul*, care în primăvara anului 1874, la 3 Februarie v., fusese instalat în scaunul vlădicesc din Arad.

De astădată fruntașii bisericii și ai neamului, cu drept de vot în congres, s'au constituit în partid formal congresual, subscrind declarațiunea următoare:

„Subscrișii, conduși întru activitatea lor pe terenul bisericesc, școlar și fundațional, de principiile pe cari le ținem de salutare și oportune pentru necesarul progres pe acest teren, ne-am împreunat și angajat pe temeiul solidarității la *programa*:

1. Susținerea în toată valoarea, prin toate mediile legale, cu toată firmitatea, a autonomiei noastre bisericești, garantată prin legea țării, art. IX. dela 1868 și regulată prin preainalt sancționatul statut organic;

2. Desvoltarea succesivă și stăruința pentru aplicarea practică a dispozițiunilor statutului organic în toate părțile sale, în sens și mod liberal;

3. Pe temeiul acestor tendințe legale și liberale ne constituim într'o partidă liberală, solidară, activă, *în contra reacțiunei*. Sibiiu, 17/29 Octomvrie 1874". (Urmează 65 de subscrieri, în frunte cu Mocsonyeștii, Babeș, Măcelariu, Bologa, Ioan Popoviciu-Desseanul, Diamandi Manole și alții.)

Membri partidului acestuia congresual au votat întru adevăr în plină solidaritate la alegerea de Mitropolit din 1 Noemvrie 1874, pentru că 64 din ei (unul a lipsit) și-au dat voturile pentru episcopul Caransebeșului. *Ioan Popasu*, iar cei din „reacțiune”, 40 la

număr, toți din arhidieceza transilvană, și-au dat voturile pentru Arhimandritul *Nicolae Popea*.

Episcopul Ioan Popasu a fost proclamat *ales* de Arhiepiscop și Mitropolit și o deputațiune congresuală, compusă din deputații Iacob Bologa, Dr. Paul Vasici, Ioan Bran de Lemény și I. Floca, și condusă de vicarul dela Oradea-mare, Ioan Meșianu, a fost trimisă la Monarhul, pentru a comunica rezultatul alegerii și a cere confirmarea. Deputațiunea a fost primită în audiență în 15 Noemvrie n. 1874 în Viena, în mod afabil și a fost dimisă cu promisiunea, că răspuns va primi peste câteva zile. Răspunsul a și urmat în curând, dar a fost *negativ*. Alegerea nu a primit confirmarea preainaltă și congresul a fost îndrumat să facă alegere nouă de Mitropolit, *cu excluderea dela candidare a episcopului Popasu*.

Congresul electoral s'a redeschis în 16/26 Noemvrie 1874, dar alegerea de Mitropolit s'a putut face abia în ședința din 2 Decemvrie nou. Actul alegerii l-a condus acum protopresbiterul Ioan Meșianu, vicar episcopesc în Oradea-mare, ca comisar mitropolitan. (Ședințele premergătoare le prezidase episcopul Aradului, Miron Romanul.) Rezultatul votării a fost următorul: *bile albe s'au dat 45*, iar pentru episcopul Miron Romanul 43 de voturi. Ceialalți deputați au lipsit din congres. E greu a se putea constata, că cine a votat de astădată pentru episcopul Miron Romanul, considerat de candidat al guvernului, dar e de presupus, că cei din „*reacțiune*“, aderenții Arhimandritului Popea, deputații din arhidieceza transilvană. Dovadă faptul, că pentru candidatul lor dela alegerea premergătoare, nu s'a dat nici un vot.

Votarea a fost declarată, conform statului organic, de nimicită și pentru ziua următoare s'a ordonat votare nouă, când apoi rolurile s'au schimbat: *naționaliștii au votat pentru episcopul Aradului Miron Romanul*, care a întrunit acum 51 voturi, iar cei din reacțiune, alegătorii săi din ziua premergătoare și-au dat voturile pentru Arhimandritul Nicolae Popea, care a primit 31 voturi. Șase bile au fost albe, iar ceialalți deputați au lipsit din congres. Episcopul Miron Romanul a fost proclamat *ales* de Arhiepiscop și Mitropolit, alegerea a fost în curând întărită, iar în 15/27 Decemvrie 1874 a fost instalat în scaunul vacant noul cap al bisericii ortodoxe române Arhiepiscopul și Mitropolitul Miron Romanul, ales de ceice l-au combătut până aci cu toată energia.

Cum s'au întâmplat lucrurile? Astfel, că naționaliștii, neavând candidat convenabil, — (pentru că pe Arhimandritul *Popea* nu vreau să-l aleagă cu nici un preț, iar vicarul dela Oradea-mare, *Ioan Meșianu*, nu a primit candidatura oferită din partea lor.) — s'au văzut nevoiți să se apropie de episcopul Miron Romanul, căruia i-au prezentat o declarație spre subscriere, cu asigurarea, că dacă o subscrie, va primi și voturile lor. Epis-

copul Miron Romanul a subscris declarația și prin aceasta a devenit candidatul partidului național congressional. Iată cum prezintă lucrurile Vinčențiu Babeș, în ziarul „Albina“, numărul 95 din 1874 :

— „Părintele *Miron*, pe care foile și oamenii guvernului îl puseseră candidat al guvernului maghiar, tocmai ca atare nici decum nu putea să fie ales, decât numai pe lângă angajamente speciale, întru interesul bisericii și al poporului. Nu că doară majoritatea ar fi avut destulă cauză de a se îndoi de simțurile bune și de firmitatea de caracter a Preasfinției Sale, ci în fața purtării atât de inimice a guvernului către noi, opiniunea publică pretindea o *satisfacție* și o *garanță*. Satisfacțiunea s'a dat *prin cele 45 de bile albe*, garanța prin adoptarea unor puncturi, ce constituiesc esența programei noastre și cari în puține cuvinte contrase sună așa : În general apărarea și susținerea cu firmitate dezvoltarea succesivă și aplicarea în sens liberal a statutului organic bisericesc ; II. În special : 1. apărarea cu energie a școalelor confesionale, lățirea în toate părțile a instrucțiunii și culturii naționale ; 2. moralizarea și disciplinarea clerului și a poporului nostru și ferirea acestui teren de influențe streine ; 3. stârpirea multelor abuzuri în biserică ; 4. la alegeri, în cadrul autonomiei noastre, evitarea de orice influență spre paralizarea dreptului legal ; 5. sprijinirea tendinței de a se înmulți numărul diecezelor cu două ; 6. în cazuri naționale bisericești grave, consultare cu bărbații de finanțe și pășire în conțelegere ; 7. relațiuni cât mai bune cu frații conaționali de altă confesiune, respective, cu capii bisericești ai lor. — Prin adoptarea acestor puncturi, părintele Miron Romanul și dacă până aci n'ar fi fost, a devenit aderintele partidei liberale din congres și peste tot din sinul bisericii noastre“.

Pe calea aceasta a ajuns deci să fie pus în fruntea bisericii greco-ortodoxe române de dincoace de munți, ca Arhiepiscop și Mitropolit, cel mai nepopular om al zilelor de atunci, episcopul *Miron Romanul*, al Aradului, care a fost combătut cu înverșunare de presa naționalistă română și cu ocaziunea alegerii sale de episcop. Ziarul „Albina“ din Pesta, condusă de Vinčențiu Babeș, scria înainte de alegere, că Miron Romanul nu poate fi ales de episcop pentrucă : *persoană episcopului trebuie să fie model de curățenie de inimă, de cuget și de mâni*“ — ceea ce nu e cazul la Arhimandritul Miron Romanul, pe care : „îl văzurăm, spre multă durere a noastră, continuându-și (ca vicar la Oradea) slăbiciunea de a cheltui mult mai mult decum îi sunt venitele legale, făcând astfel datorii în toate părțile, ba *atingându-se chiar și de bani cu altă mențiune...*“ Concluzia era deci, că Arhimandritul Miron Romanul, *fiind mort moralicește*, nu poate fi ales episcop al diecezei Aradului.

Soarta însă astfel a voit și prietenii așa au făcut, ca totuși Arhimandritul *Miron Romanul*, cel moralicește mort, să fie ales

episcop al Aradului, cu 34 voturi, față de 25 date protopresbiterului *Mețianu* din Zernești și un vot dat Arhimandritului *Popea* din Sibiiu.¹⁾

După alegere, „Albina” din Pesta a scris cu multă ironie, astfel: „Avem episcop în Arad. Este părintele Miron Romanul, vicarul de până aci al Oradei-mari. Este acela, despre care noi de curând ziserăm la acest loc, că tare ne temem, cumcă dânsul prin purtarea sa să *va fi omorit*, căruia însă sinodul diecezan, după destulă examinare, nu fără grea luptă, în conferențe și nu fără cautele și rezerve, cu o majoritate de opt voturi, adecă cu 34 contra 26, îi dăte *testimoniu de viață!* Votul competent al sinodului diecezan l-a declarat așadară pe părintele Miron Romanul de *viu în lumea morală* și anume în biserica noastră. Formalmente deci dânsul este viu și este după acelaș vot cel mai demn pentru înaltul post, pentru scaunul episcopal, în care este chemat...”

Sinodul diecezan din Arad, prin votul său, a reabilitat deci pe Arhimandritul compromis Miron Romanul; și încă în acelaș an, acelaș Miron Romanul, vine așezat și în scaunul de Arhiepiscop și Mitropolit al bisericii ortodoxe române de dincoace de munți, în felul cum s'a arătat mai sus, și în curs de 24 de ani, până la moartea sa, întâmplată în 4/16 Octomvrie 1898, — el a condus destinele acestei biserici, ca urmaș al marelui Andreiu baron de *Șaguna*.

T. V. PĂCAȚIANU.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

¹⁾ Până în preseara alegerii, majoritatea voturilor din sinoul diecezan electoral era asigurată pe seama protopresbiterului *Ioan Mețianu* din Zernești. Peste noapte, s'au schimbat însă lucrurile. La o cină copioasă, aranjată în casa ospitalieră a frunțașului arădan *Ioan Popovici-Desseanu* (amic intim al lui *Miron Romanul*), șase dintre aderenții lui Mețianu, — toți din Bihor, — au fost capacitați, să nu-și dea voturile pentru *necunoscutul ardelean*, Mețianu, ci pentru vicarul lor, pentru bihoreanul Miron Romanul, și așa a eșit din urnă invingător omul „*moralicește mort*”.

Cântecul clopotului.

1799.

Schiller.

*Vivos voco,
mortuos plango,
fulgura frango.*

*În pământ, cu rost boltit,
Testul de lut stă 'n foc rumenit.
Clopotul gata, azi trebuie să-l dați,
Fiți la 'ndemână deci, sprinteni fărătați!
De pe fruntea 'ncălzită
Curgă sudoarea 'ncropită,
Lucrul pe faur de-o fi să-l cinstească;
Cerule numai a bine menească.
La lucrul, ce noi pregătim cu folos,
Se cade doar' un cuvânt inimos;
Când vorbe bune i se 'nperechează,
Lucrul merge ca o sfârlează.
Să privim deci înțelepțește
Ceeace din slaba putere rodește;
Omul cel rău e de disprețuit,
Căci n'a cumpănit ce-a 'nfăptuit.
Asta pe om doar l-'mpodobește,
Și de asta minte i s'a dat,
Că în fundul inimii simțește,
Ce cu mâna-i a durat.
Luați lemn de pin și brad,
Dar să fie mai uscat:
Ca flacăra de vânt smuncită,
Să improaște 'n jignea dogorită!
Fierbeți arama cu zor,
Iute turnați și cositor,
Ca aspra acioae
Să curgă bine 'n copae!*

Ceeace 'n groapa adâncă lucrează
Mâna cu-al focului ajutor,
Sus în clopotniț' apoi vibrează,
Povestind despre noi cu glas vestitor.
Încă în zile târzii va dăinui
Și urechia multora trezi-va,
Și cu cei întristați 'l va tângui
Și 'n cor al său glas contopi-va.
Ce schimbătoare-i adună
Omului soarta, în cale,
Metalica cunună
Mai în larg le răsfrânge spre vale.
Spume albe văd răsărind;
Bine! unda a pornit.
Cenușa presurați grăbind,
Aceasta ajutoră la topit.
Și de spumă curat
Amestecul fie spălat,
Ca din metalul curățit
Plin să răsune glasu-i vrăjit.
Căci cu sunete de bucurie
Întâmpină el copilul iubit
În prima cale a vieții s'globe,
Ce-o 'ncepe dormind în braț liniștit;
În cutele vremii îi stau grămăgiori
Încă sorții negri și cei albiori;
Grijile dulci pentru-a mamei tezaur,
Veghează 'n dimineața-i de aur.
Fug anii ca o săgeată.
Se desparte dragul de fată,
Băiatul să 'nfrunte viața deodată,
Măsoară lumea cu bățul în mână;
Străin se 'ntoarce 'n casă bătrână;
Și mândră 'n nurii tinerești,
Ca și un chip din lumi cerești,
Cu fața îmbujorată, sfioasă,
Zărește 'naintea-i fecioara frumoasă.
Atunci un dor nemărginit
L'apucă pe june, el umblă zorit,
Din ochii-i lacrimi curg șiroiu,
El fuge de frații, ce sburdă în toiu.
Pașii ei fericit urmărește
Șt se 'nroșește, de-o întâlnește;
Ce-i mai mândru pe câmp adună,
Cu flori iubita și-o incunună.
O, gingaș dor, o dulci năluciri,
O, timp auriu al primei iubiri,

Ochiul raiul intreveđe,
Inima 'n fericire se 'ncrede.
Ah, dăinuire-ar, în veci zămbitoare,
Timpul frumos al iubirii în floare!

Surlele se rumenesc!
Acest bețișor cufund,
Ese sticluit din fund;
Toate spre turnat grăbesc.
Calfe, acum, bărbătește!
Cercați dac 'amestecul crește,
Dacă ce-i aspru cu ce este blând
In semn bun se unește curând!

Căci, unde ce-i gingaș și ce-i înăsprit
Se leagă, ce-i tare și ce-i molcomit,
In sunet plăcut supărarea alungă.
Vadă deci cel ce deapururi se leagă,
Suflet cu suflet să se înțeleagă!
Beția e scurtă, căința e lungă.
Pe-ale miresei cosițe într'una
Se leagănă, feciorească, cununa,
Când clopotele răsunătoare
Chiamă la a nunței sărbătoare.
Ah! cea mai frumoasă serbare din viață
Curmă și Prierul vieței în floare,
Cu beteala și găteala,
Se pierde și farmecul de dulceață.
Patima sboară,
Iubirea coboară;
Floarea pălește,
Rodu 'n colțește.
Bărbatul va să pornească
Lumea să ocolească
Și în greu să măsoare
A vieței vâltoare;
Să râvnească, să lucreze,
Să sădească, să creeze,
Să ghicească, să nimerească,
Să cerce, să îndrăznească,
Norocul să vâneze.
Atunci belșugu 'nmiit se adună,
Se umple hambarul din holda cea bună,
Conacul se 'ntinde, casa tot crește,
Iar înăuntru rânduiește
Casta gospodină,
Muma copilașilor,

Și veghe stă 'nțeleaptă
Vechii domestice vetre,
Pe fete la lucru indreaptă,
Băiatul de rele-l ferește,
Și neîncetat lucrează
Din zori până înserează,
Câștigul mărind,
Cu rând și cu jind ;
Și cupele umple de daruri gemând,
Și toarce din furcă fuiorul curgând,
Și-adună în lucidul, netedul scrin
Lâna sclipitoare, albinelul in,
Și-adauge la bine mândrețe, zâmbind,
Nemai contenind.

Și tatăl vesel în jur ochind
Și de pe-a casei creștet privind,
Iși măsoară norocu 'nflorind ;
Vede tarași adunați în grămezi,
Snopi înfoiați, clădiți în girezi,
Coșare de belșug plecate
Și grâne ca valuri de vânt mânate ;
Se laudă cu mândrie :
„Față de neaga rea,
Mă apăr' a mea bogăție,
Cât temelia de grea !”
Dar cu puteri ursitoare
Nu-i de legat frăție,
Căci iute te-ajung la strâmtoare.

Poate să 'nceapă de-acum turnătura,
Frumos dințată e și frântura.
Ci pân' să curgă frumos,
Spuneți un tâlc pios.
Cepul de-acum destupați !
Casa 'mi păziți fărtați !
Că arcul de toartă fășnește pe loc
In valuri fumegând de foc.

A focului putere priește,
Când omul cu socoteal 'o păzește,
Și ce creează, și ce 'ntruchipează,
Puterei acestea din cer mulțămeste ;
Dar groaznic este prăpădul ceresc,
Când din cătușe a scăpat,
Și drumul liber își croește,

Fiul firii desmățat :
Vai, când sborul și-a luat,
Fără 'mpotrivire crescând,
Flacări groaznice rostogolind
Pe uliți de oameni gemând !
Căci ielele urăsc
Lucrul omenesc.
Nouri din cer
Cern prin eter
Ploaie și belșug.
Din nori ca dintr'un rug
Fulgere trăznesc.
Munca prăpădesc.
Auziți din turn cum sună ?
E furtună !
De-un roș încrunțat
Ceru-i pătat ;
Asta nu-i a zilei zare !
Ce 'nvălmășag
Pe străzi în șirag !
Svâncnesc aburi acum tare !
Limbi de foc ies flăcărând,
Uliți de-a lungul trecând
De vânt alungate, înainte mănate.
Ca din gura de iad scuișând
Arde văzduhul, grinde pocnesc,
Tărași se darmă, ferești zornăesc ;
Copiii scâncesc, mame se bocesc,
Vite în chinuri mugesc,
Sub dărâmături obidesc ;
Toți aleargă, fug sau scapă,
Noaptea cu zare de foc se adapă.
Din mână 'n mână, plină cu apă,
Sboară găleata burduhănoasă.
In arc înalt stropesc izvoare
Din rezervoare răcoritoare.
Urlând vine vântul sburând,
In vâjet flacăra vânând.
Pălăind s'aruncă 'n bucate, de atâta căldură uscate,
In încăperi de hambare,
Intre căpriori de coșare,
Și par' c'ar fi vrând să doboare
Pe-de-a 'ntreg în vâlvoare,
Chiar greul pământului,
Crește 'n 'naltul Cerului
Mai că nemărginit !

Desnădăjduit

*Se-apeacă omul puterii cerești,
Căci vede umilit și de admirare uimit
Munca-i zădărnicită în opinteli omenеști
Pustiită
In șgură topită
Stă vatra caselor
Pradă vânturilor.
Golul ferestrelor
Cască în groază
Și-a Cerului nouri ca, 'ntre oază,
Privesc din sbor.*

O privire,

De oțărire

*Inspre mormântul averii pierdute
Arunc' apoi omul plin de vârtute —
Apucă apoi liniștit
Toiagul de călătorie.
Cât focul înfuriat i-o fi răpit urgie,
I-a mai rămas o dulce mângăiere :
Iși numără cei dragi din apropiere
Și uite ! nici unul nu-i lipsește.*

Pământul l'a înfulecat

Ferice în țest e turnat.

Eși-va cum ei l'au dorit

Frumos, lucitor la privit ?

Dar munca lor și sârguința

Lovi-se-va cu iscusința ?

Dar spița de s'o fi topit ?

Sau țestul s'o fi hărbuit ?

Ah ! poate pe când mai nădăjduim,

In drum cu năpăstea ne și întâlnim

Brăzdând adânc în sfântul pământ,

Fapta mânelor odrăsește.

Sămănătorul, bobi aruncând,

A bine menește ; holda 'ncolțește.

Spornică, dacă Cerul voește.

Sămânță mai scumpă adânc în pământ

Ascundem în jale și plânset, sperând,

Că va 'nflori din sicriu luminoasă

Spre-o nouă ursită, și mai frumoasă.

De pe turn în dangăt greu

Clopote bombăe-a moarte mereu.

Sunetul lor petrec jelitor
In calea-i din urmă pe-un călător.
Ah! E soția neprețuită,
Ah! Este mama nebiruită,
Pe care al umbrelor negru stăpân
Din a soțului brațe a smuls-o păgân,
Din ceata copiilor iubitori,
Ce i-a născut înfloritor,
Ce i-a văzut crescând cu dor,
La pieptul de mamă plutind ușor.
Ah! Legătura casei duioase
Pe veșnicie e deslegată,
Căci se trudește în țara umbroasă,
Ce fuse mama neuitată;
Căci cârmuirea-i fidelă lipsește,
Grija-i nu mai stăpânește,
Străina 'n locu-i în părăsire
Va porunci fără iubire.

Până ce clopotul să se răcească,
Munca grea să contenească.
Cum păsăretu' se joacă 'n frunzare,
Petreacă în voie fiecare.
De cum stelele s'aprind,
Liber de greu și cu jind
Ascultă calfa toaca sunând,
Măestru nici-când nu are rând.

Pașii săi grăbește voios
Drumețul stingher prin codrul stufos.
Spre părinteasca casă.
Behăind spre stână oile se lasă,
Și-ale vitelor cete cornute
Se perindă mugind,
Obișnuitele staule umplând
Greu înfoiat
Se clatină carul
De grâu încărcat.
O cunună de flori
Zace în multe colori
Pe snopi, spre noroc.
Iar junii secerători
Sboară la joc.
Târg și piață se liniștesc.
In jurul luminei se 'ngrămădesc
Localnicii casei; se închide
Poarta cetății huruind.

Pământul se 'nvăluie 'n negru ;
Dar pe cetățeanul integru,
Noaptea nu 'l neliniștește,
Ce pe răi grozav îi muncește ;
Căci ochiul ocărnuire păzește ;
Ordine sfântă, de haruri plină
Fiică cerească, care imbină
Cele de-o seamă cu voioșie
Liber, ușor, cu drag și cu dor,
Ce-ai pus orașelor temelie,
Și-ai chemat din rediu 'nflorit,
Pe-ursuzul sălbatec, la gând pocăit.
Apoi în colibi omenеști ai intrat
Și datini mai blânde i-ai învățat,
Și-ai urzit ce a mai scumpă pornire,
A dalbei patriei iubire !
Mii de mâini de sârg lucrează,
Se împletesc în horă voioasă
Și în mișcare armonioasă.
Toți, ce pot, învederează.
Calle și meșteri se întrec
În libertate, scut de preț,
Toți în felul lor petrec,
Clevetitorului dând dispreț.
Munca, podoaba cetățânească,
Belșug e celor ce știu să muncească ;
Regelui demnitatea păziți
Nouă munca dreaptă cinstiți.
Pace dalbă.
Dulce unire.
Pluțiți, pluțiți.
Cu dragoste asupra acestui oraș !
Nu s'ar ivi niciodată clipa,
Să vedem cum oarde-a războiului crunt
În valea aceasta, tăcută pătrund,
Unde cerul,
Pe care amurgul gingaș al serii
Blând îl zugrăvește,
De-a satelor, de-a orașelor
Vălvătae sălbatecă,
Groaznic strălucește !

Testul și-a 'ndeplinit
Scopul, deci sfarmă-l, băiete,
Ca chipul său reușit
Urechi și ochi să desfete.

Dă-i cu ciocanul și trage,
Pân' ce 'nvălișul s'o sparge!
De-o fi clopotul să se ridice,
Testul în bucăți să pice.

Măestrul poate țestul desface
Cu socoteală la timp potrivit ;
Dar-vai când în rău nestins, neoprit
Spija topită drum își face !
În tunet trăznind, orbit turbând
Darmă clădirea, în două crăpând,
Și ca din hău de iad căscând,
Scuipă prăpăd din nou incingând.
Unde brute puteri au pus stăpânire,
Nu se încheagă ureo 'nchipuire ;
Unde nații de sine se liberează,
Binele-acolo nu properează.
Vai, când orașele în răsvrătire
Prea multă iască de-aprins adună
Și-a sale lanțuri rumpe 'n orbire
Poporul aprig și se răzbună !
Atunci revolta de clopot se sparge,
Incât răsună a urlat dogit,
Și, deși spre scopuri de pace urzit,
Lozinca violențării trage.
„Libertate și egalitate ?”
Răsună oriunde în strigăte late :
Cetățeanul ia arma în apărare,
Pe uliți mulțime nenumărată,
Bătăuși pretutindeni s'arată,
Femei devin hiene la 'nfățișare
Cu groaza glumind, încă svâcnind
Cu dinți de panteră sfășie 'n silă
Inima dușmanului fără milă.
Nimic nu e sfânt, să desfac nesfioase
Legăturile toate a teamei pioase ;
Cel bun răului locu-i cedează
Și patimi în toiu se liberează.
E primejdios pe leu să-l trezești,
Cu-a tigrlului colți să nu te 'ntâlnești,
Dar spaima spaimelor îngrozitoare
E omul în furie 'nfricoșătoare.
Vai celora, cari celor orbiți
Lumina cerească 'mprumută grăbiți !
Ea nu luminează, numai poate s'aprindă
Și-orașe și țări cu foc să cuprindă ;
Dumnezeu mi-a dat bucurie !

Vezi ! Ca și o stea aurie
Miezul metalic se desgheoacă
Neted și luciu din gheoacă.
Dela coif la cunună
Străluce ca raza de lună.
Și-a stemei scut curat
Laudă pe fauru 'ncercat.
Veniți ! Veniți !
Strângeți rândurile fârtați,
Clopotul ca să-l sfințim ca frați !
Concordia să se numească, grăbiți !
Obștea s'adune 'n frățescă unire,
Să-i topească pe toți în gând și iubire.
Și-aceasta de-acuma chemarea să-i fie,
Pentru care măestru-a merit-o 'n vecie :
Peste viața josnică pământească
Sub mândra boltă albastră cerească
Vecină tunetului să plutească,
De lumea de stele să se lovească,
Să fie un glas din slavă sonor,
Ca ceata de stele luminată,
Ce laudă în mers pe-a lor urzitor
Și vremea conduc încununată.
Numai pentru lucruri severe din fire
Gura-i metalică aibă menire
Și-atingă cu sprintene aripi în sbor
Timpul pe fiece ceas schimbător.
Limba sa împrumute ursitei, mândre sau slute
El însuși fără simțire, fără compătimire,
Petreacă cu a sa cumpenire
Joaca schimbătoare a vieții trecătoare.
Și sunetul, cum în ureche dispare,
Ce-atot-puternic din clopot răsare,
Invețe, că nimic nu trăește,
Că tot ce-i pământesc, se topește.

Acum de ștreang apucați viguros,
Clopotul scoateți din groapă frumos,
Urce-se 'n lumea sunătoare
In strălucire de cer și de soare.
Trageți vârtos, ridicați,
Acum plutește, fârtați !
Acestui oraș spre bucurie,
A pace prima-i sunare să fie.

Trad. de ILIE GHERGHEL.

In slujbă nouă.

X. Păscălierul.

Trecuse o jumătate de an de când părintele Dumitru își începu slujba. Rând pe rând iluziile din seminar i se risipiră. Se convinsese ce depărtare era dela slova cărții la realitatea în care trebuia să trăiască, să lucreze. Era nemângăiat pentru multe lucruri pe care trebuia să le săvârșească altfel decum visase el în anii de cleric. Mai ales nu se putea împăca cu pomenile, deși-i aduceau venit bunîșor și nu-și putea ierta că nu fusese mai rezistent la început.

Intr'o singură hotărâre triumfase: nu citea slujba pe haine, pe lucruri, nu deschidea „păscălia“, nu citea „blestemele sf. Vasile“, nici „Argariul cel mare“, ca atâția preoți din jur. „N'am ajuns în rând cu păscălierii“, își zicea cu satisfacție.

Dar biruința aceasta singură era puțină mângăiere, pentru intențiile sale inovatoare, de „restabilire în creștinismul cel adevărat“. Își vedea zadarnică toată sdroaba lui din anii cei mulți de școală. Cu cât era el mai mult decât alt păstor sufletesc, cu învățatură mai puțină? Prin ce se deosebeau parohienii lui de ai altora? Cu cât era mai curat creștinismul, ca doctrină și practică, în satul lui decât în satele vecine?

Erau aceeași oameni, cu aceleași obiceiuri străvechi, creștine mai mult cu numele și după botez, în realitate robi ai naturii încunjurătoare și ai puterilor ei.

Părintele Dumitru simțea că nu el ci, generații întregi de preoți cu aceleași intenții nu vor putea purifica și spiritualiza viața acestor oameni în înțelesul dogmelor și al moralei creștine.

Și chiar singura biruință ce câștigase până acum era numai de suprafață, era numai parțială: el nu voi să citească diferite

slujbe cu cari veniau oameni. Dar, aceasta nu însemna că parohienii lui se lăsaseră bătuți: mergeau la alți preoți, din vecini, cari nu aveau muștrări de conștiință, citindu-le.

Acum, după o jumătate de an, parohienii nu-l mai rugau, decât arare-ori, pentru astfel de citanii: aceia cari nu voiau să creadă din spusa altora că preotul cel tânăr refuză să facă asemenea rugăciuni.

Dar, dela Crăciun până în vară, mulți au plecat dela el nemângăiați și mulți au început să-l vorbească de rău. Nu rămăneau cu slujbele nefăcute, cu psaltirile necitite: preoții din vecini atâta așteptau. Dar parohienii nu se puteau împăca cu gândul că, având preot în sat, pentru năcazurile lor erau siliți să colinde satele vecine.

— Nu știe! Nu cunoaște! E încă tânăr! le spuneau parohienilor săi preoții din vecini.

— E prea domnos! Nu-i place că-i lași traista ori dăsații cu hainele la el în casă! spunea altul.

— Nu cunoaște învățătura cea veche! Popii de lege nouă nu știu, decât să țină cazanii! Nici cântări, nici slujbe mari și mântuitoare nu mai știu, zicea altul.

Oamenii le dădeau ușor crezământ, mai ales că și părintele Dumitru se scăpa adeseori de ei, spunându-le că nu știe asemenea slujbe.

Și nici nu știa!

Când i se ceru mai întâi Argariul cel mare pentru un bolnav de reumă articulară, Dumitru încercă să explice românului că așa boală nu trece cu rugăciune, că e nevoie de doctor, de scâlzi. „Ș'apoi, astfel de rugăciune nici nu este în cărțile sfinte”, sfârși el.

— Cum să nu fie? Răposatul nu l-a citit?

— Când îți spun, să mă crezi! Degeaba am învățat eu atâția ani?

— Părintele citea dintr'o carte groasă...

Și după ce scăpă de român, Dumitru luă pe rând toate bucaavnele vechi din biblioteca parohială, apoi trecu în biserică și cercetă și în ceasloavele și octoicele cele mari, ediții bătrâne. Nu era nicăiri pomenire de rânduiala Argariului celui mare.

Mai târziu a înțeles dela frați ce slujbă-i asta: epistolă a Domnului Hristos către împăratul Argariu. Și, până o citești, întinzi de-a lungul bolnavului un brăuleț de hârtie, pe care-l tot aduni.

— Apocrifă și boscoane! Zise cu revoltă părintele Dumitru.

— Boscoane, de, ce să zic, cam seamănă a descântec. Dar de chemat n'o cheamă apocrifă, ci Argariu, zise preotul bătrân, cu puțină învățătură, care-i dădu lămuriri.

— Și aveți un text tipărit ?

— Tipărit nu, ci-l scriem unul dela altul. Ce să facem dacă-l cer creștinii ! De vină nu suntem nici noi, nici ei, ci păscălierul...

Dumitru rămase mirat :

— Ce păscălier ?

— D'apoi Frăția ta n'ai auzit de el ? Nu-l cunoști ? Pe păscălierul din Vale. Tot jurul îl știe. El e de vină, că iscodește așa fel de slujbe.

Părintele Dumitru nu înțelegea nici acum.

— Dar, bine, ce amestec are el în slujbe ?

— Păi, sfinția ta nu ști ? Fără el n'am lua noi zlotul după Argariu, nici bancuta după un blăstem.

— Te rog să-mi explici... Nu înțeleg nici acum !

— Așa-i dacă ești încă proaspăt sosit în ținuturile astea ! Iată cum e amestecat : Omul dă de năcaz, că năcazurile sunt în lume și pe oameni și se duce la păscălier să-i caute în păscălie ce i-ar fi de folos, ce i-ar ajuta ? Ce rugăciune, ce slujbă ? Creștinul nici nu-și deschide gura înaintea păscălierului ; acela cum îl vede, îl pune, deschide cartea, păscălia și păscălierul citește acolo și pricina ce l-a adus și leacul cu care se mântue. Da el e țaran fără dar, știutor de carte și atât. Slujbele ce i se arată nu le poate citi el. Deaceea îi trimite pe cei cu năcazuri la popii cei din împrejurimi. Și așa noi suntem siliți să citim ce scrie pe *țidulă* păscălierul. Nu s'ar învoi un creștin să-i citești altă slujbă decât cea însemnată de bătrân, odată cu capul.

— Păi bine, părinte, zise Dumitru revoltat, asta însemnează o mare degradare a preoției. Trăiți ca niște preoți ai idolilor, din vremea păgână, dinaintea răscumpărării.

— De, o fi și așa, răspunse preotul scărpinându-se în cap, dar ce-i de făcut ? Obiceiul e vechiu. Păscălierul de-acum e om pe șaptezeci de ani și el a învățat meșteșugul dela un uncheș al lui, care a murit în vârstă de nouăzeci și opt de ani. Socotește și dumneata ! E o vreme ! Pentru a-i desvâța pe creștini, n'oi trăi eu, dar nici sfinția ta.

Dumitru atunci se întoarse scărbit acasă dela soborul preoțesc din protopopiatul de care se ținea. Insistă pe lângă protopop să dea un ordin să oprească toate slujbele acestea pline de erezie. Dar protopopul păru cu totul indiferent : citiră, nu citiră slujbe descântătoare preoții lui, puțin îi păsa. Mai târziu înțelese Dumitru că nici protopopul nu refuză bilețelele aduse dela păscălier, cu slujbele rânduite.

De-atunci trecuse vreme, parohienii nu-l mai imbulzeau pe Dumitru cu cereri pentru astfel de slujbe, dar nici nu-l cinsteau ca pe preoții din vecini. El era totuși mulțumit că nu căzuse în rândul fraților cari erau la porunca păscălierului.

Când încetară insistențele pe lângă el, făcuse o socoteală: cât pierduse cu refuzurile sale? Adunase o sumă care întrecea câștigul dela Bobotează.

Avu imprudența să-i spună și preotesei.

— Rău faci, Dumitre, oftă ea. Să nu crezi că ești mai bine văzut înaintea lui Dumnezeu decât ceice fac slujbele. Instrăinezi pe oameni și duci apa la moara altora.

— Dar sunt erezii, Emilio! Sunt credințe deșarte! Cum să le cresc mai departe?

— Cresc ele și fără tine. Lumea nu o poți schimba. Și, apoi, ce păcat poate fi dacă citești o rugăciune pe cămașa unui bolnav? Dacă omul are credință că-i ajută, tu de ce-i risipești credința?

Preotesei i se plânseră mai multe femei de refuzul preotului și de mult tot voia să-i spună că greșește.

— Nu! Am fost slab de voință în multe; aici nu mă plec. Ar trebui să fi un păscălier ori un descântător, nu un preot, zise Dumitru și nu mai vorbi cu Emilia despre slujbe.

Dar într'o după-miază de vară, pe când Andrei era în grădină și cosea lufternă pentru niște viței, se trezi c'un moș străin lângă el.

— Sărutăm dreapta, părințele.

— Sănătate! răspunse Dumitru, oprind coasa.

Se uită la bătrân: nu-l mai văzuse. Avea păr lung, alb, până pe umeri, era gârbov de spate. Fruntea-i era înaltă, senină, iar ochii mici abea se zăreau albaștri, limpezi, sub sprâncenele stufoase.

— Cu ce-ți pot sluji? întrebă preotul.

— Am tot crezut că vii dumneata pe la mine, să ne înțelegem. Se vede că n'ai avut vreme. Așa, am venit eu.

Moșneagul scoase din șerpar un petec de hârtie și începu să citească: Douăsprezece psaltiri, șapte Argării mari, de cinci ori blestemul marelui Vasilie, șaisprezece liturghii. Laolaltă partea ce mi se cuvine mie douăzeci de zloți buni.

El împătură hârtia și o puse iar în șerpar.

— Nu 'nțeleg, zise Dumitru.

— Ei, cum să nu înțelegi sfinția ta? Eu sunt păscălierul.

— Și, dacă ești? Cum îți datorez bani?

— D'apoi, cum îmi datorăți cu toții, popii din jur. Eu vă aleg slujbele și-i trimit pe creștini pe cine la care popă. Am ca-tastifu' meu. Pentru sfinția ta atâtea slujbe am hotărît.

Dumitru se lumină acum.

— Dumneata vei fi hotărit, dar eu n'am slujit nici una.

— Ha?

— N'am slujit nici una. Dumneata n'ai auzit că nu trec la descântecele și farmecele dumnitale?

— Pe creștini eu i-am trimis la Sfinția ta, care cu ce slujbă. Și din sate vecine ți-am trimis. Din catastif de-acasă ți-i pot spune cu numele. Și nu mi s'a întâmplat să dau o slujbă și omul să nu meargă la popa cu ea, la popa pe care i l-am numit eu.

Dumitru își aduse aminte că veniră la el și creștini din alte sate.

— Se poate, moșule, că i-ai trimis și că au și venit. Inșă eu slujbele poruncite de dumneata nu le-am făcut și nu le fac.

Moșneagul îl privi cercetător din ochii ascunși sub sprâncene.

— Am tot așteptat, credeam că vii să ne înțelegem cum m'am înțeles cu ceilalți popi. Dacă am văzut că nu mai vii, mi-am pus și dela sfinția ta același câștig ca și dela alții. Te-ai supărat? Îți cer prea mult? Să vedem, poate mai putem lăsa...

Și moșul voi să scoată iar hârtia din șerpar.

— Nu mai umbla după ea, e 'nzadar! Dela mine nu poți lua nici un ban. N'am nimic să-ți dau. N'am făcut nici Argariu, nici blesteme n'am cetit. Nu fac slujbe băbești.

Păscălierul părea că numai acum începe să înțeleagă.

— Nu faci?

— Nu!

— Și, cine le-a slujit în locul dumnitale?

— Ce pot ști! Alți preoți, desigur! Cei ce-s înțelegi cu dumneata.

— Și eu de unde să-i știu acum? Cine-mi plătește?

Dumitru se mânie.

— Îți va plăti odată Dumnezeu, așa că nu-ți va fi moale.

— Cum ai spus?

— Cine te-a pus pe dumneata poruncitor peste oameni și peste preoți? Ce ești dumneata? Vlădică, protopop, papa dela Roma?

— Ba-s om din sat, părințele, ce te mâinii așa? zise păscălierul, dându-se un pas inapoi.

— Om fără dar, fără învățătură și te pun păcatele să poruncești slujbe, să vindeci boale și suferințe, să găcești viitorul oamenilor. Ști unde vei ajunge dumneata dincolo? Talpa iadului. Dumneata lucrezi cu diavolul, eu lucrez cu Dumnezeu. Piei din fața mea, că te pun sub afurisanie!

Bătrânul, liniștit, suflă în patru vânturi, scuipe în aceleași locuri, își făcu cruce și retrăgându-se spre porțiță zise:

— Eu, de ducă-se pe pustii, nu știu! Eu cu Dumnezeu și cu Maica Preacurată lucrez. Poate dintr'altă parte suflă duhul

necurat. Poate de pe-aici, poate de mai departe, poate de mai aproape. Și tot măsurând la cruci, ieși din grădină în curte, din curte 'n uliță.

Dumitru sări ca ars: abea acum i se aduse aminte că e deslegat cânele, rău și colșos ca un lup și fugi să nu-l rupă pe bătrân. Dar, în curte lângă gard, cânele zăcea la umbră și se uita cuminte, liniștit, după moșul care chiar atunci ieșea în uliță. Dumitru își aduse aminte că nu lătrase cânele nici când a venit bătrânul.

Și simți un fel de frică, o părere de rău că-l ocărăse pe moșneag.

I. AGÂRBICEANU.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Intrebare.

*Stând sub caisu 'nflorit,
Lasă florile să-ți ningă
Ochii, părul să-ți încingă
Fumul lor neprihănit...*

*Mă voiu întreba ca 'n vis:
Care-s ochii tăi, frumoșii,
Care-s obrăjorii-ți roșii,
Care-i floarea de cais! ?*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Lumea cu chipuri.

*Peste livezi de caiși și de pruni
Își revarsă cerul lumea de minuni...
Vâlvorile, mișcările, sclipirile
Îmi fulgeră cu vrăji privirile.*

*...Un imn din mii de muzici pe aproape-mi
Își bate ritmu-i straniu pe ploape-mi
De jos, de sus, de-aproape, de departe,
De dincoace și dincolo de moarte...!*

TEODOR MUREȘANU.

Viața bisericească a Românilor din Țara Oltului.

Note istorice

de

Ștefan Meteș

Director al Arhivelor Statului din Cluj,
membru corespondent al Acad. Române.

(Urmare).

25. Lisa.

Anna Bornemisza, soția principelui Apafy, ridică la rangul de boier pe popa Ioan din acest sat în 3 Noembrie 1664. Cu acest prilej se amintesc, ca vecini cu casele și popii: Man și Marcu din Lisa.¹⁾ În 14 August 1667 preotul Ioan Gheorghe plătește, pentru diploma sa boierească 40 fl., cetății Făgăraș.²⁾ Conscripția episcopului Klein din 1733 ne dă: 4 preoți ort.: Luon, Luon, Mihai și Vasii și 3 preoți uniți: Bucur, Savul și Nicula, cu o biserică și 100 familii.³⁾ Popa Nicula de aici cumpără, în 1737, un Triod,⁴⁾ iar în 1740 popa Bucur un Mineiu.⁵⁾ În 1750 sunt 3 preoți uniți cu o biserică și 800 suflete.⁶⁾ În 1755 învăța carte bisericească la părintele Visarion dela mănăstirea din Sâmbăta de sus Samoila din Lisa,⁷⁾ pe care îl găsim ca preot în Lisa, la 1761, cumpărând un Molitvelnic cu 10 florini.⁸⁾ În 1761 erau 3 preoți ort. cu 185 familii și 3 preoți uniți cu o biserică și 8 familii.⁹⁾ — Școala de aici era condusă, în 1765, de Zmedu Șerban învățător.¹⁰⁾

Aici era o mănăstire pe locul numit „Poiana Pălerului”. În 1748 ni se spune că e pe moșia boierească a familiei Păleriu, are

1) Pușcariu, *Fragmente istorice*, pp. 346—7.

2) Szadeczky, *Apafy Mihály udvartartása*, I p. 7.

3) Bunea, *Episcopul Klein*, p. 368; vezi și anexa din 1726.

4) Iorga, o. c., II p. 124 no. 395.

5) *Ibid.*, p. 129 no. 392.

6) *Transilvania*, 1901 p. 245.

7) Iorga, o. c., II p. 186 no. 638—9.

8) *Ibid.*, p. 183 no. 624.

9) Cioban, o. c., p. 61.

10) Bunea, *P. P. Aron și D. Novacovici*, p. 365.

2 călugări, unul bătrân pe care-l îngrijau copiii lui, celalalt cerșitor.¹⁾ În 1758 avem numele acestor călugări: Ioan Paleru boier, Bucur Cațavei și Iuon Moga iobagi și o călugăriță.²⁾ Se pare că ultimul călugăr a fost Misail, pe care în 1769 îl aflăm preot în comuna Lisa.³⁾ Mănăstirea însă din ordinul gen. Buccow a fost arsă în 1761. Credincioșii din Lisa, în 1779, cer voie ca să poată restaura mănăstirea, pentru a avea unde merge în posturi ca să facă rugăciuni de pocăință. Generalul Preiss le refuză această cerere așa de legitimă.⁴⁾

Referitor la Lisa găsim următoarea notă în ziarul despre vizitația canonică a episcopului Ghedeon Nichitici din Iunie 1787: „Popa Samuil Greavu a venit la Avrig și fiind nu demult dela unație întors n'au avut protocoalele; pentru aceea cu vadea i s'au poruncit să le facă și apoi protopopul relație să ne facă”.⁵⁾ În 1805 sunt 2 preoți ort.: Nicolae Greavu și Nicolae Gazdacu (sfințiți în Arad în 1798, 1800) cu o biserică și 153 fam.⁶⁾ În 1846 sunt 2 preoți ort.: Ioachim Savu și Ioan Paberiu (?).⁷⁾ — Preot unit dela 1830—1872 e pomenit Moise Șerban.⁸⁾

26. Ludișor.

La 1733 sunt aici 3 preoți ort.: Stanciu, Petru și Andronie (bigam), apoi Iarul protopopul unit al tractului Ludișor, cu preoții uniți: Radu, Radu iun., Șandru și Iuon cu o biserică și 68 familii.⁹⁾ În 1750 sunt 4 preoți uniți cu 460 credincioși,¹⁰⁾ desființându-se în acest an, de vlădica Aron, protopopiatul din acest sat. Conscriptia din 1761 ne dă: 2 preoți ort. cu o biserică și 94 familii și 1 preot unit cu 1 fam.¹¹⁾ Școala de aici e condusă, în 1765, de dascălul Alexandru Ganea.¹²⁾ Biserica, în 1767, se predă uniților.¹³⁾ În 1786 e preot unit aici Iacov Lăcătuș, care cumpără cu câte 10 fl. cărțile bisericești: *Minologhion* și *Pentecostar*.¹⁴⁾ Pentru 1789 mai putem întregi cunoștințele noastre cu următoarele date: Biserica e unită, mai e și un preot boier unit Șerban Sârbu; apoi un preot ort. boier și un cantor ort. cu nu-

1) Bunea, *P. P. Aron și D. Novacovici*, p. 332.

2) *Arhivele Statului*, Cluj, Conscript, dom. Făgăraș, III pp. 870—2, 919—20; vezi și anexa.

3) Iorga, *o. c.*, p. 124 no. 397.

4) *Cultura creștină*, Blaj, 1919 p. 159.

5) Pușcariu, *Documente, etc.*, I p. 148.

6) Gagyi, *o. c.*, pp. 274—5.

7) *Șematismul din 1846*, p. 178.

8) *Șematismul din Blaj*, 1900 p. 630.

9) Bunea, *Episcopul Klein*, p. 367.

10) *Transilvania*, 1901, p. 245.

11) Cioban, *o. c.*, p. 61; Pușcariu, *Fragmente etc.*, p. 607.

12) Bunea, *P. P. Aron și D. Novacovici*, p. 365.

13) Turcu, *Excursiuni etc.*, p. 108.

14) Iorga, *Scrisori și inscripții ardeleni*, II, pp. 126—7 no. 406, 409 (amintit în acest an și popa Oana).

mele Niculae a Popii Lăcătuș. Venitele preoțești sunt: pentru 1 sarindar pe 6 săptămâni 10 fl., 1 liturghie 18 cr., înmormântare pentru mari 1 fl., pentru cei mici 51 cr., botezul copiilor 12 cr., cununie 24 cr., la Bobotează dela fiecare casă câte 2 cr., la Paști dela fiecare casă câte 1^{1/2} cr.¹⁾

La 1805 e filie la Luța ort., are biserică clădită în 1798 cu 61 familii; preotul ort. Niculae Lăcătuș (sfințit la Arad în 1800) e scos din slujba preoțească din cauza uniților.²⁾

Zugravul Ioan Pop de aici zugrăvește, în 1829 biserica din Rucăr.³⁾

Pe la 1842 e preot unit Ioan Pap.⁴⁾

27. Luța.

În 1733 erau aici 25 familii unite cu biserică, dar fără preot.⁵⁾ În 1750 e un preot unit cu biserică și 156 suflete,⁶⁾ iar în 1761 sunt: 1 preot ort. cu biserică și 25 familii și 1 preot unit cu o familie.⁷⁾ La biserica din Luța se păstra un antimis, din 1737, dela episcopul Clement al Râmnicului, ca dovadă că țara Oltului depindea bisericește de episcopia de Râmnic în timpul când Oltenia a fost ocupată de Austrieci.⁸⁾ Biserica în 1767, se predă uniților.⁹⁾ În Iunie 1787, când episcopul Ghedeon Nichitici face vizitațiune canonică în țara Oltului, înseamnă relativ la Luța: „popa Ioan Răduț, au adus cel de circulare (protocol), și s'a aflat părăsit dela 1783; iar de botezați asemenea n'au avut nimic. Asemenea vadea i s'au pus“.¹⁰⁾ În 1805 e preot ort. Vasile Pop (sfințit la Arad în 1801) cu o biserică și 44 familii,¹¹⁾ iar în 1846 slujește preotul ort. Ioan Breazu având 105 familii.¹²⁾

28. Mândra.

În 1726 e un preot libertin Stanciu,¹³⁾ iar în 1733 doi preoți ort.: Radu, Radu iun., cu o biserică și 38 familii; avere: loc de 1 car de fân.¹⁴⁾ În 1750 un preot ort. cu biserică și 366 suflete;¹⁵⁾

1) *Arhivele Statului*, Cluj, Conscriptia dom. Făgăraș, XVII.

2) Gagyi, o. c., pp. 274—5.

3) Iorga, o. c., II, p. 163 no. 558.

4) *Șematismul din Blaj*, 1900 p. 630. — Vezi la anexă tabloul cu numele și situația preoților în 1726, 1758, 1789.

5) Bunea, *Episcopul Klein*, p. 369.

6) *Transilvania*, 1901 p. 245.

7) Cioban, o. c., p. 61. În acest an, 1761, se ia biserica dela ortodoxi și se dă uniților. Pușcariu, *Fragmente, etc.*, p. 606.

8) Iorga, *Scrisori și inscripții ardeleni*, I, p. 299 no. X.

9) Turcu, *Excursiuni, etc.*, p. 108.

10) Pușcariu, *Documente pentru limbă și istorie*, I, p. 147.

11) Gagyi, o. c., pp. 276—7.

12) *Șematismul din 1846*, p. 176.

13) *Arhivele Statului*, Cluj, Conscrp. dom. Făgăraș.

14) Bunea, *Episcopul Klein*, p. 409.

15) *Revista Transilvania*, 1901. p. 246.

in 1761 sunt 2 preoți ort. cu biserică și 85 familii.¹⁾ In 1758 se amintesc 2 preoți boieri: Ioan Socaciu și Matei Socaciu, locuiesc pe moșia lor boierească. Stolă preotească: fiecare casă da câte 6 cr. și o zi de clacă.²⁾

In 1788 e preot boier: Bucur Taflan, stă pe moșia lui. Biserica ort. e așezată în afară de sat pe un dealușor numit „Bastia“; n'are altă avere decât fânaț de 1 car de fân. Stolă pentru preot: dela morți mari 2 fl., feciori 1 f., copii 30 cr.; 1 sârindar (40 liturghii) 10 fl., botez 12 cr., cununii 30 cr., paraclis 3 cr., maslu cu 2 preoți 12 cr., la Bobotează dela familie câte 3 cr., la Crăciun 1¹/₂ cr., la Paști 3 cr., în paresimi câte 12 cr., pomenirea morților în post 12 cr., valoare prescurilor date în decurs de 1 an: 25 fl.³⁾

In 1805 sunt doi preoți ort.: David Socaciu (sfântit la Arad, 1801) și Tămaș Taflan (sfântit la Arad în 1804) cu biserică și 182 familii.⁴⁾ In 9 Februarie 1824 popa Tămaș Taflan e martor.⁵⁾

Biserica din Mândra e zugrăvită, la 1821, de zugravul Savu Pop din Fărărăș.⁶⁾

29. Mărgineni.

Principele Ardealului Mihail Apafy confirmă în statul boieresc, în 27 Martie 1696, pe popa Stan din Mărgineni, amintindu-se cu acest prilej și vecinul său iobag popa Iuon.⁷⁾ In 1722 e amintit ca martor preotul unit de aici Nicolae;⁸⁾ în 1726 ni se spune că popa Nicolae e libertin,⁹⁾ iar 2 Maiu 1729 ia parte la soborul protopopesc unit din Șinca.¹⁰⁾ Conscripția episcopului Klein din 1733 notează 2 preoți uniți: Niculae și Comșa cu o biserică și 61 familii.¹¹⁾ Conscripția episcopului Aron din 1750 are: 3 preoți uniți, o biserică și 412 suflete,¹²⁾ iar cea a generalului Buccow din 1761, dă: 2 preoți ort. cu 100 familii și 4 preoți uniți cu biserică și 18 familii.¹³⁾ O conscripție din 1758 ne dă numele preoților dintre cari 4 sunt boieri, desigur uniți: Matei Popa, Sandru Pandra, Comșa Judele și Miron Tămaș, toți stau pe moșie boierească, iar popa Toma Grantsa, desigur ort., stă pe o moșie iobăgească. Stolă: 1 ferdelă de ovăs, apoi câte 12 cr. și 1 zi de

¹⁾ Cioban, *Statistica Românilor din Ardeal*, p. 62.

²⁾ *Arhivele Statului*, Cluj, Conscrip. dom. Făgăraș, III. pp. 362—3.

³⁾ *Ibid.*, vol. XIII, pp. 253—5.

⁴⁾ Gagyi, o. c., pp. 276—7. — Boierul Ioan din Mândra, în 1654—6, a fost secretarul și interpretul de ungurește al lui Gheorghe Ștefan, Domnul Moldovei. cf. Pușcariu, *Fragmente istorice despre boieri*, pp. 291—5 no, LXXXV.

⁵⁾ Iorğa, o. c., I, p. 210 no. LXII.

⁶⁾ Meșeu, *Din istoria artei religioase române*, I, Cluj, 1929, p. 122 și no. 11.

⁷⁾ Pușcariu, *Fragmente*, pp. 452—4.

⁸⁾ *Ibid.*, pp. 133, 537.

⁹⁾ *Arhivele Statului*, Cluj, Conscrip. dom. Făgăraș.

¹⁰⁾ Pușcariu, o. c., p. 547.

¹¹⁾ Bunea, *Episcopul Klein*, p. 409.

¹²⁾ *Revista Transilvania*, 1901, p. 246.

¹³⁾ Cioban, o. c., p. 62.

clacă dela fiecare casă. Popa Nițu, de vreo 20 de ani a fugit într'un sat din scaunul Mediașului. Este aici și o mănăstire, pe locul familiei boierești Pandra, având, în 1758, un călugăr ort. popa Iuon Urs și două călugărițe.¹⁾ Nu e nici o îndoială că în aceasta mănăstire a viețuit ieromonah Isaia, — fost hagiucucernic la Ierusalim, — care scrie aceste rânduri prețioase, în 1 Mai 1747, pe un *Apostol*: „Acest sf. Apostol l-am dat la sfânta biserică la Buciumi, la care ieste hramul Sfinți Troiț, care o am zidit eu Hagi Isaia ieromonah... Am cumpărat acest Apostol... dela părintele Vlădica dela Mitropolia Bucureștilor drept florinți 8... pe munca mea... De s'ar tâmpla să-l lasu la vreo besearecă să fie acolo până la o hârtie, sau la preot, el iară să-l dia la preot, iară la mireni nici decum să nu se dia; iară cine l-ar vinde sau cine ar strica aciastă scrisoare a mia, să fie afurisit de mine păcătoșul și să se prăpădească ca Sodomul și Gomorul. Isaia ieromonah Tempia...“²⁾

Mateiu Pandrea conduce, ca învățător școala acestui sat în 1765.³⁾

În 24 Noemvrie 1763, popa Șandu iscălește ca jurat pe un *Triod* ce se află în bis. unită din Ileni,⁴⁾ iar în 1765 adaugă după numele său și „notareș săborului“ protopopesc unit.⁵⁾ Pe un *Antologhion* (din 1766) dela biserică din Hurez găsim această notiță: „Acest Menei este al popii Nicodim Mărginean cându-va, iară acum din Hurez cumpărat însuși de mine, cu ai mei bani, 14 zloți nemțești, și cine l-ar fura să fie anathema; a. 1768. Și să se știe că s'au înnoit acest Menei de Ionașcu al popii Nicodim, feciorul însuși, cu a mea cheltuială, la lt. 1820, fiindu dascălu la biserică unită“.⁶⁾ Pe un *Strastnic* (din 1753) se notează: „Eu care mă voui iscal mai jos, dau părintelui popa Matheiu, preotului dela Mărgineni, atestația precum și un *Strastnic* în care mă iscălesc, au dat Sfinția Sa 2 zloți și 2 mariașe și 2 duce, dajde vlădicească pentru mine. — Scris Mărgineni, anu 1770, Februarie 24; Pop Mane Clocoțan“.⁷⁾

Popa Mateiu Pandrea, unit, a trăit și a slujit și în veacul al XIX-lea, până după 1836 când vinde cu 42 zloți un *Antologhiu*,⁸⁾ urmându-i fiul său Gheorghe până pela 1854.⁹⁾

¹⁾ *Arhivele Statului*, Cluj, Conscrip. dom. Făgăraș, III, pp. 467, 557.

²⁾ Iorga, *Scrisori și inscripții ardeleni*, II, p. 70, no. 159—160. — Mănăstirea, arsă în 1761 din ordinul generalului Buccow, avea în 1765, — conform conscripției episcopului unit Atanasie Rednic, — o livadă de 4 care de fân. Bunea, P. P. Aron și D. Novacovici, p. 350 și revista *Cultura creștină*, VIII, Blaj, 1919, p. 160.

³⁾ Bunea, P. P. Aron și D. Novacovici, p. 365

⁴⁾ Iorga, o. c., II, p. 117, no. 361.

⁵⁾ *Ibid.*, p. 132, no. 434.

⁶⁾ *Ibid.*, II, p. 114, no. 350.

⁷⁾ *Ibid.*, p. 125, no. 399.

⁸⁾ *Ibid.*, p. 169, no. 581.

⁹⁾ *Șematismul din Blaj*, 1900, p. 611.

30. Netot.

În 1733 sunt 2 preoți uniți: Dumitru și Bucur cu o biserică și 62 familii.¹⁾ În Martie 1746, slujia aici popa Ion Vișan.²⁾ Conscripția oficială, din 1748, ne arată, că în acest sat era o mănăstire, la care servia popa Niculae. Avere: un loc de 2 gălețe sămănătură de toamnă.³⁾ Din ordinul gen. Buccow, în 1761, mănăstirea a fost arsă.⁴⁾ Ion Popa servia ca învățător, în 1765, la școala din acest sat.⁵⁾

În 1750 sunt 2 preoți uniți cu o biserică și 387 suflete,⁶⁾ iar conscripția lui Buccow, constată în 1761: un preot ort. cu biserică și 79 familii și 1 preot unit fără nici un credincios.⁷⁾ În 1803, ortodoxii trec la uniți.⁸⁾ După preotul Ioan Vișan urmează la slujba altarului, tot preoți uniți: Dumitru Leab, Moise Șerban și fiul său Șerban, care funcționa pe la 1842 și moare în anul 1852.⁹⁾ — Pentru preoții dela 1726 și 1758 vezi tabloul anexat.

31. Ohaba.

În 1700 Ohaba e sediul protopopesc cu 40 parohii, în numele cărora subscris actul Unirii, din 5 Sept. 1700, protopopul de aici Gheorghe.¹⁰⁾

La soborul protopopesc din Șinca, ținut 2 Maiu 1729, ia parte și popa unit de aici Stan.¹¹⁾ Tot pe acesta îl amintește și conscripția lui Klein din 1733, având o biserică și 77 familii.¹²⁾ În 1750 era 1 preot unit cu biserică și 288 suflete.¹³⁾ După conscripția lui Buccow avem la 1761: 1 preot unit cu 3 familii și o biserică ort. cu 30 familii, dar fără preot.¹⁴⁾ Pe popa Stan îl găsim, ca martor, într-o cercetare ce se face în Ohaba la 30 Ianuarie 1766.¹⁵⁾

Aici a fost o mănăstire pe care Buccow, în 1761, a ars-o.¹⁶⁾ Dintre călugării acestui lăcaș e și ieromonah Ștefan, care notează, în 1762, că Stanca Oproae din Ohaba dăruiește bisericii din acest sat un *Apostol*, ca să-i fie de pomană.¹⁷⁾

¹⁾ Bunea, *Episcopul Klein*, p. 410.

²⁾ Iorga, *Scrisori și inscripții ardeleni*, II, p. 208, nr. 742.

³⁾ Bunea, *P. P. Aron și D. Novacovici*, p. 332.

⁴⁾ *Cultura creștină*, 1919, p. 161.

⁵⁾ Bunea, *P. P. Aron și D. Novacovici*, p. 365.

⁶⁾ *Transilvania*, 1901, p. 246.

⁷⁾ Cioban, o. c., p. 62; biserică dată ortodoxilor. Pușcariu, o. c., p. 606.

⁸⁾ Gagyi, o. c., pp. 276.

⁹⁾ *Șematismul din Blaj*, 1900, p. 631.

¹⁰⁾ Nilles, *Symbolae ad historiam ecclesiae orientalis*, I, Innsbruck, 1885, p. 249.

¹¹⁾ Pușcariu, *Fragmente istorice*, p. 547.

¹²⁾ Bunea, *Episcopul Klein*, p. 409.

¹³⁾ *Transilvania*, 1901, p. 246.

¹⁴⁾ Cioban, o. c., p. 62.

¹⁵⁾ Iorga, *Scrisori și inscripții ardeleni*, II, p. 258, no. 108.

¹⁶⁾ *Revista Cultura creștină*, Blaj, 1919, p. 162.

¹⁷⁾ Iorga, o. c., II, p. 140, no. 463.

Dela 1812 până 1817 e preot unit aici Axinte, căruia îi urmează până la 1848 Samuil Crișan, apoi până 1853 slujesc ca administratori popa Nicolae Baicu din Șinca-veche și Atanasie Cociș din satul Vad.¹⁾

32. Oprea-Cârțișoara.

După conscripția lui Klein din 1733, aici slujia popa ort. Halmagiu având biserică, fără să ni se indice numărul credincioșilor.²⁾ În 1750 sunt 2 preoți ort. cu biserică și 450 credincioși,³⁾ iar la 1761 avem 4 preoți ort. la o biserică cu 77 familii.⁴⁾

Conscripția oficială din 1748 ne vorbește aici despre o mănăstire la care servia preotul Simion, erau doi călugări și averea consta într'o vacă.⁵⁾ Din însemnările episcopului Gh. Nichitici asupra vizitațiunii sale canonice din Iunie 1787, aflăm că s'a prezentat din aceasta comună și popa Mateiu Răduleț, cu cel din Streja-Cârțișoara „au adus amândoi un protocol de comisie, care cu sfârșitul 1786 Genuarie 12 se părăsește, iar de botezați nimic, vadea li s'au pus”.⁶⁾

În 1805 e preot ort. Iosif Matei Done (sfântit la Arad în 1803) având biserică cu 98 familii.⁷⁾ În 1846 avem aici popă ort. pe Aron Stoica cu 98 familii.⁸⁾

33. Părău.

La soborul protopopesc unit din Șinca în 1729, ia parte de aici și popa Vasile.⁹⁾ În conscripția lui Klein din 1733 sunt trei preoți uniți: Matei, Stanciu și Iuon, având o biserică și o casă parohială cu 76 familii. Avere: arător de 15 câble și fânaț de 12 care de fân.¹⁰⁾ În 1750 sunt 2 preoți uniți cu o biserică și 315 suflete. Avere: arător de 10 câble și fânaț de 10 care de fân.¹¹⁾ Conform conscripției lui Buccow, din 1761, avem această situație: 3 preoți ort. cu o biserică și 128 familii și 3 preoți uniți fără credincioși. Avere: arător de 9 câble și fânaț de 6 care de fân.¹²⁾ Popa Mafteiu de aici e marțor în 30 April 1767.¹³⁾ Avea

1) *Șematismul dela Blaj*, 1900, p. 612.

2) Bunea, *Episcopul Klein*, p. 367.

3) *Revista Transilvania*, 1901, p. 245.

4) Cioban, o. c., p. 61.

5) Bunea, *P. P. Aron și D. Novacovici*, p. 333.

6) Pușcariu, *Documente pentru limbă*, I, p. 148.

7) Gagyi, o. c., pp. 276—7.

8) *Șematismul din 1846*, p. 179.

9) Pușcariu, *Fragmente istorice*, p. 547.

10) Bunea, *Episcopul Klein*, p. 408.

11) *Revista Transilvania*, 1901, p. 246.

12) Cioban, o. c., p. 62.

13) Iorga, *Scrisori și inscripții ardeleni*, II, p. 262, no. 135.

filie satul Șercaia, cum se vede din însemnările episcopului Nichitici, despre vizitația sa canonică din Iunie 1788, când ne spune, că i s'a înfățișat din Părău, popa Iacob Buta „au adus protocolul circularilor și s'au aflat dela 1785, pe 1786 una, pe 1788 două porunci într'insul, de botez nimica; pentru aceea 20 zile i s'au pus”.¹⁾ Se amintește în Decembrie 1777 ieromonahul Zosim. fi-ciorul lui Stanciu Crețu din Părău, care cumpără o *Evangelie*.²⁾ În 1805 e preot ort. Samoilă Buta (sfințit în Ardeal la 1795), are o biserică cu 213 familii și filia Șercaia.³⁾ În 1846, sunt doi preoți ort. Mateiu Buta și Gheorghe Buta cu 213 familii și filia Șercaia cu 66 familii.⁴⁾

34. Perșani.

În 1733, erau preoți uniți Aldea și Coman cu o biserică și 42 familii; avere: fânaț de 1 car de fân.⁵⁾ Amândoi acești preoți serviau încă în Martie 1750.⁶⁾ Conscriptia din acest an a episcopului Aron, are 3 preoți ort. cu biserică și 250 suflete.⁷⁾ În 1761 sunt 2 preoți ort. cu biserică și 104 familii.⁸⁾ Episcopul Ghedeon Nichitici, în 15 Iunie 1788 poposește în satul Perșani, făcând vizitație canonică, unde i se prezintă vre-o 18 preoți cu proto-coalele din 14 parohii. Iată ce notează episcopul privitor la preotul locului și sfaturile date aici: „Protopop Stan Mundran, au adus protocolul circulariului și s'au aflat dela a. 1786. Noembrie pe 1786 numai o poruncă, pe 1787 una, pe 1788 două, iar celelalte nu; așa i s'a pus 20 de zile să-l gătească, asemenea și cel de botezați n'au fost bun și pe aceeași vadea i s'au poruncit a-l direge... S'au isprăvit cercetarea proto-coalelor la Perșani și la toți cei ce n'au avut proto-coalele lor, după cum se cuvine, li s'au spus, că până la 20 de zile să-l gătească, că altmintrelea după relația protopopului locului ceace nu va urma, vor fi aduși la Sibiu și acolo vor fi siliți ale isprăvi.

„Și s'au dat învățătură, cum trebuie să se scrie proto-coalele după formulariu și cum să facă extract dintr'insul să dea la Înaltul oficiolat pentru cei botezați, cununați, reposați, iproci și al... li s'au dat învățătură și în adins li s'au poruncit, ca atât datoria sa preotească s'o păzească și slujbele lui Dumnezeu să le îplinească, cât și pe oamenii lor mai ales în vremea de acum să-i sfătuiască și să-i îndemne spre împlinirea poruncilor slăvitei

1) Pușcariu, *Documente pentru limbă*, I, p. 144.

2) Iorga, o. c., II, p. 59, no. 121.

3) Gașyi, o. c., pp. 276—7.

4) *Șematismul din 1846*, p. 179.

5) Bunea, *Episcopul Klein*, p. 409.

6) Iorga, o. c., II, p. 143, no. 478.

7) *Transilvania*, 1901, p. 246.

8) Cioban, o. c., p. 62.

table spre însuși a lor bine și folos, cât și ei preoții intru toate pildă și oglindă să fie spre împlinirea acestora¹⁾ In timpul păstoriei preotului Stan Mândreanu (adecă din satul Mândra), în 1789, s'a zugrăvit și biserica din satul Perșani cum ne dovedește o inscripție dela catapiteazmă.²⁾

In 1805 e preot ort. Adam Mândreanu (sfântit în Ardeal în 1794) are biserică și 147 familii.³⁾ In 1846 sunt 2 preoți ort.: Gheorghe Neagu și Ioan Pap, având credincioși 147 familii.⁴⁾

35. Poiana-Mărului.

In 1733 slujeau aici 2 preoți ort.: Coman și Oprea cu o biserică și 62 familii; avere: arător de 3 căble și fânaț de 1 car de fân.⁵⁾ In 1750 sunt 4 preoți ort. cu biserică și 350 suflete.⁶⁾ In 1761 avem 2 preoți ort. cu biserică și 127 familii ort.⁷⁾ La vizitația canonică din Perșani, în 15 Iunie 1788, a episcopului Nichitici, se prezintă din acest sat preoții: „Stoica Enescul și Petru Stoenscul, au adus circulariul și s'au aflat dela a. 1785 nici o poruncă scrisă; pentru care 20 de zile i s'au pus, eară a botezaților s'a aflat bine⁸⁾ In 1805 e preot ort. Bucur Flanza (sfântit la Arad în 1797) cu biserică și 274 familii; avere: fânaț de 9 care de fân și arător de 7 căble⁹⁾ iar în 1846 slujesc aici 2 preoți ort.: Ioan Zeiheriu (?) și Leonte Pușcaș, având credincioși 274 familii.¹⁰⁾

36. Pojorta.

In 1733 sunt 2 preoți ort. bigami: Radu și Oprea cu biserică și 19 familii.¹¹⁾ In 1750 e 1 preot unit cu biserică și 60 suflete,¹²⁾ iar după conscripția lui Buccow. din 1761, avem: 1 preot unit cu biserică, dar fără credincioși, cari sunt toți ortodoksi, 29 de familii, fără preot.¹³⁾ Pela 1750 se amintesc doi preoți din acest

1) Pușcariu, *Documente pentru limbă*, I, pp. 143, 145.

2) Iorga, o. c., II, p. 143, no. 476.

3) Gağyi, o. c., pp. 276—7.

4) *Șematismul din 1846*, p. 179. — Popa Vasile Maxim din Avrîg spune, în Ianuarie 1860, că în Perșani a fost o mănăstire, care s'a distrus de Buccow. Pușcariu, *Documente, etc.*, I, p. 390.

5) Bunea, *Episcopul Klein*, p. 409.

6) *Transilvania*, 1901, p. 246.

7) Cioban, o. c., p. 62.

8) Pușcariu, *Documente pentru limbă*, I, p. 143.

9) Gağyi, o. c., pp. 276—7.

10) *Șematismul din 1846*, p. 179.

11) Bunea, *Episcopul Klein*, p. 369 și Toğan în *Transilvania*, 1898, p. 198.

12) *Revista Transilvania*, 1901, p. 245.

13) Cioban, o. c., p. 61. — Biserica se cedează ortodoxilor, prin hotărîrea din 13 Iunie 1761, rămânând ca uniții să meargă la cea din Voivodenii mici. Pușcariu, *Fragmente istorice*, p. 607.

sat, ca martori: Moise Ganea și Ionașcu Gușăilă.¹⁾ În 1758 preot boier e Ionașcu Gușăilă, stă pe moșie boierească. Stola preotească dela fiecare casă: 1 ferdelă de ovăs, 6 cr. și 1 zi de lucru.²⁾ Părintele Ionașcu, era un om aspru, gata de ceartă și chiar bătaia, căci iată ce scrie despre el, în 19 Martie 1781, protopopul unit al Făgărașului Constantin Ioanovici: „...Acest *Pentecostar* [din 1743] s'au fost tras dela preotul Ionașcu Gușăilă dela Pojorăta pentru 12 florinți. Canonul au fost pentru că au vărsatu sânge la cârciumă, în anul 1777 Iunie 20. S'au tras cu judecata săborului cu deliberatum, care la mai mare canon au fost să se judece vreadnic cu flor. 24, dar s'au lăsat cu 12, cu milă dela săbor: una căci a mersu la cârciumă, a doua, căci au făcut sfadă, a treia căci s'au îmbătat, a patra căci au vărsat sânge. Pentru aceste necuvioase pricini s'au luat în trăsură acest *Pentecostar* prin juratul săborului popa Nicolae Lăluță din Beșimbav, precum arată scrisoarea sa la tabla de margeni. Pentru care răscumpărându-l dumnea-lui Nicolae Ganea, împreună cu sora dumnea-lui Jofiica, ce-au ținut răposatul Comșa Gușăilă, tot din Pojorăta cu 7 fl., ceialalți i-am lăsat eu protopopul pentru pomenire, ca să aibu și eu parte de pomenire ca și ctitorii cari o au răscumpărat, până se va ținea o foaie din cartea aciasta... închinată sfintei bisericici din Pojorota”.³⁾

În 1785 Ionașcu Gușăilă era tot preot în acest sat.⁴⁾ Neamul acesta boieresc, a îmbrăcat haina preotească cel puțin dela 1726, când apare popa Radu Gușăilă⁵⁾ și a continuat să slujească la altar până în zilele noastre. Cunoaștem după Ionașcu, pe Atanasie, Simion și Moise Gușăilă care slujia pela 1842, căruia îi urmează dela 1854, Moise Gușăilă-Negrea, apoi, până după 1900, Valeriu Gușăilă-Negrea.⁶⁾

37. Porumbacul de jos.

Conscripția urbarială din 1680 însemna 3 preoți: Radu, Oprea și Stancu libertin.⁷⁾ Tot pe acești îi găsim și în conscripția din 1688. Popa Stanciu are 2 feciori: Stanciu și Comșa și un frate Vasilache. Se amintește în acest an că pământurile răposatului preot luon le ține iobașul Roman Cotoară. În 1726 sunt, pe lângă cei pomeniți în tabloul dela anexă: Streja, care are un fiu

1) Iorga, *Scrisori și inscripții ardeleni*, II, p. 126, no. 408. — Popa Ionașcu, dela 1748, poată să fie acest Gușăilă. *Ibid.*, p. 185, no. 634.

2) *Arhivele Statului*, Cluj, Conscrip. dom. Făgăraș, III, p. 957.

3) Iorga, o. c., II, pp. 149—50, nr. 509, 511—12.

4) Vezi la anexă tabloul.

5) *Șematismul din Blaj*, 1900, p. 633.

6) *Arhivele Statului*, Cluj, Conscrip. dom. Făgăraș.

7) *Ibid.*

căsătorit Avram, apoi văduva popii Oprea care are 4 copii : Simion (căsătorit), Ilie 15 ani, Matei de 12 ani și Mihai de 10 ani. Toți aceștia au fost considerați ca boieri, dar neputându-și legitima boieria au fost trecuți în rândul iobagilor.¹⁾

În 1733 avem 4 preoți uniți : Ilie, Radu, Oprea și Streja și 1 preot ort. Simion, o biserică și 150 familii ; avere : arător de 3 câble.²⁾ Un popă ort. Iosif pomenit, ca martor din acest sat, la 29 Decembrie 1745.³⁾ Aici în 1748 era o mănăstire pe locul fiscal ; avea preot pe Ilie și 3 călugări și o călugăriță ; avere : 2 boi, 1 cal, 1 vacă și 8 stupi.⁴⁾ Egumenul acestei mănăstiri Rafail se pomenește la 1765.⁵⁾

Conscripția episcopului Aron din 1750 are 3 preoți uniți cu biserică și 720 suflete ; avere : arător 3 de câble.⁶⁾ În 1761 sunt 6 preoți ort. cu o biserică și 101 familii, apoi 3 preoți uniți cu 5 familii ; avere : 1 casă parohială, arător de 3 câble și fânaț de 3 care de fân.⁷⁾ În 1766 biserica unită are arător de 1 câblă și 2 ferdele,⁸⁾ iar 1787 are tot același arător. În acest an aveau aici o moară cu 2 roate, popa Gosa (=Josa ?) din Scorei și alta popa militar Teodosie.⁹⁾

În 1766 avem 5 preoți uniți grănițeri : Teodosie Guțu (are un fiu Iuon, 9 ani), cu $\frac{3}{4}$ sesie, 23 locuri arător de 32 câble, 8 fânațe de 13 care de fân ; Iuon senior (cu 2 copii, Matei 16 ani și Tănase 13 ani) are c. $\frac{3}{4}$ sesie, arător de 20 câble și fânaț de 8 care de fân ; Onea Posa și Tănase Posa au $1\frac{3}{4}$ sesie, arător de 20 câble și fânaț de 8 care de fân ; și Ilie Posa are 1 sesie, arător de 10 câble și fânaț de 4 care de fân ; plătește taxă.¹⁰⁾

Școala era condusă, în 1765, de dascălul Suru Bunea.¹¹⁾

În Avrig, în Iunie 1787, se prezintă înaintea episcopului Gh. Nichitiți 2 preoți din Porumbacul de jos : Ioan Marcu și Alexandru Vâlc „au adus cel de comisie, cu 9 Noembrie 1785 părăsit, iar de botez nimic n'au avut, pentru care mai înainte de

1) *Ibid.*, VI, pp. 14, 20, 24, 29.

2) Bunea, *Episcopul Klein*, p. 368.

3) Furtuna, *Preoțimea românească în secolul al XVIII-lea*, Vălenii de Munte, 1915, p. 241.

4) Bunea, *P. P. Aron și D. Novacovici*, p. 334.

5) *Cultura creștină*, 1919, pp. 162—3.

6) *Transilvania*, 190, p. 245. — Popa Stan din Porumbacul de jos, cumpără pela 1730 o *Evanghelie* dela Oprea feciorul popii Aldea din Arpașul de sus cu 8 fl., Iorga, o. c., II, p. 44, no. 55.

7) Cioban, o. c., p. 61.

8) *Arhiv. Stat.*, Cluj, Conscrip., dom. Făgăraș, VII, pp. 36, 40, 50, 64.

9) *Ibid.*, XXVI, pp. 47, 52, 71—3.

10) *Ibid.*, VII., pp. 54—55.

11) Bunea, *Aron și Novacovici*, p. 365.

2 ani având poruncă și neurmând s'au pedepsit cu 50 de metanii și 20 zile i s'au pus¹⁾)

În 1805 e preot ort. Alexandru Vulc (sfântit în Ardeal în 1772) are credincioși 197 familii, fără biserică.²⁾ În 1846 slujește aici preotul ort. Atanasie Pap, având 197 familii.³⁾

Pela 1842 sunt preoți uniți Absolon Bulicri și cooperatorul său Ioan Comșuța.⁴⁾

38. Porumbacul de sus.

La 1680, conform conscripției urbariale, avem aici 4 preoți: Stan, Oprea sen., Oprea iun. și Iuon. Nici persoana lor și nici casele lor nu sau bucurat de imunitate iobăgească, ba chiar unul dintre fiii popii Stan e înscris între iobagi.⁵⁾ La 1688 sunt cinci preoți: Oprea sen. are 6 feciori; cel mai mare Oprea Lazare e preot în sat, ceilalți copii: Ilie, Iuon, Gheorghe, Simion și Man; popa Ion sen. are un fiu Ilie și un frate Simion care locuște cu el și e gramatic; popa Iuon iun. încă are un fiu și popa Mihai. Acești preoți n'au nici o scutire, sunt toți țerani și dătoresc dijmă.⁶⁾

După conscripția episcopului Klein din 1733, avem 7 preoți uniți: Iuon, Andrei, Stan, Iuon (bigam), Simion, Gheorghe și Maftei și 1 preot ort. Todor, care n'are singhelie și recunoașterea lui e dubie. Sunt 2 biserici cu 125 familii.⁷⁾ În 1750 sunt 4 preoți uniți cu 2 biserici și 606 suflete,⁸⁾ iar în 1761 avem această situație: 6 preoți ort., cu o biserică și 49 familii și 3 preoți uniți cu o biserică și 14 familii.⁹⁾ Fiecare, deci își avea biserica sa, cea unită are un loc arător de 1 căblă¹⁰⁾. Era aici și o mănăstire în pădurea numită Purcărița,¹¹⁾ care a fost arsă din ordinul gen. Buccow, dar o călugăriță a continuat să rămână aici și după arderea mănăstirii făcându-și pentru adăpost o colibă.¹²⁾ Numele numeroșilor preoți, a copiilor și averile lor la 1726, 1766 și 1787 se pot vedea amănunțit în tabloul anexat. Se prezintă înaintea

1) Pușcariu, *Documente, etc.*, I, p. 149.

2) Gagyi, *o. c.*, pp. 274—5.

3) *Șematismul din 1846*, p. 179.

4) *Șematismul dela Blaj*, 1900, p. 632.

5) *Arhivele Statului*, Cluj, Conscripția dom. Făgăraș.

6) *Ibid.*, La 1685 și 1687 se amintește, că preotul român din Porumbacul de sus a dat cetății ¹/₂ din taxa obișnuită pentru preoți câte 7¹/₂ fl. cf. Szádeczky, B. *Apaffy Mihály fejedelem udvartartása*, I, pp. 323, 539.

7) Bunea, *Episcopul Klein*, p. 369. — Vezi un dascăl Ion din Porumbac la 1727. Iorga, *Scrisori și inscripții ardeleni*, II p. 157 no. 538.

8) *Transilvania*, 1901 p. 245.

9) Cioban, *o. c.*, p. 61.

10) *Arhivele Statului*, Cluj, I. c., VII. pp. 84. 98.

11) *Ibid.*, XXVI. pp. 97, 103, 119.

12) *Cultura creștină*, 1919, p. 163.

vlădicului Ghedeon Nichitici în Avrig, în Iunie 1788, când făcea vizitațiune canonică, 2 preoți porumbăceni: Mateiu Strava și Spiridon Cizmaș, cari „au adus protocolul comisiunilor cu sfârșitul lui Noemvrie 1785 părăsit; iar de botez nimic în 20 zile să fie“. 1)

Invățătorul Lazar Cizmaș conducea, în 1765, școala acestui sat. 2)

În 1805 sunt 2 preoți ort.: Spiridon Cizmaș și Vasile Neamtz (sfințit în Ardeal în 1788 și 1790) cu 2 biserici și 227 familii. 3) În 1846 sunt 2 preoți ort.: Gheorghe Cizmaș și Catin Neamtz cu 227 familii. 4)

Pe la 1842 servia ca preot unit Ioan Comșa, căruia i-a urmat dela 1858 Nicolae Stoichița. 5)

39. Râușor.

Din veacul al XVII-lea cunoaștem pe popa Radu din Râușor, care în 1637 se prezenta la căpitanul cetății Făgăraș cu diploma sa boierească spre întărire. Diploma era dela Vlad Vodă al Țării-Românești, stăpânul țării Făgărașului în secolul al XV-lea (c. 1456), scrisă în *limba românească*, pe care i-o traduce în ungurește Ștefan Csernatonî, sprijinitorul lui Meletie Macedoneanul la scaunul vlădicesc din Alba-Iulia. Nu i se recunoaște calitate de boier părintelui Radu, probabil, pentru că diploma a fost un fasificat. 6)

Între protopopii cari iscălesc actul unirii cu Roma, în 14 Septembrie 1700, găsim și pe protopopul Teodor din Râușor, ca reprezentant al celor 45 preoți de sub oblăduirea sa. 7) Împăratul Carol dă rangul de nobil. în 7 Martie 1718, popii Oprea din Râușor, pentru zelul încordat în propagarea unirii. 8) La soborul protopopesc unit din Șinca, ținut în 2 Maiu 1729, iau parte, ca membrii 2 preoți din Râușor: Oprea cel bătrân și Oprea cel tinăr. 9) În 1733 sunt: 1 preot unit: Oprea și 3 preoți ort.: Șandor, Gheorghe și Mateiu cu o biserică și 43 familii. 10) În 1750 e un preot unit, o biserică și 140 suflete. 11) În 1758 mai cunoaștem încă un preot

1) Pușcariu, *Documente etc.*, I, p. 148.

2) Bunea, *P. P. Aron și D. Novacovici*, p. 365.

3) Gağyi, *o. c.*, pp. 274—5.

4) *Șematismul din 1846*, p. 179.

5) *Șematismul din Blaj*, 1900 pp. 632—3.

6) *Arhiva Statului*, Budapesta, Conscrip. et Urb. fasc. 14, no. 42. cf. Meteș, *Istoria bisericii și a vieții religioase a Românilor din Ardeal*, I, Arad, 1918 p. 163.

7) Moldovanu, *Acte sinodali*, II, Blaj, 1872 p. 118.

8) *Arhivele Statului ungar*, Budapesta, Liber regius, VII—539—42. Copiii lui Oprea încă moștenesc drepturile nobiliare.

9) Pușcariu, *Fragmente istorice*, p. 547.

10) Bunea, *Episcopul Klein*, p. 409.

11) *Transilvania*, 1901 p. 245.

boier, afară de cei din anexă, pe David Boier, locuiește în casa și pe pământul său boeresc. În loc de stolă și clacă credincioșii îi lucră pământul.¹⁾ Conscriptia lui Buccow din 1761, ne prezintă: 1 preot ort. cu biserică și 52 familii, apoi 1 preot unit cu 3 familii.²⁾

Samuil e amintit, la 1765, ca învățător la școala de aici.³⁾

În 1788 avem această situație: doi preoți boieri cari stau pe moșia lor: popa Iuon ort. și popa David unit. Sunt 2 biserici, una a uniților luată dela ortodoxi și cealaltă a ortodoxilor făcută de ei. Stola preotească: dela botez 6 cr., dela cununie 30 cr., morți: mari 2 fl., mici 24 cr., sărindar (40 liturghii) 5 fl., paraclis 3 cr., maslu cu 2 popi 12 cr., dela fiecare familie: la Anul nou 3 cr., la Crăciun 1¹/₂ cr., Paști 3 cr., Rusalii 1 cr., Paresimi 12 cr., pomenirea morților unei familii în post 12 cr., la Ziua Crucii 3 cr., alte slujbe pentru morți 6 cr., curățirea prin apă sfințită a lehzurilor 6 cr., o liturghie 12 cr., 4 Evanghelii cetite la morți 2 fl., de fiecare în plus se socotește 30 cr., Psalmi lui David cetiți 1 fl., Sfințirea caselor în ziua de Duminică pe tot anul 3 fl. Fiecare familie da o ferdelă de grâu sau 2 ferdele de ghindă; văduvele dau pe 1/2. Prescuri cam de 10 fl. anual.⁴⁾

În 1805 servește aici preotul ort. Samoilă Grama (sfințit în Arad în 1801). E supus regulelor grănițerești, fiind însuși satul de grănițeri. Are o biserică cu 52 familii și ca filie Hurezul.⁵⁾

La 1846 sunt doi preoți ortodoxi: Nicolae Vas și capelanul său Iosif Bentze cu 52 familii. Are filie tot Hurezul cu 49 familii.⁶⁾

Pe la 1842 funcționa în această comună ca preot unit Gheorghe Gheorță, după moartea căruia, locul îi rămâne vacant până la 1873.⁷⁾

40. Sâmbăta de jos.

Episcopul unit Ioan Pataki, în 26 Februarie 1725, era în acest sat de unde trimite o scrisoare împreună cu canoanele sinodului din 1725, protopopului Miclăuș din Voila.⁸⁾

1) *Arhivele Statului*, Cluj, Conscrip. dom. Făgăraș, III, pp. 302—3.

2) Cioban, o. c., p. 62.

3) Bunea, P. P. Aron și D. Novacovici, p. 365.

4) *Arhivele Statului*, Cluj, Conscrip. dom. Făgăraș, VIII, pp. 350—54.

5) Gagyi, o. c., pp. 276—7.

6) *Șematismul din 1846*, p. 178.

7) *Șematismul din Blaj*, 1900 pp. 612—3.

8) Moldovanu, *Acte sinodali*, II, Blaj, 1872 p. 108, 113. Aici episcopul Patachi face preot unit, în 6 Noemvrie 1725, pe Drăgan din Hațeg, care se sfințise mai înainte, ca ortodox la Arad. Iorga, o. c., I, p. 288 no. 19.

În 1733 sunt aici 3 preoți uniți: Alexandru, Iuon și Iuon iun. cu biserică și 80 familii.¹⁾ În acest an, în 9 Februarie, episcopul unit Inochentie Klein e în Sâmbăta de jos, de unde scrie protopopului Florea Baran din Șcheiul Brașovului.²⁾

Cu prilejul publicării „patentei”, în 1745, pentru câștigarea de noi aderenți uniți, judele din această comună replică: „În privința religiei nu ne poruncește nimeni, nici crăiasa și nici altcineva”.³⁾

Mănăstirea din acest sat avea, în 1748, preot pe Ioanichie și 3 călugări. Avere: 1 bou, 2 cai, 2 vaci, 2 junci, 30 capre și 4 stupi.⁴⁾ În 1755 era în stăpânirea ortodoxilor.⁵⁾

În 1750 sunt 3 preoți uniți, o biserică și 325 suflete,⁶⁾ iar în 1761 avem 2 preoți ort. cu o biserică și 91 familii și 4 preoți uniți fără biserică și credincioși.⁷⁾ Românii ortodoxi fac o jalbă contra preotului lor, care nu-și cunoștea datoria sa duhovnicească, ajungând prin greșelile lui condamnable, în conflict cu o parte din credincioșii săi. Episcopul Dionisie Novacovici, care fusese în vizitațiune canonică la 10 Noemvrie 1762, în acest sat,⁸⁾ ordonă cercetare „la Sâmbăta de jos în privința popii Radului și locuitorilor neuniți de acolo, adecă poporenilor săi”. Ancheta se face în 13 August 1766. Un martor declară că „s'au luat rău cu oamenii: nici eu nu-l poftesc”. Cuminecătura o ține în ladă, unde umblă și preoteasa, dându-o la cei ce au nevoie. „Din băta popii șase săptămâni am fost bolnavu, care și înaintea pârcălabului s'au dat înainte lucrul nostru”. Preotul se justifică, spunând că toate-s dela Radu Șerban birăul curții... Întâi au strâns oameni la cârșmă și le-au datu înainte ca să stea lângă dânsul, să lapede pe popa și mulți au zis că vor sta; iară unii au zis că nu vor sta: el le-au zis: „ușa”, să iasă afară și de atunci s'au început zarva”. „A treia, fomeia birăului anume Ana, au eșit cu furca din casa ei într'o Duminecă, fiindu popa în slujba liturghii; au torsu în casa popii și s'au făcut mută și au eșit de aici, și s'au dus încă la dao case, încă torcându; popa, venind dela biserică, și înțelegând ce-au făcut birăoia cu furca, au certat câte au făcut Dumineca. Acela lucru birăul și birăoia s'au mâniat și au zis că popa o face pe ia strigoae și fermecătoare. Pentru aceaia, el au întărat satul și s'a făcut vrajbă”. Birăul fusese pârât la pârcălab că a furat „2 care de fân”.⁹⁾

1) Bunea, *Episcopul Klein*, p. 369.

2) Stinghe, *Documente, etc.*, I, pp. 153—4 no. LXIV.

3) Dragomir, *o. c.*, p. 158.

4) Bunea, *P. P. Aron și D. Novacovici*, p. 333.

5) *Cultura creștină*, Blaj, 1919, p. 164.

6) *Revista Transilvania*, 1901 p. 245.

7) Cioban, *Statistica Românilor*, p. 62.

8) Iorga, *Sate și preoți din Ardeal*, p.

9) Iorga, *Scrisori și inscripții ardeleni*, II, p. 260 no. 120.

În notele episcopului Ghedeon Nichitici, făcute cu prilejul vizitațiunii sale canonice din Iunie 1788, găsim aceste rânduri relative la preotul din Sâmbăta de jos: „Popa Stănilă Cârje, au adus cel de circulare și s'au aflat asemenea părăsit dela 1785; ear de botezați nimica; pentru aceea vadea numită i s'au pus¹⁾”

În 1805 avem preot ortodox pe Ioan Tănase (sfințit la Arad în 1798) cu o biserică zidită în 1802 și 121 familii de credincioși.²⁾ S'a zugrăvit biserica în vremea popii Ioan Tănase de doi zugravi: în 1806 de Pantelimon și în 1814 de Sava zugravul din Făgăraș.³⁾

În 1846 păstorește tot preotul ort. Ioan Tănase, peste 121 familii,⁴⁾ care acum ajunsese om bătrân, după un serviciu bisericesc de aproape 50 de ani.

41. Sâmbăta de sus.

Gavril Bethlen, principele Ardealului, în 25 Maiu 1617 prin o diplomă ridică în rangul nobililor Transilvaniei pe preotul român din Sâmbăta de sus: Oprea Pilțe și pe fiii săi Stoica, Aldea și Lupu.⁵⁾ La 8 Maiu 1681, Constantin Brâncoveanu, viitorul Domn și proprietarul satului scrie lui Apaffy, că „de pe moșia mea din Sâmbăta de sus popa Solomon, cu fratele său mai mic și cu copiii săi, — fiind iobași, rămași dela înaintașii mei, — au fugit, având eliberarea dela Maria Ta⁶⁾”

În 1711 popa Bucur de aici scrie o *Psaltire*.⁷⁾ În 21 Iunie 1723 la delimitarea acestui sat al lui Brâncoveanu Vodă, iau parte și doi preoți ai locului: Comșa Șandru boier și Matei Șandru.⁸⁾ Pe un *Apostol* din 1683, aflător în biserica din Sâmbăta de sus răsăriteană, sunt scrise aceste rânduri: „Acest svântu Apostol al bisericii Sâmbetii de sus, luat dela părintele Anania pe un sărindar drept fl. 9 și am făcut un sărindar poapii despre biserică de lemn, — pop Ionaș, pop Mihai, pop Bucur Moisi, dup'aceia pop Mihai ș'au luat partea lui, pop Bucur Moisi, partea lui, iar pop Ionaș de o legat maraș 5; și o au și răscumpărat de doară dela pop Mihai peste tot, ca să nu mai zibă treabă și au rămas bun ctitor Mihai, pop Ionaș și pop Bucur Roșca 1748 Mai⁹⁾”

1) Pușcariu, *Documente pentru limbă*, p. 146.

2) Gașyi în revista *Transilvania*, 1911, pp. 274—5.

3) Iorğa, o. c., II, pp. 182—3 no. 622—3.

4) *Șematismul din 1846*, p. 178.

5) Pușcariu, *Fragmente istorice, etc.*, pp. 198—200, no. 63.

6) Meteș, *Moșiile Domnilor și boierilor din Principatele române în Ardeal*, Arad. 1925, p. 78.

7) Iorğa, *Activitatea culturală a lui Constantin Vodă-Brâncoveanu în An. Ac. Rom.*, sect. ist., 1914, p. 177.

8) Pușcariu, *Fragmente istorice*, pp. 540—2.

9) Iorğa, *Scrisori și inscripții ardeleni*, II, p. 185 no. 63 și pp. 209 no. 747.

(Va urma.)

Pragmatismul.¹⁾

Dela concepția că adevărul e rezultatul unei adaptări biologice sau a unei economii de energie, în decursul adaptării ideilor la fapte sau a ideilor între ele și până la credința că valabilitatea cunoștințelor adevărate se recunoaște după rezultatul lor asupra vieții și activității noastre practice, distanța este aproape imperceptibilă pentru privirea atentă a criticei filozofice. Poate de aceea pragmatismul, al cărui teoretician este filozoful american *William James*, apare cu pretenția, modestă ca ațișaj, de a fi „*A new name for some old ways of thinking*” (O numire nouă pentru niște metode vechi de gândire), cum ne spune subtitlul cărții „Pragmatism” a acestui filozof; sau în primul loc ca o *metodă* și în al doilea rând o *teorie genetică a ceea ce înțelegem prin adevăr.*²⁾ Nu e de mirare, astfel, că, atunci când s'a lansat această teorie, foarte mulți cercetători i-au contestat noutatea, sau i-au tăgăduit paternitatea, mai ales în privința verificării pe cale practică a ideilor. Înainte de sistemizarea teoretică, dată pragmatismului de către W. James, prin lucrările sale *The Will to believe* (1897) și *Pragmatism* (1907) și mai târziu prin vol. *A Pluralistic Universe* (1909) și *The Meaning of Truth*, — filozoful englez *Charles S. Peirce* expusese într'un articol, publicat în rev. americană „*Popular Science monthly*”, din 1878 („How to make our ideas clear” — „Cum să ne clarificăm ideile”), o doctrină, care poate fi considerată ca începutul filozofiei pragmatiste. El susținea că *credințele noastre sunt în realitate reguli pentru acțiune*. Spre a desfășura conținutul unei idei, e suficient să arătăm conduita ce această idee o poate naște și care, singură, îi dă înțelesul ce ea îl poate avea. Deaceia, pentru a obține o claritate perfectă

1) Capitolul IV. din lucrarea „*Probleme de Teoria Cunoașterii*”, care se tipărește acum în editura „*Minerva*” din Cluj.

2) James, *Pragmatism*, tr. fr. p. 74.

în ideile ce le avem despre un lucru, trebuie să avem în vedere efectele de ordin practic ce acea idee poate să le realizeze, reacțiunile la care ne putem aștepta din partea ei, fie că acestea sunt imediate sau îndepărtate: la aceste rezultate se reduce întreaga concepție ce o putem avea despre lucrul, la care ideea în chestiune se referă. După vreo 20 de ani, W. James, într'o conferință ținută la Universitatea din California (1898), a făcut o aplicare la religie a pragmatismului. De atunci cuvântul „pragmatism” și doctrina respectivă s'au răspândit foarte repede, — făcând vâlvă mare în gândirea filozofică contemporană.

Un alt gânditor, englez, F. C. S. Schiller, care se consideră însuși ca pragmatist, a numit această doctrină „Humanism”¹⁾, extinzând-o însă dincolo de limitele unei teorii a cunoștinții. Humanismul, scrie acest gânditor, consistă în a-ți da seama că problema filozofică e pusă ființelor *umane*, ființele *umane* se străduiesc să înțeleagă un fel al experienței *umane*, cu resursele spiritului *uman*. Pentru dânsul humanismul este o doctrină mai vastă decât pragmatismul propriu-zis, pentrucă metoda humanismului se aplică la întregul domeniu al vieții omenești — etică, estetică, metafizică, teologie, viață practică — pe când pragmatismul ar fi o restrângere a humanismului la teoria cunoștinții.

Ca „filozofie a acțiunii”, pragmatismul nu este, desigur, o noutate. E interesant să însemnăm că în acest sens filozoful francez M. Blondel, necunoscând sensul cuvântului „pragmatism” în gândirea anglo-americană, îl utiliza încă din 1888, „privativ”, înainte de a-și sintetiza filozofia sa în lucrarea *L'Action* (1893), având conștiința că el a făurit acest neologism, care îi părea bun să exprime ideea că acțiunea e o realitate ce depășește fenomenul simplu (idee Kantiană: D.) și analiza ei ne duce cu necesitate dela problema științifică la cea metafizică și religioasă.

Când însă a văzut accepțiunea cu totul diferită dată termenului „pragmatism”, Maurice Blondel a renunțat la această numire, arătând deosebirea dintre „filozofia acțiunii” și pragmatismul propriu-zis, care, scrie Blondel, caută un criteriu al adevărului în succesul ideilor, fără a putea da un criteriu și o definiție a succesului care să nu cuprindă o petițiune de principiu.²⁾ De asemenea filozoful francez Fouillé, care accentuase în lucrarea sa „La Liberté et le Determinisme” (1872) că ideea activă conferă obiectului ei o anumită *valoare*, un *adevăr*, în aceea că fiind considerată ca adevărată și valabilă ea începe a realiza adevărul în practică prin succesul ei, — văzând consecințele anti-intelectualiste ale pragmatismului, ia o hotărâtă poziție critică față

¹⁾ Humanism (London, 1903) și Studies in Humanism (London, 1907).

²⁾ cf. Marcel Hébert, Le Pragmatisme... etc., 1909, pp. 86/87, nota 2; și A. Lalande, Vocabulaire de Philos. ed. 1926 Alcan, vol. 2 sub: Pragmatique și Pragmatisme.

de această concepție, în frumoasa lui lucrare „*La Pensée et les nouvelles écoles anti-intellectualistes*.”¹⁾ Chiar *Henri Bergson*, căruia *W. James* îi face o adevărată apologie în lecția a VI. din vol. „*A pluralistic universe*,”²⁾ expunându-și sistemul și arătând ce importanță a avut gânditorul francez asupra sistemului său, formulând critica celebră contra intelectualismului, în studiul „*Vérité et Réalité*” care servește ca introducere la trad. franceză a volumului „*Pragmatism*” al lui *James*, — face (v. p. 15) unele rezerve, destul de grave, deși accentuează profunzimea, originalitatea și înălțimea morală a doctrinei. În definitiv anti-intellectualismul—mobilității bergsonian și cu anti-intellectualismul—pragmatic, care e un empirism radical,³⁾ sunt două doctrine foarte înrudite. Am descris această atmosferă în care ideile pragmatismului au fost sortite să fie recepționate în Franța, spre a arăta momentul în care pragmatismul a prins rădăcini și în gândirea europeană, devenind multă vreme o doctrină „la modă”. Nu mai insistăm asupra pragmatistilor germani: *Nietzsche* bunăoară svârlise în arena filozofică — concepția utilitară a gândirii prin a sa „*Wille zur Macht*”. *G. Simmel*, deasemeni, în primele sale lucrări, apropiindu-se de criteriul biologism al adevărului, numia adevărate ideile ce corespund motivelor activității care sporește viața și utilitatea socială, etc.

Să trecem acum la concepția gnoseologică susținută de teoria pragmatistă. Pentru că toate lucrările mai importante dezvoltă ideea-program a lui *Peirce*, vom spicui din ele, reliefând concepția gnoseologică; dar evitând a o amesteca cu amalgamul ideilor diverse, în care ea se desfășură în aceste lucrări.⁴⁾

Admițând principiul pragmatic al lui *Ch. S. Peirce*, după care „conceptul unui lucru nu-i decât acel al efectelor sale”, *W. James* și *F. C. S. Schiller*, nu rămân la metoda practică de a clarifica ideile cu acest principiu, ci construiesc o întreagă teorie pentru a-l susține ca criteriu al adevărului. Din metoda pragmatismul face un criteriu al adevărului. — Și putem observa, din capul locului, acest amestec al mijlocului de cercetare cu scopul sau criteriul ei, care este confuzia capitală a teoriei cunoașterii pragmatiste!

Adevărul, zice *W. James*, nu este o însușire statică a ideilor, căci acestea *devin* sau *se fac* adevărate de către împrejurări.⁵⁾ Veracitatea unei idei nu-i o însușire, ci un proces. Acest

1) Alcan, Paris. Să se vadă, în special, cap. IV.

2) Să se vadă și lecția a V., ibid.

3) V. vol. *Essays in Radical empiricism* cap. II: *A World of pure experience* și *The Will to believe* cap. 5 § 5 și Prefața.

4) cf. în acest sens, *Fouillée*, *La Pensée*, Hébert, I. cit. *J. Volkelt* I. cit. etc.

5) *Pragmatism*, lecf. VI: teoria pragmatistă a adevărului.

proces constă în *verificare*, în *validare*. Adevărat este ceea ce se justifică. O idee nejustificată nu e adevărată, ci poate *pretinde* numai acest lucru; rămânând ca efectele sale să i-l acorde sau ba!

Dar ce înțelege teoria pragmatistă a cunoștinții prin „verificarea” și „validarea” ideilor? Nimic altceva decât anumite consecințe practice ale ideii care se verifică și devine valabilă. E greu de găsit un singur termen care să le caracterizeze (aceste consecințe) mai bine decât termenul usual „acord”, căci *aceste consecințe sunt tocmai ceea ce află în spiritul nostru când spunem că ideile noastre „se acordă” cu realitatea.*¹⁾ Atunci, într’adevăr, prin actele ce dânsese le provoacă din partea noastră ca și prin celelalte idei ce le trezesc în noi, ele, sau ne fac să pătrundem în anumite alte părți ale experienței, sau chiar ne conduc la acestea sau, în sfârșit, ne orientează cel puțin în direcția lor și aceasta așa fel ca să ne dea în tot acest timp, sentimentul acordului lor persistent cu celelalte părți ale experienței...²⁾

Adevărul este pentru noi o chestiune de atitudine personală, de „temperament”, față de ideile, teoriile, ipotezele care le avem despre *fapte*: este o chestiune de *credință*, care ne orientează. „Și această atitudine, această orientare, consistă în a ne întoarce privirile dela tot ce este lucru primordial, prim principiu, categorie, necesitate presupusă, spre a-le întoarce către lucrurile ultime, către rezultate, consecințe, fapte”.³⁾ Singurul mijloc de a declara adevărate sau false ipotezele „rezidă în examinarea credințelor individuale active și a expresiei lor spontane în viață”.⁴⁾ Și „când spunem că o ipoteză posedă maximum de viață, înseamnă că ea ne dispune irevocabil spre activitate. În mod practic aceasta se cheamă o credință; dar pretutindeni unde este vreo tendință spre acțiune este în același timp și o tendință spre a crede.”⁵⁾ „Partea neintelectuală a ființei noastre influențează în chip evident convingerile noastre.”⁶⁾ „Ordinea lucrurilor este fără discuție departe de a fi simplă; *cunoștința și logica pură, oricare ar fi puterea lor ideală, nu alcătuiesc singurele forțe care, de fapt, nasc credințele noastre.*”⁷⁾ „Atitudinea ce o reprezintă pragmatismul e o atitudine bine cunoscută de multă vreme, pentru că este atitudinea empiriștilor; dar el o reprezintă, mi se pare — scrie W. James — sub o formă cu totul mai radicală... Pragmatismul întoarce spatele, hotărît și odată pentru totdeauna, la o mulțime de obiceiuri învechite, dragi filozofilor de profesie. El se

1) Sublinierea mea: D.

2) James, l. c. lect. IV.

3) l. c. lect. VI.

4) The will to believe. Pref. autorului.

5) Tot acolo. cap. I. 1.

6) Ibid. § III.

7) Ibid. § III, in finem: sublinierea mea: D.

întoarce din fața abstracțiunii, de tot ceea ce face gândirea să fie neadecvată... de tot ceea ce este un așa-zis absolut sau o pretinsă origine, pentru a se întoarce spre gândirea concretă și adecvată, spre fapte, spre acțiunea eficace".¹⁾

Ideile sunt adevărate deci prin rezultatul lor practic: „noi nu vom căuta de unde provine ideea, ci unde conduce ea”.²⁾ Teoria veche admitea un *terminus a quo* pentru gândire, James cere un *terminus ad quem*³⁾ Valoarea practică a ideilor adevărate depinde în primul loc de importanța practică ce o are obiectul lor pentru noi, *importanță care nu este însă totdeauna aceeași pentru noi*, evident, fiindcă utilitatea obiectului variază cu împrejurările. Nici nu există lucruri care să nu poată avea cândva vreo utilitate oarecare, scrie James,⁴⁾ „ideile putând fi adevărate pentru împrejurări pur și simplu posibile”. „De îndată ce unul din aceste adevăruri supranumerare devine aplicabil în practică la una sau alta din trebuințele noastre actuale... îl poți întâmpina cu credința că „el este util, pentru că e adevărat”; sau: „este adevărat pentru că-i util”, ceea ce-i tot una. „Aceste două expresii spun exact același lucru: și una și alta constată că e vorba de o idee ce se realizează și se poate verifica”. „Adevărat” servește pentru ideea ce pune în mișcare operația verificării; „util” servește funcțiunii îndeplinite de idee, când funcțiunea aceasta s'a complectat în lumea experienței.⁵⁾

Prin urmare utilul este echivalent cu adevărul: adevărat = util. Este adevărat în lumea ideilor ceea ce-i util în lumea experienței și invers.⁶⁾ Și fiindcă aprecierea utilității unui lucru e chestie de „valută” și adevărul, o spune James însuși „trăiește pe credit, de cele mai multe ori. Gândirile și credințele noastre „circulă” ca monedă care are curs, întocmai ca bilete de bancă câtă vreme nimeni nu le refuză. Dar toate acestea subînțeleg verificări, făcute anume undeva, confruntări directe cu faptele — fără de care întregul nostru edificiu de adevăruri se dărâmă, cum s'ar dărâma un sistem financiar la baza căruia ar lipsi orîșice rezervă metalică.”⁷⁾ Prin urmare departe de a copia realitatea, adevărurile trebuie să fie „de acord” cu dânsa; ceea ce înseamnă, după James, că ele ne conduc direct la realitate, „operând” asupra ei atît în domeniul intelectual cît și în domeniul practic. Esențial este faptul că în adevăr găsim o *călăuză* pentru a ne mișca în mijlocul realității. Pragmatismul

1) Pragmatism, lecț. II: Ce-i pragmatismul?

2) The Will to believe, cap. I, § VI.

3) Ibidem.

4) Pragmatism, lecția VI.

5) Pragmatism, lecț. VI.

6) Firește că, chiar dacă „experiență” are aici și un sens subiectiv, grațivitatea acestei norme rămâne neatinsă. D.

7) Pragmatism, l. c.

vorbește din această pricină de *adevăruri* — la plural — de „anumite idei directrice, de anumite procese care se realizează în mijlocul lucrurilor înșile și care n'au alt caracter comun decât pe acela de a fi, toate, idei care *plătesc* (satisfac)”. „In scurt, cuvântul adevăr este un nume colectiv care rezumă procesele de verificare, întocmai cum sunt „sănătatea, bogăția, forța”, cuvinte care arată alte procese relative la viață, alte procese care plătesc și dănsule. Adevărul e un lucru care *se face*, la fel cu sănătatea, bogăția și forța, în cursul experienței noastre”. Ideile funcționând într'un fel anumit, se fac adevărate, clasându-se astfel și încorporându-se prin lucrul lor propriu, prin adevărurile mai dinainte organizate într'un singur corp; și acest organism se dezvoltă astfel cam în același chip ca un arbore ce se dezvoltă datorită unui nou strat de cambium.

Toate acestea arată că, pe lângă o *metodă*, pragmatismul vrea să fie o *teorie genetică a adevărului*, cum spune James.¹⁾ În felul acesta, pragmatismul nu poate înțelege cum filozofia justifică valabilitatea judecăților prin admiterea valabilității lor necondiționate și prin impunerea obligatorie a adevărului lor pentru gândirea noastră.

Valabilitatea necondiționată și necesitatea de gândire a adevărului sunt, pentru James de pildă, „lucruri absolut adevărate, desigur, dar absolut neînsemnate câtă vreme nu-s interpretate în sensul pragmatist”. Primul lucru care te izbește în aceste definiții, scrie el, e nespusa lor „banalitate”... Și când „raționalismul” — James folosește această numire globală pentru orice teorie a cunoștinții, care dă și rațiunii un rol în temeinicia adevărului — atacă criteriul pragmatist, dă dovadă de lipsă de imaginație și de reavoință „când, interpretând declarațiile noastre, le dă sensul cel mai stupid”... În capitolul VI. din „A pluralistic universe”, când expune critica pe care Bergson o face intelectualismului, James se străduiește să demonstreze cu expresiile acestuia neputința logiceii „intelectualiste” de a cunoaște realitatea veșnic schimbătoare a universului și neagă valoarea logiceii conceptelor; căci conceptele au față de realitate „caracterul retrospectiv al unei autopsii”... sau „sistemul nostru de concepte servește de ham pentru a transforma realitatea într'un atelaj mai ușor de mânăat”... Cunoștința teoretică se reduce la noțiuni *asupra* lucrurilor, nu le atinge decât suprafața și rămâne deosebită de ceea ce este relație vie, simpatică și directă cu realitatea. Această suprafață pe care o acopere cunoașterea teoretică așa înțeleasă, poate, e adevărat să aibă o întindere enormă; și conceptele create de noi pot forma o linie de puncte ce străbat dela un capăt la celalalt diametrul sferei timpului și spațiului. Dar o astfel de cunoaștere nu pă-

¹⁾ Pragmatism, lecția a II., ibidem, lecția IV.

trunde nici un milimetru în sensul adâncimii, al consistenții. Această dimensiune interioară a realității aparține *activităților* cari o pun neconținut în mișcare"... „Gândirea nu operează decât la suprafață". În sfârșit într'o lucrare postumă publicată din notele lui James de către H. James-fiul, filozoful american arată în cap. IV. (Percepție și concepte, sensul conceptelor) că acestea sunt discontinue, față de senzații care sunt continue și că, după formula pragmatistă semnificarea unui concept poate fi găsită totdeauna în vreo particularitate a experienții umane pe care existența ei o va face adevărată. „Harta" pe care o construiesc conceptele despre realitate e numai superficială, semnele sale sunt abstracțiuni și simboluri despre lucrurile care sunt piese reale ale experienții noastre sensibile...¹⁾

Astfel filozofia pragmatistă izbuteste din empirismul ei radical într'o concepție iraționalistă despre realitatea pulverizată în pluralitatea faptelor existenții, negând valoarea de cunoaștere a rațiunii și reducând criteriul adevărului la consecințele practice (utile) ale acestuia. Adevărul are doar o valoare *operativă*-practică și el se deslușește de eroare prin rezultatul practic, prin folosul său. Astfel, scrie James, este teoria adevărului „instrumental" sau a adevărului care consistă pentru ideile noastre în „aptitudinea de a ne furniza un anumit *travailu*..."²⁾

Expunerea gnoseologiei pragmatiste a cerut această destul de bogată descriere prin faptul că, mai ales în lucrările lui James, folosite mai sus, prolixitatea și lipsa de sistematizare este caracteristică. De aceea am fost siliți să redăm toate aspectele gândirii lui James, spre a putea surprinde în diversele sale întorsături, cât mai bine, felul în care acest filozof încearcă a întemeia adevărul.

Revenind acum cu câteva reflexiuni critice asupra teoriei cunoașterii pragmatiste, vom constata următoarele :

1. Pragmatismul reduce întreaga realitate ce poate servi de obiect cunoașterii la fenomene contingente. Universul are aspect pluralist, el nu există decât sub formă de realități individuale.

2. Cunoașterea realității este pentru pragmatism suficient fondată de un empirism, care exclude orice cunoaștere rațională : un *empirism radical*,³⁾ contrar oricărui fel de cunoaștere conceptuală și refuzând credința în valoarea categoriilor gândirii.

1) W. James, Introduction à la Philosophie, tr. franc. R. Picard 1914, passim.

2) Pragmatism, lecția II.

3) James scrie : Rationalism tends to emphasize universals and to make wholes prior to parts in the order of logic as well as in that of being. Empiricism, on the contrary, lays the explanatory stress upon the part, the element, the individual and treats the whole as a collection and the universal as a abstraction... It is essentially a mosaic philosophy, a philosophy of facts,

3. A cunoaște adevărul este pentru noi o chestiune de atitudine personală și subiectivă chiar, căci „nicăiri nu se întâlnește un adevăr pur obiectiv...” [Pragmatism, lecția a II.], orice filozofie reducându-se la o problemă de „temperament”...

4. Pragmatismul fiind mai întâiu o metodă, prin aceea că ia o atitudine specială de cunoaștere, devine însă și o teorie a cunoștinții și anume: o *teorie genetică a adevărilor*.

5. Fără însă a se limita la studiul genetic al procesului cunoașterii, pragmatismul caută și o legitimare a adevărilor, găsindu-le justificarea în valoarea lor operativă, în rezultatele practic-utile, care nu sunt însă totdeauna aceleași pentru noi, ci variază cu împrejurările.

Prin aceasta, pragmatismul se identifică cu *utilitarismul* și cu *relativismul epistemologic*; și, fiindcă refuză conceptelor un sens, o semnificare constantă, pe care o difuzează în variațiile faptelor la care ele se referă ca instrumente, pragmatismul e de acord și cu *nominalismul*, având — cum ne-am putut convinge suficient până aici — „afinități de tendință” cu *antiintellectualismul iraționalist și mistic*.¹⁾

De aceea, pentru pragmatism avem a face cu o pluralitate de fapte și de adevăruri. Cine se va mai mira atunci, când celalalt corifeu pragmatist, filozoful englez F. C. S. Schiller, va lua „humanismul” înțeleptului sofist grec *Protagoras*, ca încarnare a doctrinei. „Omul este deci măsura tuturor lucrărilor; a celor care sunt pentru că sunt și acelor care nu sunt pentru că nu sunt”. Schiller își botează chiar sistemul său cu numele de „Neo-Protagoreanism”.²⁾ E cunoscut faptul că în sentința de mai sus, — singura frază rămasă din opera lui Protagoras — cuvântul „om” nu se știe dacă era luat în sens individual sau general... Pentru Schiller însă, ambele accepțiuni sunt exacte!

6. De aceea, fără a fi siliți să tragem deocamdată din critica pragmatismului consecințele, pe deplin, putem spune, bazându-ne pe cele discutate la punctele anterioare, că pragmatismul se infundă, în cele din urmă, în *făgașurile scepticismului*.

Toate aceste caracterizări rezultă din expunerea ce am făcut-o până aici.

Și acum, revenind la vechea problemă, discutată la începutul acestui studiu, (cap. I.) să ne reamintim că:

like that of Hume and his descendants, who refer these facts neither to Substance in which they inhere nor to an Absolute Mind that creates them as its objects. But it differs from the Humian type of empiricism in one particular which makes me ade te epithet: „radical”; James, *Essays in Radical Empiricism*, Longmans, Green & Co. London, 1916. (pg. 42.)

¹⁾ James singur notează aceste afinități și „acorduri” în Pragmatism, lecția a II. mai ales.

²⁾ *Studies in Humanism*, p. 36.

a) Filozofia imediat postkantiană nega existența unei realități absolute: și pragmatismul o contestă;

b) Ea nu găsea o soluție suficientă între diversitatea datelor intuiției și a formelor de spațiu și timp și încerca o împingere a categoriilor în aceste date sensibile: pragmatismul înlătură categoriile și zidește temelia cunoașterii pe nisipul neînchegat al faptelor atomistic-împrăștiate în vântul experienței pure. (v. James, „Essays in Radical Empiricism“);

c) În epoca de după Kant, alături de panlogismul lui Hegel (pe care James nu obosește a-l combate),¹⁾ găsim o eflorescență de psihologism: pragmatismul cu teoria credinții și gnoseologia lui e pe aceiași cale;

d) Iraționalismul postkantian (Maimon, d. ex.) este reînviat și de pragmatism. Prin urmare, nici pragmatismul nu reușește să ne dea o soluție problemei de care filozofii postkantieni s'au izbit și s'au arătat nemulțumiți. Ceeace e însă nostim, după toate acestea, e faptul că unii filosofi, bine orientați în dezvoltarea filozofiei, au încercat să stabilească filiațiunea istorică dintre Kant și pragmatism; „Kant, scrie Alfred Fouillée,²⁾ deosebise o rațiune teoretică și o rațiune practică, care de altfel se reduceau la una singură, căci rațiunea practică nu este decât rațiunea pură practică prin ea însăși“. A arunca rațiunea pură teoretică și a nu admite decât rațiunea practică, — iată primul pas. Teoria kantiană a postulatelor izbutia să puie propoziții teoreticește neverificabile, dar utile și necesare acțiunii morale; a făuri din orice judecată, *oricare ar fi ea*, un postulat pus voluntar pentru a face posibilă practica, nu numai morală, dar științifică, artistică, industrială, etc. a fost cel de al doilea pas și pasul acesta din urmă l-a făcut pragmatismul...

Pragmatismii nu făceau astfel alta decât să continue opera empiriștilor partizani ai lui J. St. Mill,³⁾ Darwin și Spencer, care aruncaseră rațiunea teoretică și morală a lui Kant, reducând totul la *experiența practică*, la cercetarea *utilității* sub diversele ei forme. Astfel fură premisele *epistemologice* ale pragmatismului.⁴⁾ Un alt istoric al directivelor filozofiei contemporane T. K. Oesterreich, spune, deasemeni, limpede: „Pragmatismul poate fi numit o teorie a cunoștinții a *Darwinismului*...“ Și aceasta arată întâiu că pragmatismul e mai ales o teorie a adaptării și, în al doilea

¹⁾ James, Pragmatism lecția a V., The Will to believe. cap. IX., A Pluralistic Universe, lecția a III. etc.

²⁾ La pensée... etc. p. 275, ed. XV. Alcan, 1919.

³⁾ James dedică „Pragmatismul“ memoriei lui J. St. Mill „care cel dintâiu l-a învățat lărgimea de spirit pragmatistă și care ar fi șeful nostru, scrie J. — dacă ar mai trăi“.

⁴⁾ Fouillé, La Pensée... pp. 275—276. Nu putem intra prea mult în amănuntele acestei chestiuni, dar problema se poate urmări și mai departe, cf. p. aceasta Marcel Hébert, Le Pragmatisme, pp. 78—80.

loc, un utilitarism epistemologic; așa cum am spus și mai sus. Dacă ne gândim la rostul directiv și operativ al ideilor, la „voința de a crede” și la criteriul practic în cunoaștere; înțelegem toate aceste catalogări ale pragmatismului în filozofia contemporană, dar mai presus de toate putem reține pasul enorm de mare făcut pentru teoria cunoștinții, înapoi, dincolo de Kant și... oricât de curios, chiar dincolo de Hristos, până la Protagoras!

Când pragmatismul, ca și biologismul, își făurește o icoană despre univers în scopul conservării biologice a omului sau în vederea utilității în practică și gândire, a satisfacției ce rezultă din validarea ulterioară a cunoștințelor, critica filosofică e silită să se despartă, cu regret, de această îndrăzneală încercare de a răsturna ordinea gândirii și siguranța ei, punând carul înaintea boilor, expresie care l-a supărat mult pe James; dar care-i caracterizează admirabil atitudinea „pragmatică”.

Ceeace însă scrutarea critică a acestei doctrine trebuie să reție, la sfârșit, e mai ales faptul că pragmatismul despoaie și el, la rândul său, adevărul de puterea evidenții sau a probabilității celei mai necesare, lăsând, cu pseudo-„validarea” ideilor după menirea pragmatică și de data aceasta, criteriul cunoștinții și al siguranței sale să plutească în bătaia vântului întâmplărilor.

Plecați dela nemulțumirea — discutabilă, cum vom vedea — a filozofilor postkantieni în căutarea unei temelii mai sigure pentru cunoștință, am coborât din dirijabilul, ce ne conducea în sbor deasupra realității și de unde-i observam felul ei cam șters de apariție, în căruța mânăta pe drumul râpos al biologismului și deacolo în barca fără lopeți și fără cârmă a pragmatismului, condusă numai de măestria operativă a unor pânze, rudimentar puse în mișcare de un luntraș ce crede că în valurile oceanului se poate pluti cu aceeași îndrăzneală ca pe apele unui râuleț de câmpie.

De aceea, cercetarea noastră caută să îndrepte, cu curaj și cu mai aprinsă curiozitate, mai departe, părăsind vehiculele folosite până aici!

ROM. DEMETRESCU.

In Ravenna.¹⁾

Școala de artiști care a dat aceste mozaicuri din San Vitale, precum și cele din San Apollinare Nuovo, ceva mai târzii, diferă, în multe puncte de cea dela care ne-au rămas celelalte tezaure muzive. Acestea, realizate înainte de impunerea exarhatului, ca toată aria mozaistică paleocreștină, derivă direct din statuaria greco-romană. Cu un plan perspectiv destul de bine delimitat, toate amintesc cutare ori cutare statuie grecească, prin gesturi, prin cutele vestmintelor, până și prin figură, unele. Au o carnație mai pozitivă, mai roșie. Echilibrul compozițiilor, orânduirea personajilor se țin de tradiția grecească; sunt imagini de eroi, de zei, de filozofi; și hainele ce li se dau sfinților creștini sunt togi, hlamide, sandale romane. Isus apare de multe ori — idealizat — cu obraji rumeni, frumoși, ai lui Phoebus Apollon. În heraldica persoanelor biblice se întâlnește și semnul unui zeu, Iordan, una din reminiscențele de care nu se puteau desbăra ușor, cei cari încercaseră respect în fața unui fluviu, care își avea zeul lui. Când însă trebuia să combine, să grupeze, încadrând oamenii în peisagii, atunci, nemaiajutându-i modelele antice, artiștii cad în convențional. De acest defect, mai ales, se resimt mozaicurile bizantine. Și în special cele din San Apollinare Nuovo, unde lungul șir de Fecioare și Martiri, exact în aceeaș poză, te ostenesc. Panatheneele antice erau pline de variație. Însă, albe, diafane, cum sunt, îți omoară mai iute antenele lutului, îndreptându-te spre misterii veștii de abnegație creștină, decât o sumă de fecioare cu buze de rubin și ochi lucioși. Se scuză prin aceea că astfel inspiră un ritm muzical, succedarea egală, ca în frescele sclavilor egipteni. Acuma, e drept că e multă rigiditate în mozaicurile bizantine. Toate figurile caută să se mențină în picioare,

¹⁾ Vezi Nr. 4—5, pg. 279 și Nr. 6, pg. 465.

șapene, cu fața întreagă spre spectator. Artistul, când lucrează, nu se mai apropie de model să-l pipăie. Totul și simț anatomic, și perspectivă — pe un mozaic bizantin nu pot fi reprezentate multimile, căci un cap din primul plan exclude pe al doilea, al treilea dela spate — și linie curbă, se topeșc într'un simț decorativ. Firește, astfel pierde realismul, însă toți acești artiști treceau dincolo de el, înspre abstract, înspre *stil*. Vărsau pe un covor câțiva pumni de nestimate, le scuturau și ele se aranjau în admirabile ornamente, flori, fructe, vase, odoare, toate constrânse să intre în forma voită. Iar în aceste capete, *cari gândeau și simțeau așa, formal* și omul trebuia să accepte forma ce i se hotăra.

Tot din acelaș gust excesiv al decorativului s'au născut și capitelurile atât de fragede ale artei bizantine. Și la San Vitale, și la San Apollinare Nuovo și în Classe și în celelalte biserici ravenne, precum și în alte localități unde a înflorit arta codificată, s'ar părea, la Bizanț, coloanele cari susțin arcadele, loggiele, rar dacă mai au voluta ionică, acanthusul corintic. Toate, prin creerii pietrarilor bizantini — căci cam la atâta se reducea sculptura pe atunci, „chip cioplit“ nefiind iertat să-ți faci — se transformau și se revărsau în canoanele ornamentale. Apoi, între capitelul propriu zis și între arhitravă intercalară așazisul „Kämpfer“ (sommîere, coussinet), o pernîță de marmoră, care se pare că dă mai multă stabilitate. Capitelurile și uneori și Kämpferii erau acoperiți ca de o dantelă, cum sunt zigzagurile capricioase ale florilor de ghiață pe ferestre, iarna; cerculețe, spini, frunze de măslini, o burniță subtilă lucrată de mâni de orfevrier, soră cu arabescurile din moscheile mahomedane, din cari desigur au supt gândul.

Din aceeaș muncă aleasă e și parmaclăcul care desparte presbiterul de absidă: din marmură albă, horbotat. Altarul e de alabastru străveziu, ca ferestrele mauzoleului Placidiei.

Coridorul cu arcadele multiple din jurul centrului e, în câteva locuri, plin de apă; se trage din subsol, ca un memento al vremilor străvechi, când se auzea din incintă, blând, sporovăiala undelor.

M'am plimbat, apoi, prin cele două chiostruri, ale benedictinilor, astăzi părăsite. Tainice și triste, în verdeța chiparoșilor și între inscripțiile, statuetele și sarcofagele de care-s înșesate sălile, — căci e muzeu național aci.

Am ieșit dintre zidurile vechi ale lui San Vitale iar pe străzile și mai vechi ale Ravennei.

Mi s'au mai indicat și alte biserici.

Ampla fațadă barocă, din sec. XVIII, de Camillo Morigia, care ascunde o biserică mai veche, din al XVI-lea, Santa Maria

in Porto, m'a atras. Inlăuntru, un basorelief prețios de fildeș, reprezentând o orantă — Madona greacă, venită într'o zi oarecare, demult, pe mare, condusă de un pumn de îngeri. E ca un palladiu al cetății. De un părete atârnă această „Rugăciune”: „Te salutăm, Marie, în acest chip făcător de minuni, dovadă veșnică a iubirii tale de mamă. Tu, ca să scapi credința catolică a părinților noștri, în clipa când ea se găsea în cea mai mare primedie, ai poruncit să plece din Grecia acest chip făcător de minuni și suind, cu un alaiu îngeresc, marea Adriei, l-ai făcut să atingă țărmurul Ravennei, unde necredința înfipsese steagul celei mai crunte schisme, voind să-ți înalți aci scaunul milei tale. Vai! privește ce furtună aspră ne încercuie de pretutindeni și ne amenință cu înecul. O, Stea a mării, călăuzește-ne, o, Mângăietoare a năpăstuiților, ajută-ne, o, Liman al păcătoșilor, îndură-te de noi. Ne inchinăm ție cu toată inima noastră. Ține-ne fragezi în credința cea adevărată a lui Isus și în iubirea față de locuitorul lui; nu ne părăsi, dragă Mamă, ci du-ne întregi la edecul fericit al raiului, ca să te vedem, să-ți mulțumim, să te binecuvântăm acum și 'n vecii vecilor, Amin. Trei Născători“. Iar celui ce o recită cucernic, arhiepiscopul ravennat, cardinalul Galeati, îi concede 100 de zile de indulgență... Dacă noianurile de păcate s'ar putea șterge prin câteva clipe de cucernicie, ...

Ci, la urma-urmelor, te obosesc atâtea biserici, atâta artă bisericească, chiar de cea mai fină mostră! Unii cronicari medievali zic că a fost un timp când Ravenna — cu Classis împreună, bineînțeles — avea vreo 250 de biserici, — mai multe de câte are Roma astăzi! Chiar cel mai răbduriu, hai să zicem neamț, istoric de artă, ar fi bătut în retragere în fața atâtor monumente, toate, fără discuție, extrem de importante.

După-cum spuneam, urmară zile triste pentru capitala exharhatului. La 751, căzând sub Longobarzi, cari o jefuesc, dărâ-mând Classisul, Ravenna, lent, lent se înclină pe povârniș. Și se ridică Venetia, stăpâna Adriaticei și a altor mări. Din când în când personalități istorice se mai abat, în trecere, pe aci: așa e Carol cel Mare, care, de acord cu Roma, îi forțează și pe mândri ravennați să i se supună și duce de aci multe odoare, precum și statuia ecvestră a lui Teodoric — care se credea a fi a împăratului Zenon și de aceea nu fusese distrusă — aflătoare în fața lui San Apollinare Nuovo; așa e Otto I, care își zidise un palat, dispărut; Otto III, Henric IV, toți de spiță germanică, ispitiți de faima Romei. În luptele dintre ghibellini și guelfi, Barbarossa apare sub murii cetății să-l pedepsească pe un Traversari, potentat ravennat, care, ghibellin la început, se alătură Papei.

Atunci crește în autoritate familia Polenta, cu mlădițe crude, tirane; doar singur Guido da Polenta, inciripându-și o curte de

literați și artiști, se distinse prin faptul că ocroti ultimii ani ai lui Dante (1317—1321) care și muri aci, departe de Florența — *mater amoris* — care-l născu, îl surghiuni, condamnându-l la moarte în contumacie. Republica Veneției, în superbia ei, porni războiu contra Polentanilor. Dante fu trimis să calmeze lagunele, însă nu izbândi. La întoarcere contractă dealungul mlăștinelor niște friguri, cari l-au răpus, la 58 de ani. Avu o înmormântare solemnă, Guido da Polenta cuvântă, preamărindu-i geniul. Un venețian Bernardo Bembo (1483) îi înalță un mauzoleu, prefăcut în sec. XVIII de Morigia... Oasele nu se știa unde sunt, când, la 1865, anul unui centenar, se găsi într'o capelă, Braccioforte, o casetă pe care sta scris „Ossa Dantis”, înlăuntru niște oase cu un pergament citeț, din care se descifră că fratele Antonio Santi le ascunsese acolo, pe timpul când avida Veneție (1441—1509) domina vechea cetate romagnolă, lăsându-le astfel unor alte vremuri mai bune... Mult se certară Florența și Ravenna, la 1921, pentru aceste oase — de autenticitatea cărora unii se îndoesc încă — căci florentinii îi zidiseră un monument, pe care scriseră „Onorate l'altissimo poeta...” și acum stă gol.

Alătura e biserica San Francesco, veche și dânsa, pe o temelie care se crede să fi fost în cruce, din sec. V, și care, între altele are o capelă, boltită în beznă, în care se zice că se ruga Dante, iar pe un părete din stânga, după restaurările dela 1920, s'a curățit o frescă giottescă, înfățișându-l pe Dante șezând, învesmântat în alb, răzimându-și gânditor bărbia în stânga, cu un gest de filozof antic.

Mauzoleul poetului e în Via Dante; îl vezi de cum cotești din Piazza Alighieri: te chiamă întins. Nu-i mare, ba ar fi insignifiant, dacă n'ar sta scris deasupra ușii *Dantis Poetae Sepulcrum*. Pătrat, cu cupoletă... Ușa încuiată, ochii și în grădinița lui San Francesco un om schiop, cu un chipiu cu litere de aur: custode, se alipi de mine. Imi descuie, se descoperi, ceeace făcui și eu și intrarăm în mica încăpere care închide cel mai mare și mai susceptibil orgoliu al Italiei. Mormântul în fund. Trei păreți de marmură, cu intarsii de onix oriental și cu lespezi de diaspru; pe cel din fund o tablă de marmoră: Dante, bust, cu gestul de gânditor, privind o carte pe o catedră, în linii arhaizante. E opera lui Pietro Lombardi. S'au ridicat glasuri contra ei, că e expresia unei suficiențe și nu-i imaginea lui Dante, cum se desprinde, Gaurizankar de patimi, din *Commedia* și cum e clădit, din blocuri de granit uriaș, în inima Italianilor. Inșă, deși gândirea Lui fusese epopeică, neajunsă încă, imi păru, în solitudinea și liniștea unde pâlpaie eterna candelă votivă, că un monument în proporții himalaice ar lăsa o detestabilă impresie de parvenitism intrus în lamura culturii. Așa modest, nestrigător, în jurul lui poate hori admirația neprecupețită a Italianilor și a străinilor mult mai sincer.

Grăește mai curând sufletului decât dac'ar fi îngrămădită amintirea lui cu munți peste munți de piatră. Destulă slavă pământescă, pentru un om, care, deși iubea păgân viața, aici, totuș cu ochii era mereu rătăcind prin Paradis, sunt lepezile de porfir și de verde antico... și mai ales cele două ramuri, pururi verzi, fiind mereu schimbate, de lauri, de-a stânga și de-a dreapta sarcofagului pe care stă scris :

Jura monarchiae superos Phlegetonta lacusque
Lustrando cecini, volverunt fata quousque,
Sed quia pars cessit melioribus hospite castris,
Actoremque suum petiit felicior astris;
Hic claudor Dantes patriis extorris ab oris
Quem gennit Florentia, mater amoris.

Iar pe o piatră din dreapta, Bembo, periindu-și puțin hainele sale, i-a pus epitaful :

Exigua tumuli Dantes hic sorte iacebas,
Saquenti nulli cognite pene situ,
At nunc marmores subnixux conderis arcu
Omnibus et cultu splendidiore nites ;
Niminem Bembus Musis incensus Ethruscus,
Hoc tibi quem imprimis hae coluere dedit.

și la stânga sunt niște versuri, ne semnificative.

Custodele îmi spune că vin rar, acum toamna, străini, dar primăvara vin mulți Englezi (ah, Englezii !)... Apoi îmi dă un ciot de creion și îmi arată o condică. Știam că e impietate ceea ce fac, dar fără să-mi dau seama, mi-am iscălit numele... Mă va ierta Dante ?

Apoi, după această mare cinste, de care ravennații se simt foarte măguliți, iar apuse soarele.

Tot ce a mai rămas, pe lângă multe biserici și alte evenimente de interes pur local, e o statuie a lui Guidarello Guidarelli, nobil din Ravenna în suita lui Cesare Borgia, ucis mișelește, făcută de Tullio Lombardi, fiul lui Pietro. Înalta expresie din clipa agoniei, când trupul se sbate în suprema dureri cu cari își ia rămas bun dela lume, ce a știut să i-o imprime artistul, face să fie una din cele mai captivante lucrări ale Renașterii.

Târziu, în veacul Risorgimentului, Garibaldi, eroul național prin excelență, se refugie aci, din fața Austriacilor, aci îi muri soția, vrednică tovarășe, Anita.

Și ciclul gloriei s'a încheiat astfel.

Dar, n'am pomenit decât în treacăt de *Pineta*... E o pădure de pini nobili ce se întinde pe câteva hectare spre sud, cât ține coasta mării; câteva trunchiuri freamătă și în spatele lui San Apollinare in Classe. Odinioară erau mulți, mulți și se dă cu

socoteala că deaceea, pe lângă alte cauze, și-ar fi făcut August aci portul, căci Romanii, știut este, își fabricau corăbiile de preferință din lemn de pin.

Dante a cântat-o :

plecând din margini, fără de-amânare,
trecui cu pas încet acea câmpie
ce plin tot locul de mirezme-l are

Și-o dulce-aură care 'n veci nu știe
schimbare 'n curs, imi flutura pe frunte,
nu mult mai mult ca boarea ce adie,

făcând ca frunzele 'n mișcări mărunte
in dulce tremur se plecau spre-o parte,
spre care-umbrește 'ntâi divinul munte !

Precum din creangă 'n creangă plin e locul
pădurilor de brad pe malul Chiasei,
când Eol lasă 'n voia sa sirocul.¹⁾

A cântat-o Boccaccio, Dryden, Byron, Panzini.

Puțin cercetată de străini, căci, pe lângă categoriile trecutului, nu oferă și distracții pentru conți, lorzi și boieri — deși are un vin roșu delicios, Ravenna nu e un oraș al actualității. Însă se nădăjduște într'o reînviere, cumva, cândva, ca a paserei Phoenix, care, din timp în timp se scula, din propria-i cenușe, iar la lumina soarelui. Și vraja misterioasă, specifică, inevitabilă, de care e împresurată, o exprimă magnific D'Annunzio :

Gravida di potenze è la tua sera
tragica d' ombre, accesa dal fermento
dei fiieni, taciturna e balenante.
Aspra si torce in cor la primavera
e, sopra te che sai, passa nel vento
come pòlline il cenere di Dante.

AUREL DECEI.

1) *Purgatoriul*, cânt. XXVIII, trad. Coșbuc.

Lupta pentru organizarea asigurărilor agricole în Franța.*)

Proiectul Viger e mult mai liberal ca propunerile făcute în această chestie până atunci. În acest proiect nu mai e vorba nici de asigurări obligatorii, nici de asigurări de Stat. Statul nu poate fi asigurator nici din cauza misiunii sale, nici din cauza incapacității sale în această materie. Proiectul nu dă alt rol Statului decât să încurajeze și supravegheze instituția proiectată. El urmărește, păstrând sistemul de atunci al libertății în asigurare, un mecanism mai simplu și mai puțin costisitor.

Recunoscând succesul mutualităților mici locale și situației prospere a marilor societăți comerciale, proiectul Viger crează *case comunale*, de întinderea unei comune, cel mult a unui canton pentru asigurarea contra morții și accidentelor vitelor, cu cheltuieli de administrație aproape nule și cu supravegherea și controlul reciproc al membrilor și *case județene*, de întinderea cel puțin a unui județ pentru asigurarea contra grindinei, furtunilor și a înghețului — cel din urmă cu titlu de experiență. Dacă casele comunale se asociază și participă la formarea fondului de rezervă al caselor județene, aceste din urmă pot face și asigurări contra incendiului la clădirile rurale și la recolte. Deosebit de aceste două feluri de case, proiectul Viger crează o *casă națională*, ale căror fonduri sunt formate din depunerile caselor județene și subvențiile acordate de guvern. Casele județene vin în anii nefericiți în ajutorul caselor comunale prea încercate, iar casa națională vine în sprijinul caselor județene în lipsă.

Cotizațiile plătite de asigurați sunt proporționale cu riscurile și cu capitalul asigurat. Ele sunt fixate în fiecare an de Consiliul de administrație. Cotizațiile sunt încasate de percepții comunale.

Inscrierea între membri se face la primăria locală. Dacă e vorba de riscurile grindină sau îngheț cererile sunt înaintate prefecturilor.

Consiliile de administrație ale Caselor județene sunt compuse din prefect, ca președinte, cassierul general, din membri ai Consiliului general desemnat de acesta și de notabilități agricole

*) V. a. 1928, pg. 870 și a. 1929, pg. 38, 185 și 470.

numite de prefect, iar Consiliile de administrație ale Caselor locale sunt compuse din primar, doi consilieri comunali și trei agricultori aleși de cultivatorii asigurați.

În caz de sinistru, asiguratul face în primele 24 ore dela sinistru, declarație la primărie, care înștiințează fără întârziere pe directorul Casei. Comisiunea de expertiză este alcătuită din primar, trei cultivatori din comună, desemnați de Consiliul comunal și controlorul contribuțiilor directe. Despăgubirea se plătește la sfârșitul anului proporțional cu paguba suferită, dându-se un aconto la constatarea și evaluarea pagubelor pricinuite de sinistru. La asigurarea vitelor niciodată nu se despăgubea mai mult de patru cincimi din valoarea animalului, înainte de boală sau de accident. Se plăteau și cheltuelile avute cu veterinarul și medicamentele pentru salvarea dela moarte a animalului asigurat.

Fondurile *Casei naționale* sunt vărsate la Casa de depuneri și consemnații. Directorul e numit de ministru, după recomandarea Consiliului de administrație. Cassierul acestei case este directorul Casei de depuneri și consemnații. Consiliul de administrație al Casei naționale se compune din Ministrul de agricultură, președinte de drept, doi senatori aleși de Senat, doi deputați aleși de Cameră, trei membri ai Consiliului superior de agricultură aleși de acest Consiliu, din directorul Casei de depuneri și consemnații, din doi delegați ai Ministerului de agricultură și doi delegați ai Ministerului de finanțe.

Consiliul de administrație al Casei naționale are îndatorirea să înainteze anual Președintelui Republicei un raport general asupra funcționării Casei naționale și asupra rezultatelor constatate.

Funcțiunea de membru în Consiliu de administrație în toate felurile de Case este onorifică, iar directorilor le este interzis de a îndeplini și o altă funcție administrativă.

Pentru a îndemna la întemeiere de case locale și județene, proiectul Viger le scutește de taxele de timbru și înregistrare pentru actele lor și polițele lor de asigurare.

După-cum se vede, proiectul Viger este mult inspirat din propunerea Jonnart și toate obiecțiunile ce au fost aduse mai sus acestei propuneri se pot repeta pentru proiectul în discuție.¹⁾

Deosebit de aceasta se mai poate obiecta faptul că, proiectul Viger, promite caselor județene să facă și asigurarea vitelor, paralel cu casele comunale, ceea ce constituie o concurență caselor locale care nu poate fi decât în dauna asigurărilor agricole, apoi că în organizarea asigurărilor agricole se ține prea strâns de împărțirea administrativă, din care cauză unele districte prea lovite sunt constrânse să stabilească cotizații prea mari și cele mai multe să nu-și găsească echilibrul financiar, că casele județene nu au contabilitate separată pentru fiecare risc.

¹⁾ G. Arnaud, Op. cit. pg. 317—330.

Un an după proiectul Viger, care a stat în cartoanele Camerei cinci ani de zile, *Comisiunea caselor de asigurări* agricole constituită de camera franceză pentru cercetarea proiectelor Rey-Lachière, Philipon-Pochon și Viger, odată cu raportul cerut depune în ședința din 16 Maiu 1895 o nouă propunere de lege, care reproduce aproape în întregime proiectul Viger. Comisiunea suprimă din proiectul Viger dreptul Caselor județene de a face asigurarea de incendiu, însă întinde dreptul lor de a face asigurarea tuturor riscurilor agricole, chiar acela al tăierii animalelor în abatoare.

A doua propunere care s'a făcut în Senatul francez, după propunerea incidentală Darbot, a fost propunerea *Calvet*, făcută în ședința din 12 Iulie 1895 a Senatului.

Propunerea Calvet, imaginându-și că „statistica ne furnizează astăzi cu precizie elementele necesare, pentru calculul riscurilor fiecărui fel de sinistru în perioade anuale, într'o regiune determinată”, ceea ce este o pură iluzie, stabilește principiul primei fixe pentru incendiu și mortalitatea vitelor și principiul mutualității pentru celelalte.

Asigurarea facultativă este realizată de *case județene* cu *biurouri locale* în fiecare comună și o *casă națională* care aplică principiul divizibilității riscurilor. „Casa națională va face între societățile județene împărțirea indemnizațiilor datorate pentru sinistre, după stările justificative prezentate de fiecare județ și în limita vărsămintelor de prime sau încassări efectuate de el, cu scăderea a unei zecimi; această zecime astfel luată va constitui un fond de rezervă cu ajutorul căruia casa națională va acoperi deficitele care s'ar putea produce pentru acoperirea în întregime a despăgubirilor din sinistru în oarecare județe” (art. 5.).

Biouroul local este ceva mai complex, desigur pentru înlăturarea obiecțiunii înrăuririi politice și anume, el e compus din judecătorul de pace al cantonului, din unul sau mai mulți consilieri ai cercului, din primarul comunei, din ajutorul de primar, din trei primi consilieri aleși, din învățător ca secretar, și din trei agricultori notabili desemnați de Consiliul comunal.

Atribuțiunile acestui biou sunt :

Să procure angajări de asigurări și să contribuie la perceperea primelor anuale subscrise ;

Să procedă la evaluarea primă a pierderilor rezultate din sinistre ;

Să primească și să îndrume cererile de credit ale agricultorilor asigurați.

În ședința din 27 Iunie 1899 a Camerei, deputatul *Viger* depune o nouă propunere pentru organizarea asigurărilor agricole. Această propunere, care nu ținea decât la sprijinirea de către Stat a micilor mutualități libere agricole și la scutirea lor de taxe

și impozite, dar nu la organizarea asigurărilor agricole, cu mici modificări a devenit legea din 4 Iulie 1900.

Practică și puțin conștituitoare, legea din 4 Iulie 1900 incurajează inițiativele locale, favorizând descentralizarea, prevederea și mutualitatea. Ea a avut bune rezultate și a ajutat mult la dezvoltarea micii mutualități. Numărul asigurărilor mutuale agricole a sporit mult dela acea dată.¹⁾

Tot în principiul libertății s'au mai făcut propuneri pentru organizarea asigurărilor agricole, cu acelaș nesucces însă. Intre aceste mai putem cita propunerea *Devins* și *Vigourenz* făcute în ședința din 1 Iulie 1900 a Camerei franceze, care tindea la creiarea pe lângă ministerul agriculturii a unei case speciale alimentată de Stat, județe, comune și cotizațiile asiguraților, care să vină în ajutorul sinistraților din calamități agricole; și propunerea *Fitte* și *Noguès* făcute în ședința din 21 Octombrie 1909, care tindea iar la creiarea unei case naționale de asigurări mutuale.

Acestea sunt propunerile și proiectele pentru organizarea asigurărilor agricole făcute în Camera franceză. Ele au rămas fără rezultat și nu au mai fost repetate. Se pare că chestiunea organizării asigurărilor agricole a ieșit din preocupările opiniei publice.

Situația de astăzi a asigurărilor agricole este următoarea :

Fără nici o normă, fără nici o organizare, asigurările agricole sunt garantate, în deplină libertate, de societățile de asigurări pe acțiuni, de societățile mutuale mari și de societățile mutuale mici, nemai vorbind de organizațiile filantropice sau de acele sindicale.

Am arătat în altă parte²⁾ rezultatele micilor mutualități franceze în chestia asigurărilor agricole. Desigur, cele 16.000 mutualități nu satisfac deplin toate necesitățile agricultorilor, totuș, acest rezultat destul de important, cel puțin ca număr, se datorește *legei Viger din 4 Iulie 1900*.

Din lupta mare care s'a dus în Franța în jurul asigurărilor agricole nu au profitat decât Societățile comerciale de asigurări. Li s'a recunoscut în Parlament meritul de a fi organizat satisfăcător asigurărilor agricole, de a fi satisfăcut deplin garantarea riscului de incendiu, rămânând cu dreptul de a face asigurări agricole și cu monopolul asigurării de incendiu. Li s'a garantat renunțarea la monopolul asigurării și la întemeierea vre-unui institut public de asigurări care să le facă concurență, sau să trezească în opinia publică discuții în jurul afacerilor lor.

N. GHIULEA.

¹⁾ *Julian Chadenet*, op. cit. pg. 27.

²⁾ *N. Ghiulea*, Asigurările agricole și sindicatele agricole. „Transilvania”, Nr. 59 și 7—8, pg. 524 și urm.

Nex causal în istorie!

Cuvânt adresat profesorilor congresiști la „Congresul prof. de istorie”, în sala festivă a Muzeului „Astrei”, Sibiiu. (8 Iunie 1929.)

De *HORIA PETRA-PETRESCU.*

D-le președinte!

Doamnelor și domnilor congresiști!

Înainte de toate am prea plăcuta misiune să Vă doresc în sala festivă a „Muzeului Astrei”, în care Vă aflați, un „Bine ați venit!”, purces din toată inima. Dl președinte a trimis o telegramă de felicitare și aderare, un domn vicepreședinte a rostit discursul de rigoare, la ședința dv. festivă de ieri, permiteți secretarului literar al „Astrei” să Vă poată saluta în locașul-reședință al „Astrei”, arătându-Vă totodată mult-puținul ce poate oferi publicului vizitator „Muzeul”.

Mâine Veți vizita „Muzeul Unirii” dela Alba-Iulia, la care „Astra” noastră a contribuit în cea mai mare parte, „Muzeu”, unde veți putea trece în revistă etapele însemnate ale evoluției noastre, epoca lui Mihai Viteazul, Horea, Cloșca și Crișan, Avram Iancu și 1 Dec. 1918.

„Astra” s'a simțit chemată să desvelească și plăcile comemorative dela Alba-Iulia și să adune obiectele memorabile, și în „Muzeul Unirii” și în „Muzeul Astrei”, deoarece, după cum prea bine a spus dl prof. N. Iorga în magistralul dsale discurs de ieri, „Astra” a fost și „Astra” trebuie să fie și de aici înainte platforma neutră din punct de vedere politic și confesional, pe care se adună toți, din toate taberele, la masa verde, în sălile unde se țin șezătorile culturale și în „casele culturale”, ca să aducă ofrandă pe altarul culturii, al înaintării tuturor.

Nu trebuie să Vă explic dv., profesoare și profesori de istorie, importanța „Astrei” pentru evoluția noastră, nu numai în Ardeal. Dv. știți că cine vrea să scruteze trecutul Ardealului românesc dă la tot pasul, dela 1861 începând, anul înființării „Astrei”, de urmele acestei societăți, conduse de un Șaguna, Timotei Cipariu, Gh. Bariț, Andreiu Bârseanu, istorici și pedagogi de seamă, ale căror cărți se află în fiecare bibliotecă de profesor de istorie ce se respectă.

Dacă dv. cetiți pe cărămidile aflate în castele romane de pe la noi, istoria cutărei și cutărei legiuni romane, aici, la o eventuală — Doamne ferește! — dărâmare a „Muzeului” nostru, V'ar putea povesti aproape fiecare cărămidă despre cutare și cutare țaran, care și-a scociorit din șerpar creițarul agonisit cu multă trudă și care a dat cu dragă inimă pentru înaintarea sa culturală. A existat, dnelor și domnilor, o adevărată foame și sete după cultură pe plaiurile acestea, fapt, pe care l-au cântărit cu dispreț foștii noștri guvernanți, fapt, pe care nu l-au luat în seamă cum trebuia și de aceea au ajuns acolo unde sunt astăzi.

Trufia și disprețul foștilor guvernanți, (recunoscută și de un Széchenyi, care moare nebun de durere, și de un conte Czernin, reprezentant al bicefalei monarhii la noi, în etapa ultimă a monarhiei austro-ungare) trufia și disprețul n'au voit să înțeleagă marea putere „hidrodinamică” a ideii de naționalitate, pornită cu mare impetuositate, mai cu seamă dela Revoluția franceză (să-i zicem cea mică?) din 1789, trufia și disprețul lor ne-au strâns rândurile, de am putut ținea piept cu puvoiul, care credea că ne va spăla de pe suprafața pământului, ca neam, — dar am rămas, conform zicalei românești: „apa trece, pietrele rămân”.

* * *

Am ajuns însă, onorați congresiști, într'o epocă în care, nu numai la noi, dar și aiurea, par'că se clatină chiar și pietrele cele mai mastodonte.

Permiteți unui intrus, unuia, care n'a avut ca specialitate la universitate istoria, să întreprindă o scurtă digresiune, pe care nu o crede deloc inutilă aici și în clipa de față.

Ca orice om, care vrea să cugete după cataclismul de-abea trecut, după ce a avut tranșee sufletești prin spitalele, unde a fost chemat în decursul războiului, și-a pus și neînsemnata mea persoană întrebarea cea mare a cauzalității: *pentru ce s'a vărsat atâta sânge nevinovat?*

Cred că această întrebare ar fi trebuit să fluture pe buzele tuturor, cari au un creier chemat să gândească și cred, mai cu seamă, că — după ce s'a găsit un *nex causal*, — oricare om cu mintea întreagă ar trebui să acționeze amăsurat aceluși imperativ categoric, care îi dictează: contribuie ca astfel de stări între oa-

meni, ca cele din trecutul apropiat, când, conform unei variante dureroase, chiar lupii se zice că spuneau „lupus lupi homo” și nu „homo homini lupus”, să nu mai fie cu puțință să existe.

Am cetit, pe cât m'au ajutat puterile, cărți de istorie, memorii, dări de seamă conștiențioase, dela izvor, de prima mână și nu dintr'un izvor minuscul, murdărit de cutare scrib cu orizonturi până la vârful nasului. O trecere în revistă a celor pătimate, având ca *martori* oculari pe un Paléologue, Masaryk, Beneš, Poincaré, Steed, Foch, Bourgeois, Konrad de Hötendorf, Ludendorff, Lammasch, Nowak, Czernin, ca să nu numesc decât pe câțiva, mi-a procurat un material bogat pentru marele adevăr: monarhia austro-ungară se lăsa condusă de principiul machiavelic: *Divide et impera*, învrăjbind popoarele întreolaltă, câtă vreme, ca stat, era putredă până în măduvă.

Nu știu cum văd alții, dar eu aș dori cu mult mai mult să fie analizată această putreziciune a fostei Austrii și a fostei Ungarii, ca să fim cuprinși de oroare față de stările ce au dăinuit acolo, ca cu atât mai mult să ne lăsăm convinși de sfântul adevăr că cu intrigi meschine, cu trasul pe sfoară, într'o atmosferă în care haruspicele râdea de haruspice, cu acel „patriotismus latrans”, atât de bine caracterizat de dl Iorga, nu se poate clădi un stat viabil.

După hecatombe de morți, după grozavele scene, luate par'că din apocalipsă, ai fi crezut (cu Tagore împreună) că omenirea a învățat minte și că nu dansează în jurul mormintelor celor căzuți, pângărindu-le memoria cu ținuta ei de acum.

„Iustitia est regnorum fundamentum” ne sfida, cinic, dictonul pe poarta „Burg”-ului din Viena și „Memorandul” românilor a fost găsit nedesfăcut, în plic, în arhivele secrete ale Austro-Ungariei, pentrucă o mână de oligarhi maghiari, cari identificau interesele lor cu interesele unui neam întreg, n'au dat voie ca șeful statului să și lucreze amăsurat acestui dicton. (De aceea surâsul dureros în colțul gurii noastre, ca studenți, când treceam sub poarta aceea a „Burg”-ului !)

Ca să nu mai poată reveni acea dictatură odioasă a unui pumn de oligarhi maghiari — stă, în parte, și în puțința dv.

Dvoastră, domni profesori de istorie, aveți marea misiune de a deschide ochii generației tinere și nu numai ei, căci toți trebuie să ne așezăm pe băncile de școală ale istoriei, oricât de încărunțiți ar fi unii din noi, dvoastră aveți sfânta misiune a lansa „idei forțe” viabile, cari să aducă lumea la lumină.

Greu lucru !

Paul Valéry, academicianul, a aruncat o gravă acuză istoriografiei, în „Revue des vivants” (revista supraviețuitorilor din groaznicul măcel) — în Martie, 1927. Scria : „Istoria este produsul cel mai primejdios pe care l-a elaborat chimia intelectului.

Proprietățile ei sunt prea bine cunoscute. Ea face popoarele să viseze, le ametește, le naște amintiri false, le exagerează reflexele, le întreține vechile răni, le turmentă în repaosul lor, le conduce la delirul după grandori sau la delirul persecuției și face națiunile amare, superbe, insuportabile și vane. Istoria justifică aceea ce vrei. Nu înseamnă, cu rigurozitate, nimic, fiindcă ea conține totul și dă exemple pentru orice, despre toate".

Antiteza la acest punct de vedere, desigur, prea crud, dar în parte — durere — îndreptățit până acum, ne-a oferit-o istoricul Gabriel Hanotaux, răspunzând discursului de recepție al lui P. Valéry, la „Academia Franceză”, în 1927: „Istoria!... dta ești sever față de ea. Dând cinstea adheșionii dv. pripite unui paradox născut în țări puțintel cam tinere sau pe care vi l-au sugerat, poate, novatori, puțintel bătrâni, scrieți: „Istoria este produsul cel mai primejdios pe care l-a elaborat chimia intelectului”. Nu întreprind să apăr istoria într'o incintă, în care ocupă un loc atât de mare. Istoria este memoria generațiilor. Istoria este care distinge societatea oamenilor de societatea animalelor. Istoria a construit civilizația. Nu se poate concepe inteligența fără memorie și nici continuitatea socială fără de istorie” (disc. în extenso în „Le Temps”, 24 Iunie 1927).

Fie ca acest pro domo al dv. să rămână în picioare, cum o dorește fostul ministru al afacerilor streine din Franța, istoricul Hanotaux, în favorul tezei dlui P. Valéry pledează însă faptul că — până când rațiunea dictează pagini de istorie, în cari să se infiereze putreziciunea unor state ca fosta Austro-Ungarie („Historia est magistra vitae” se spune doar) și toți, cari mai cugetă și speră într'o Europă prosperă, aplaudă, președintele Academiei Ungare de astăzi, dl Albert Berzeviczy, urcă în Roma catedra din aula maximă a Universității (tot în 1927) și ține un discurs istoric, „per la veritá circa la storia dell' Ungheria”, căutând, acum, după ce istoriografii maghiari ai rășboiului au defăimat Italia și poporul italian în fel și formă și oficiosul „Pester Lloyd” scia în 24 Dec. 1916 despre „perversitatea lașe” a Italiei, căutând, zic, tot ce apropie pe maghiari și pe italieni, fiindcă clipa de acum îi pare potrivită pentru o astfel de teză. (Ne aflăm în țara lui Pirandello și a aceluia, care a scris: Forse che si, forse che no !)

Dar epoca noastră, dv. o știți mai bine decât oricine, se află la o rășpântie. Sunt probleme *prea vitale*, pentru întreagă omenirea, decât să poată fi rezolvate cu acte purcese din șovinisme punibile sau cu diatribe respingătoare, pline de zeflema ieftină, corosivă.

Un Ferrero, care a analizat decadența imperiului roman și care analizează magistral și epoca noastră, constată cu durere:

omenirea din zilele noastre nu știe ce vrea! Vrea într'acelaș timp și binele și răul! Se joacă cu focul!

Mare și adâncă vorbă! Un pedagog remarcabil, Foerster, scrie acea „etică politică”, ce ar trebui să fie cartea de căpătâiu a pedagogilor și oamenilor politici.

Altiel? Specialiștii militari ne descriu viitoarele răboaie ca lădă pe pământ. Ultimul război să fi fost apă de roze față de ce va pătimi omenirea (și moșnegi și copii în fașe chiar!) *dacă* se va deslănțui războiul proximo.

Intre două antiteze se sbuciumă omul zilelor noastre. Deoparte sfinți luminați ca Montesquieu, care (aplaudat de J. Benda, cel cu acuzele aduse „clericilor” de astăzi) declară, în „Scrisorile persane”: „Când am călătorit în țări străine, m'am atașat de ele ca de țara mea proprie; am luat parte la fericirea lor și am dorit ca să se alle într'o stare înfiorătoare”. Sfinți ca Goethe, care declară secretarului său Eckermann: Dragul meu! Nu cere să urâsc! Am să datorez atâta culturii franceze! Durerea unui popor, durerea mea! Evoluția popoarelor este o „fugă” muzicală, în care fiecare popor ar trebui să-și aibă nota sa distinctă.

Antiteza: Spiritul de distrugere a potrivnicului, fiindcă acesta se pune pe punctul de vedere: „Nem, nem, soha”!

Și francezul strigă „Jamais!”, dar acest „jamais” vrea să evoce pe „omul” din noi, acest „jamais” vrea să respingă războiul cu ororile sale, ca armă de luptă între *homini sapientes*, acest „jamais” este salvarea omenirii bolnave, câtă vreme cerbicosul și miopul „Nem, nem, soha!” își închipuie, în detrimentul Europei, că reconstituirea Ungariei este cu puțință, în epoca noastră, că unitatea română, cehoslovacă, iugoslavă vor putea fi sfârticate, ca să renască, întocmai ca pasărea Phoenix, în mijlocul Europei, o țară, în care să fie înghenunchiați din nou două milioane de cetățeni cehoslovaci, trei milioane de cetățeni iugoslavi, trei milioane de cetățeni români!

Care? „Jamais”-ul francez sau „nem, nem, soha!”-ul lansat de unii din conducătorii de azi ai Ungariei sunt vrednice de aplaudat?

Aut — aut!

Președintele dv., dl prof. N. Iorga, ne-a arătat ieri cărarea care duce la salvare. A dat lozinci viabile, a pledat pentru ele, cu verva unui apostol.

Chiagul unui stat, promotorul și între state, numai iubirea poate fi. Ea să fie spiritus agens. Ea să fie la temelie oricărui fapt. Ce nu leagă iubirea se distramă. V'a rugat dl Iorga să învățați tineretul să privească evoluția istoriei dintr'un punct de vedere mai înalt, nu din turnulețe de bisericuțe. Da! Să ne știm ridica deasupra minusculelor patimi trecătoare, dacă le privim per summos aprices și să lucrăm spre propășirea comună, nu

spre distrugerea barbară, chiar și a faptelor bune, săvârșite de vecin. Să ne lăsăm pătrunși de spiritul de interdependență, mai mult decât oricând! Ne dau sfatul economiștii, sociologii, bărbații politici, cari au simț de responsabilitate. O bunăvoință reciprocă, în fața abizului comun.

Altfel murim, *cu toții*, de intransigență!

Ați aplaudat ideile d-lui Iorga și le veți da mai departe în școlile dvoastră. Dați-ni-le și nouă mai departe, ajungând cu toții adepții ideilor acestora regeneratoare ale umanității.

Dacă aș putea să exprim o dorință, este aceasta: tipăriți, dlor profesori de istorie, lucrări în dimensiuni mai modeste chiar, în cari să lămuriți opinia publică dela orașe și dela sate asupra grozav de grelelor probleme vitale ce așteaptă să fie rezolvate, ca să amuțescă bârfelile corosive, criminale, ca să se cântărească gravitatea momentelor ce le trăim și să dispară faptele unora dintre noi, fapte, dictate de ura oarbă!

Ca să dați și mai multă greutate congreselor dv. viitoare, aș vedea așa de bucuros desvelindu-se din prilejul unui congres, într'un orașel de al nostru, câte o placă comemorativă, cu citate alese din cronicarii noștri sau din memorialiștii noștri, un fel de memento pentru zilele de acum.

N'aș disprețui nici chiar cuvintele „*Herr, gedenke der Rumänen!*“ (Dle, adu-ți aminte de Români!), cuvinte puse la inimă de Wilhelm al II-lea ambasadorului său dela Viena Tschirsky, ca să le rostească de câteori se va afla în societatea contelui Tisza. (Ce comentarii s'ar putea înfiripa, pe urma acestor cuvinte gravate, cu unii din minoritarii, cari, rătăciți, au primit odată pe Wilhelm ca pe un salvator!)

Adu-ți aminte, fă-le dreptate! da sfatul, chiar și Wilhelm, pătruns de adevărul că noi, în Ungaria, eram mașter tratați.

Intrebați dvoastră pe colegii dv. dela școlile din Ungaria: Cum este cu puțință să citească și să se entuziasmeze publicul maghiar, de „Istoria universală“ a lui Wells, în care se predică ascensiunea omenirii, spre o cultură atot-stăpânitoare, câtă vreme lozincile ce vreau să germineze în țara dv. sunt diametral opuse acestui desiderat sfânt? (Dați întrebarea, eventual, prin „Inst. de colaborare culturală“ al Soc. Națiunilor.)

Cum este cu puțință ca bisericile să sporească într'o țară, dar de pe amvoanele lor să se ceară în rugăciuni — sfidare a religiei creștine — „Dumnezeul“-ui propriu — ca și când Dumnezeu n'ar fi al tuturor! — subjugarea altora?

Și multe altele aveți puțința să întrebați și să dați prilej de meditare, în sălile de școală și în școala cea mare, în viață!

Aveți un sfetnic cu care s'ar putea mândri oricare popor, un sfetnic, care vrea să aducă în concordanță eticul creștin cu politica postbelică, pentru ca să se salveze ce se mai poate salva

din cultura europeană. Este un apostol, care bate tezele sfinte pe ușa catedralei conștiinței umane. Gândurile acestea vor putea fi crucificate, temporal, ele vor învia însă, adevărind, odată și odată, că fără de ele nu se poate salva omenirea!

* * *

N'am comis o lipsă de tact spunându-Vă, într'un mod sumar, acestea, dvoastră, profesori de istorie ?

Cunosc prea bine dictonul : sutor ne ultra crepidam, am vrut însă ca, de aici, din sala aceasta festivă a „Astrei”, în care s'au manifestat românii retrogradați, pe nedreptul, de oblăduirea streină, mașteră, să se lanseze aceste idei în șirurile profesorilor de istorie ai României întregite.

E primejduită cultura, dacă omenirea perseverează pe cărările negațiunii! „Astra” a fost totdeauna o înflăcărată promoatoare a culturii, dușmană omului din caverne !

Ajutați-i și dv., cu luminile dv., ca să contribuie și de aici înainte să dispară ignoranța, cel mai mare dușman al omului ; dați mai departe lozincile sănătoase, oferite de dl prof. Iorga și atunci se va bucura și „Astra”, ai cărei oaspeți plăcuți și iubiți sunteți dv.

Să trăiți la mulți ani, pe cărarea apucată cu atâta elan !

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Folklor.

— Cântece populare din vremea războiului. —

I

Foaie verde și-o lalea,
Dare-ar Dumnezeu să dea,
Să ningă și să se ia,
Să se 'ntoarcă tabăra.
Să se 'ntoarcă lumea toată,
Să vină și-al meu vre-odată.
Or o mai veni, or nu,
Or l-a 'nghițit pământu.
Căci mă doare inima,
Când mă 'ntreabă fetița:
— Mamă unde e tata?!

(Dela Maria C. Palașcă, sat. Marman, j. Mehedinți.)

II

Foaie verde trei lalale, mă!
Pe de-a sus de Baia mare, mă!
Sus lună, jos stele,
Dor și jele. } Se repetă.
Dorul m'ajunge,
Inimioara-mi plânge,
Lacrimile 'n vale curge rău!
Trece-un căpitan călare, mă!
Cu trei sute de cătane.
Căpitanul șuerând
Și cătanele plângând.
Căpitanul mi-i întreabă:

— Ce plângeți cătane-a jale?
Or vi-e grea arma 'n spinare,
Or ranița 'n spetișoare.
— Nu mi-e grea arma 'n spinare,
Nici ranița 'n spetișoare.
Dar mi-e dor de-a cătare,
C'am lăsat boii 'njugați
Și părinții supărați.
Și-am plecat tot la vale,
Făr' de pâine, făr' de sare,
Numai cu arma 'n spinare.

(Dela B. Tomescu, sat. Marman, j. Mehedinți.)

III

Fă-mă Doamne, ce m'ai face.
Fă-mă un bobii de-argint,
Să mă bag pe sub pământ,
La Ioniță în mormânt,
Să-l văd de a putrezit:
Trupul cu curelele,
Mâna cu inelele,
Mijlocul cu betele,
Care bătea fetele,
De le lua batistele
Și făcea dragostele.

(Dela D. Cioabă, Gârbovăț, j. Mehedinți.)

IV

Foaie verde, trei bujori,
— Măi soldat dela vânători,
Unde-ai fost ursat să mori?
În vârful Carpaților,
În bătaia gloanțelor.
— Măi băiete, când ai murit,
Lumânare cin' ți-a pus?
— Luna galbenă de sus,
Am văzut pân' s'a aprins.
— De 'mpânzit, cin' te-a 'mpânzit?
— Frunza, când s'a risipit.
— De jelit, cin' te-a jelit?
— Ghiulelele șuerând.
— De 'ngropat, cin' te-a 'ngropat?
— Ghiuleaua când a explodat,
Munți de piatr'-a răsturnat,
Și pe mine m'a 'ngropat.
Veniți mamă, veniți tată,
De-mi vedeți mormântu 'n piatră.

Veniți frați, veniți surori,
De-mi puneți pe mormânt flori.
Veniți și voi cumnățele,
De-mi aduceți floricele.

(Dela Alex. Dumitrescu inv., Bistrița, j. Mehedinți.)

V

Foaie verde foi, trifoii,
Și-am fost maică la răsboiu,
Pică, unul, pică doi,
Pică mia dintre noi,
Pică unul de călare
Si-l găsește-o fată mare
Și-i aprinde-o lumânare.
Iar maiorul de călare,
Așa strigă 'n gura mare:
— Stinge fată, lumina,
Or îți sting eu viața ta.
Ca'asha-i soldatul ursat
Ca să moară împușcat.
C'asha-i dat soldatului,
Să nu moară 'n casa lui.

(Din Bistrița, j. Mehedinți.)

BCU Cluj / Central University Library Cluj
Culese de: IOSIF N. DUMITRESCU-BISTRITĂ.

Cu bobii.

Se dă cu 41 boabe de porumb. Se învărtesc pe-o tinichea sau un ciurel cu fundul în sus. Bobăreasa, când le ia, le numără câte patru, făcând 10 grămezi de câte 4 și unul singur. Cel, pentru care se dă, face pe boabe cu mâna dreaptă semnul crucii și pune un semn. Dacă se dă de altul se pune semnul aceluia, luat din brăciri (bete), cioareci (pantaloni), mintan (haină) sau o fotografie. Tot timpul cât se descântă boabele se învărtesc cu mâna. După ce se descântă se desfac în trei grămezi și se aleg câte patru și cari rămân se dau în linie sus, cu soț sau fără soț, acelea formând fruntea. Iar se unesc celelalte și iar se desfac tot în felul arătat mai sus. Se fac trei rânduri de câte trei grămezi. Grămada dela mijloc i-arată inima. În partea dreaptă este partea bărbătească, iar în partea stângă partea femeiască. Cu bobii se

dau in multe feluri: de măritat, de însurat, de călătoria cutăruia, de boală etc. Și credința este foarte întinsă, la țară mai ales. Mai jos dau un descântec, de boabă, cu bobii.

Patruzeci și unu de bobii,	La inimă două,
41 de frați	Colac in prag.
Bine știți,	Să văd bine că moare
Bine să-mi dați.	Și se prăpădește.
Cum știți a 'ncolți,	Dacă n'o muri,
A rodi	Să-mi dați pe cinci,
Pe glod a 'n șirui,	Pragul deschis.
Lumea, țara a hrăni,	Bucurii să-mi dați și 'n stânga și 'n- [dreapta,
Câmpul a 'nveseli,	Să văd bine că mai trăiește
Să știți de starea lui (cutare),	Și nu se prăpădește.
Dac'o muri și s'o prăpădi,	
Să-mi dați pe nouă,	

(Văzut la *Veta Mângiu* din Marman, j. Mehedinți.)

In timpul descântecului, dacă baba sau cel ce dă cu bobii (dau fete, băieți) cască, este bine, are leac. In datul cu bobii numai ce i se arată urmări, nici decum vre-un leac. De aci se vede, încotro s'o apuce după descânțete sau burueni.

IOSIF N. DUMITRESCU-BISTRIȚA.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Credințe, obiceiuri și superstiții, eari sunt folositoare sătenilor, neaducând nici un rău.

1. Dacă se apropie Paștele, să nu fii supărat cu nimeni, că nu-i bine (Marman-Mehedinți.)
2. Copiii, cari bagă foarfecile în gură, fac broasca. (Bistrița-Mehed.)
3. De mănânci zăpadă, faci gălci. (Bistrița-Mehedinți.)
4. Nu mânca carne de ariciu, căci te pocește. (Bistrița-Mehed.)
5. Nu mânca, după ce-ai umblat cu mâna pe pisici sau câini fără să-te speli, căci te vei îmbolnăvi de oftică. (Bistrița-Mehedinți.)
6. E mare păcat să calci pe fărămiturile de pâine. (Bistrița-Mehed.)
7. Când pleci de-acasă, fă semnul crucii, căci Dumnezeu e mai mare ca dracul, (Bistrița-Mehedinți.)
8. Când copiii se joacă cu focul, se pișă în pat. (Bistrița-Mehed.)
9. Când țăta vaca, nu o lăsa să și-o mănânce, că se va usca (Bistrița-Mehedinți.)
10. Nu fluera, seara, în casă, căci va rămâne casa pustie. (Bistrița-Mehedinți.)

11. La botez se zice : „Dela noi pușin, dela Dumnezeu mult“.
(Bistrița-Mehedinți.)
12. Dacă o femeie fură un lucru în timpul sarcinei, noul născut va purta pe față semnul lucrului furat, deci este rău. (Bistrița-Mehedinți.)
13. Dacă mănânci carne de barză sau rândunică, te vei duce de-acasă întocmai ca ele. Deci este rău. (Bistrița-Mehedinți.)
14. Să nu scuipi în foc, căci faci bășici la gură. (Bistrița-Mehed.)
15. Obiceiuri la nași.

După botez, la 3—4 săptămâni, vin finii cu plocore. Când intră în casă așează tot ploconul pe o masă, care se găsește în mijlocul casei. Se tămâie masa de către un om, care totodată spune și câteva rugăciuni. Apoi, toți, prind de colțurile mesei, o ridică de câteva ori în sus, urând copilului noroc și sănătate.

Apoi se ia un colac, făcându-se o tăietură în partea de jos, în semnul crucii, unde se toarnă vin, pe care-l soarbe nașul. Din sticla aceea, din care s'a turnat, beau toți și norocesc.

Nașa împarte la toți mesenii, grâu dintr'oe strachină, care reprezintă corpul lui Isus. Fina împarte daruri : prosoape, cămăși, legături etc., în schimbul unor bani.

După aceasta se așează cu toții la masă și petrec.

(Din com. Bahna, j. Mehedinți.)

IOSIF N. DUMITRESCU-BISTRITĂ.

invățător.

Numărul din urmă...

De-odată cu intrarea României în războiu, ziarul „Unirea” din Blaj și-a suprimat apariția.

Ne întrebam, între patru ochi: Ce facem cu gazeta? Și nu aflam decât soluția: lăsăm, deocamdată, chestia încurcată.

Dinspre Munții Sibiiului s'auziau, tot mai lămurit, bătăi de tun și refugiații sosiau în grupuri tot mai compacte, un exod interminabil de unguri, sași și trupe austro-ungare, în debandadă.

Mai așteptăm nițel, ne ziceam, că poate mai avem răgaz: „Astăzi mâine, cine știe“...

Gazeta apărea de-altcum și până aci în împrejurări foarte grele.

Apăruse în ziarul „Magyarország” din Budapesta un interesant foileton de Șt. Tömörkényi. Un român și un slovac destinați pentru compania de marș, se plâneau într'o crâsmă, spunând cum ungerii și domniile sunt distribuiți pe la spitale, gări și paza podurilor, numai cei cari nu știu ungurește sunt trimiși de-adreptul pe front.

Subsemnatul a tradus pentru gazetă un pasaj din acel foileton, având imprudența să spună în comentariu: „Cât adevăr în cuvintele bieților oameni!”

Comentariul a fost remarcat în turnul de veghe dela prefectura Aiudului, ajungând și în urechile contelui Tisza...

Lucru mare.

Nu știu dacă Tömörkényi, autorul foiletonului — un scriitor de talent, decedat în decursul războiului — a avut vreo neplăcere, dar subsemnatul a avut multe nopți nedurmite pentru cele cinci cuvinte ale comentariului.

Contele Tisza, în Casa magnaților, l-a întrebat personal pe Episcopul Vasile Hossu al Gherlei — unul din întemeietorii ziarului „Unirea” — „Te rog, ce e cu gazeta aceea dela Blaj? Ce s'a scris acolo, căci am raport foarte ciudat. Voiu suprima-o!”

După lămuririle stăruitoare ale Episcopului Vasile, contele Tisza ș'a lăsat înduplecat, punând ziarul, pentru deplină siguranță, sub cea mai severă censură.

Un avocat evreu din Blaj a fost însărcinat cu această încredere, conformându-se pe deplin ordinelor draconice, primite în taină.

Coloane întregi apăreau în alb, suprimându-se odată chiar și o parte din vorbirea contelui Tisza... Caraghioslăcul acesta a fost remarcat și de „Telegraful“ din Sibiiu, într'o notiță cu titlul: „Culmea censurei“.

Când zarea a început a se mai limpezi puțin, i-am trimis vorbă censorului, printr'un avocat român, că n'are de gând să ne mai slăbească nițel cu dragostea ?

A rămas însă consecvent în ordinele lui draconice...

În seara de 1 Decembrie 1918, când ne înapoiam dela Alba-Iulia, un baston a trosnit în geamurile căsuței censorului, din Strada Lungă.

Dimineața censorul își pierduse urma din Blaj...

* * *

Aceasta era situația de mai târziu a ziarului „Unirea“.

Dar în Septembrie 1916 ?

Eram la discreția comisarului regal, care avea tabloul tuturor intelectualilor localnici, spunând, cu un aier protector, că e un favor să fii considerat ca refugiat și transportat cu tren „special“ la Oradea, căci pe alții îi așteaptă Șoproșul, temnița și, poate, chiar ștreangul.

Ne gândiam deci să ne supunem destinului, fără a mai pune pe hârtie rânduri umiltoare și mincinoase: ziarul „Unirea“ va înceta fără nici un aviz prealabil.

Asta era socoteala noastră, care, din nenorocire, nu se potrivea, de loc, cu aceea a omnipotentului comisar regal.

* * *

Într'o după-amiază, când ieșiam dela liceu, căci acolo ne întruneam toți cei destinați surghiunului, comisarul omnipotent îmi făcu un semn cu mâna.

Era postat pe bolovanul din colțul pieții, spre poștă. Nu știu dacă acest bolovan mai e la locul de atunci, căci ar trebui păstrat în cabinetul de antichități al liceului, cu inscripția: „pe acest bolovan ședea, în Septembrie 1916, comisarul regal când a dat ordine de dictator ziarului Unirea“.

Comisarul, la apropierea mea, își scoase din gură luleaua englezească și-mi întinse mâna stângă, cu un gest elegant.

— Uite, ce e, domnule profesor. Eu am cele mai precise informațiuni, că dta și cu domnul P. aveți rol conducător la redacția ziarului de aici, deși, ca profesori, aveți subvenție dela stat. E adevărat ?

Spectrul ștreangului îmi trecu prin minte, dar ce mai era să tăgăduesc ?

— Da, e adevărat, domnule comisar regal. Am zeci de articole iscălite, sute chiar...

Comisarul avu un zimbet superior.

— Pe mine m'ar interesa articolele *neiscălite*, și dacă doarești ți-le pot prezenta. Le am în carnetul meu, cu indicația precisă a autorilor... Dar nu-mi trece prin gând să te supăr... Eu așa avea, de data asta, o *rugăminte*, către dta...

Nu mai înțelegeam nimic.

— Să mă explic, în câteva cuvinte, urmă el. Domniile voastre cari conduceți ziarul „Unirea”, ați mai editat vr'un număr, în cele două săptămâni, de când a intrat România în războiu ?

Am răspuns hotărît :

— Nu.

— Știu, răspunse el. Și acuma vine rândul *rugămînței* mele. Scoateți mâne, până la ora 12 un număr, în care veți reprobă, în articolul-prim intrarea României în războiu, împotriva puterilor centrale. Dacă nu-l redactați D-V., îl voi redacta *eu!* Am deplină putere, să vorbesc și în numele ziarului de aici. Mâine, la ora 12, voi trece pe la tipografie. Nu aștept umiliri, dar o *reprobare*, care e și o datorie de cetățean...

Mi-a întins mâna — de data asta mâna dreaptă — a ordonat, scurt :

— Mâne, la ora douăsprezece !

Hic Rhodus !

— Ce ne facem acum ?

După lungi desbateri, am căzut de acord, membri comitetului de redacție, să ne descărcăm asupra Muscalilor.

Ideia nu era tocmai rea, și fără să ne dăm seamă cuprindea un adevăr în proporții catastrofale. Soarta Rusiei și a dinastiei Romanovilor era pecetluită încă de atunci.

Dimineața ne-am întâlnit la redacție. Eram trei redactori și, cu administratorul S. N., patru.

Unul luă condeiul și spuse : „Dictați voi, că pe urmă vom rețușa împreună”.

Se începu dictarea : „Intrarea României în războiu” — titlul.

Administratorul, o figură venerabilă, fost iubit profesor al nostru, de un dârz românism, exclamă infuriat :

— Nu, nu mă învoesc ! Mai bine să meargă de răpă tot ziarul, dar nu ne putem face de răs.

— Atunci va scoate numărul comisarul regal, și *el* ne va face de răs, căci îl va scoate în numele *nostru*.

Începutul era foarte greu. Dar, în sfârșit, tot l-am formulat, cam așa : „România s'a incins în hora de moarte a războiului”...

Alte proteste, și mai vehemente, din partea administratorului : „Nu mă invoiesc, nu voiu da nici un ban pentru tipărire”...

Dictarea urmă, tot cam așa : Dar își dau seama frații noștri de sânge din regatul independent, că s'au incins în horă alături de Ruși, cari au fost totdeauna cei mai mari dușmani ai României și cari îi vor trage pe sfoară și de data asta ? Tocmai cu Rușii alături ? Dar cine ne-a răpit Basarabia ? Cine ne-a tras cu piciorul, după ce i-am salvat din ghiarele Turcilor, la 1877—8 ? Cine alimentează, dela Petru cel Mare până în zilele noastre panslivismul subminant, între Cehi, Ruteni, Croați, Bulgari și Sârbi ? Ce suntem noi Românii altceva, decât o piedecă, în drumul tot mai năvălitor al consolidării panslivismului în Europa centrală și răsăriteană ?

Cam așa era articolul.

În exil, când am aflat de tradarea Muscalilor, am deschis ochii mari și am spus cu regret : „De, frate, cine ne-a pus să facem pe prorocul ?”

Comisarul regal s'a prezentat precis la ora 12, a strămbat din nas puțin, trecând cu ochii peste perietură și a dat ordin să se pună gazeta la mașină.

Redactorilor le-a spus, ridicând din umeri :

— Cam diplomatic, cam vag... Dar, în sfârșit, *imprimatur*...

*

În surghiunul nostru dela Oradea și Beiuș, când defecțiunea rusească s'a adevărit cu vârf, nu ne mai gândiam la gestul de repetată lașitate a Rușilor, ci la sutele de mii de frați, cari sângegerau pe un front imens, prinși în rețeaua tuturor dușmanilor seculari, dornici de bogățiile țării românești.

Mă întrebam : vor fi înțeles cetitorii rostul și geneza articolului nostru ?

Prefectul tipografiei îmi spuse, zimbînd :

— Nu-ți mai bate capul. Numărul acela nu s'a expedit. Îl vom găsi în Blaj, în podul tipografiei, dacă vom mai ajunge să revedem vre-odată Blajul...

AL. CIURA.

File desgropate din gazete.

In amintirea lui Valeriu Branisce.

Sfântul Petru despre Românii ardeleni.

In vis, spun inițiații, spiritul omului superior se desface uneori de tot balastul pământesc și pornind cu o viteză neînchipuită, se transpune în câteva clipe la locul dorit, dându-și întâlnire cu duhurile viilor și morților, cu care țese convorbiri din cele mai curioase, mai ciudate sau mai minunate.

Mărturisesc cu destulă mâhnire, c'am trăit un sfert de secol, fără ca duhulețul meu mărginit să aibă parte de astfel de încântări. Dar vorba cea: „N'aduce anul, ce-aduce ceasul!”

Azi noapte — Vă puteți imagina surpriza! — sufletelul meu s'a desmărginit și el și iacă-tă-mă 'n plăcuta situație de-a Vă putea destăinui convorbirea, ce-a binevoit să mi-o acorde, nu un pământean de rând, ci însuș omul de încredere al Stăpânului nostru suprem: Înălțimea Sa Apostolul Petru.

Cazul s'a petrecut în chip absolut miraculos!

Folosindu-se de ora celui mai adânc somn trupesc, spiritul meu s'a desbrăcat la repezeală de hăinița sa de lut, a tăiat-o ață spre Ganimed și lunecând cu iuțimea gândului prin toate spațiile, cu și fără de atmosferă, ale Universului, s'o oprit prompt în anticamera bătrânului Apostol.

Bătând în ușe cu evlavia cuvenită, intrai plin de sfială, închinându-mă în fața frumosului moșneag, adâncit în studiul migălos al complicatei „Chestiuni balcanice”. I-am cerut, firește, mii de scuze pentru deranjul ce i-l fac la ora asta nocturnă, rugându-l respectuos, să-mi permită a zări măcar o singură clipă fața Domnului, — o nealinată dorință a inimei mele din fragedă pruncie.

Ridicându-și anevoie privirea ațintită asupra mormanului de hărți și documente în care era literalmente îngropat, înaltul demnitar ceresc mă pofti cu un semn al mâinei să m'așez pe o oțomană acoperită c'o splendidă scoarță românească ce-mi părea a

fi, după motivele ei, de pe la Orăștie. Șezui, așteptând cu răsuflarea suspendată, cuvântul milenarului secretar general al lui Dumnezeu.

Sân-Petru (glas catifelat de bas II): Regret din inimă, tinere, c'ai bătut o cale atât de lungă! Vechea ta dorință va rămânea încă multă vreme un fel de „pium desiderium”. Înălțimea Sa făcătorul văzutelor și nevăzutelor este nițel indispus din cauza unei ușoare gripe și nu primește în noaptea asta nici „nemuritori”, necum pământeni de rând ca obscuritatea ta. Totuș, ca să nu pleci nemângăiat din anticamera Raiului și mai ales, ținând seamă de enorma osteneală ce-ai desfășurat-o venind până la noi, o să te slujesc eu cu lămuririle de care ai nevoie, în calitatea mea de locțiitor al Domnului.

Eu (inclinându-mă până 'n pământ mă reped să-i sărut mâna).

S.-Petru (respingându-mă delicat): Vezi-ți de treabă, băiețașul moșului! Nu mai sunt de-atâta vreme „Papă al Romei”. Noi am curmat de peste-un mileniu cu obiceiurile astea copilărești. În Rai, se respectă din veliște și integral roadele revoluției franceze: libertatea, egalitatea, fraternitatea. Mai bine spune-mi tu mie, fătul meu, de ce naționalitate ești și ce ocupație ai?

Eu: Sânt Român ardelean greco...

S.-Petru (întrerupându-mă brusc): Nu te-am întrebat de confesiune! Se cunoaște cât de colo, că ești Român din țara ungu-rească: începi numai decât cu confesiunea. Află dragul meu, că chestiunile confesionale sunt pentru noi afaceri de-a șaptea mână. Atât lui Dumnezeu, cât și mie, ne este absolut indiferent, dacă ești unit cu Roma, sau ești ortodox de-ai pravoslavnicului Țar; dacă ești Turc sau Chinez — chestiunea principală e să fi om de treabă, restul e curată copilărie. Mă interesează naționalitatea și lefteria omului — atât!

Eu (foarte jenat): Sânt Român ardelean și directorul artistic al „Societății pentru crearea teatrului național românesc din Ardeal și Banat”.

S.-Petru (vesel): Porți un titlu mai lung decât o zi de post! Incalte leafa ți-e de dulce?

Eu (zâmbind amar): Ba-i chiar de post: 233 de coroane pe lună.

S.-Petru (abătându-mă din alvia gândurilor negre): M'... da de unde zici că vii tu acum, fiule?

Eu: Dela Lugoș. Din „Hotelul Concordia”, unde de sărbătorile Crăciunului, am de gând să dau două reprezentații cu diletanții localnici.

S.-Petru (înviorat): „Că tot Bănatu-i fruncea!”

Eu (ceva mai familiar): A... vorbiți și „logojenește”, Preasfinte?

S.-Petru: „Vorbiesc căta”. Bineînțeles, nu mă compar cu Coriolan Brediceanu. Apropòs: „Masa Poganiilor” mai stă? Bra-

nise, Dobrin, Petrovici, Văleanu, maistrul Vidu, cel cu „legea nouă”... ce mai fac?

Eu: Mulțumesc de întrebare, Preasfințite, sunt aceiași: să-nătoși, veseli și naționaliști dela roată...

S.-Petru: Sdraveni Români, logojenii! Imi plac! Daaa... ce spuneai oare, că jucați la Lugoj?

Eu: Două comedioare: „Un leu și-un zlot”, localizația lui Rosetti-Max și „Două lumi”, o piesă localizată de „giaconul” Gașpar.

S.-Petru: De cine?

Eu: De diaconul Mihail Gașpar, redactor la „Drapelul” Domnului Valeriu Branisce.

S.-Petru: „Martirul” care a stat închis la Seghedin?

Eu: Da!

S.-Petru: Bun băiat! O să-l fac protopop. ... Imi pare rău, că 'n timpul din urmă n'am mai putut urmări literatura românească. Piesișoarele astea au vreo importanță?

Eu: Nu prea!! Necazul cel mare este însă că toți diletanții sunt începători în ale teatrului.

S.-Petru: A... joci cu diletanți? Ai, vasăzică, de luptat cu enorme greutate! Dar cum? Ardelenii n'aveți încă teatrul vostru național? După cât îmi aduc aminte, societatea voastră teatrală a fost întemeiată prin anii 70. Trebuie să dispuneți de-un fond uriaș?

Eu (cam stânjenit): Nu-i de speriat, Preasfinte... abia 400.000 de coroane.

S.-Petru (consternat): Imposibil! Cum? În patruzeci de ani, ați adunat numai sumulița asta ridicolă? Bre, bre... nici-o însuflețire!

Eu (cu privirea ațintită 'n pământ): Absolut de loc!

S.-Petru: 'Păi băncile voastre ce fac? Nu-s toate membre fundatoare ale „Societății”?

Eu: Ași! Din 180 bănci românești din Ardeal și Banat, abia 19 sunt „fondatoare”, iar 5 membre „pe viață”.

S.-Petru: Auleo! Stați prost de tot cu cultura națională! În definitiv, câți membri aveți?

Eu (imbujuorat de rușine): Până la ultima adunare generală, ținută anul trecut la Oravița, am avut 508 membri.

S.-Petru (bătând din palme): Nemaiauzit! Din trei milioane și jumătate de Români ciscarpatini abia 500 de persoane se știu încălzi pentru „Thalia română”? Trist tablou cultural... foarte trist! Mi-se pare totuș că la Oravița s'au încassat peste 7000 de coroane — semn, că lumea începe să se pătrundă de rostul jertfelor culturale... nu?

Eu: Dacă-mi dați voie să fiu absolut sincer, precizez Preasfinte: s'au iscălit, ce-i drept, 7000 de coroane, dar s'au încassat până azi abia 7000!

S.-Petru (ridicându-se cu greutate din jilțul său într'aurit, se plimbă domol de-a lungul camerei): Trebuie să vorbesc chiar mâne cu bunul Dumnezeu, rugându-l să se intereseze mai stăruitor de bieții Români ardeleni — altfel se duc dracului!

Eu (agățându-mă de ideea salvatoare): Vă rog din toată inima, injectați de sfintele sărbători în inima fiecărui cărturar ardelean câte-o doză exagerată de camfor amestecat cu un strop de „dragoste” pentru cultura și arta națională. În felul acesta vom răuși să sporim an de an „fondul de teatru” cu vreo 20.000 coroane.

S.-Petru (incrunțându-și ușor sprâncenele stufoase și albe ca neaua): E timpul suprem să ne interesăm sincer de soartea acestui popor împilat neomeneste de trufașii Unguri. În adevăr, în vremea din urmă ați fost mot-à-mot uitați de Dumnezeu! Ați rămas în coada tuturor neamurilor. Teatralicește ați fost întrecuți până și de Sârbii din Neoplanta. Ce Dumnezeu ați făcut voi din 48 până azi? Politică pasivistă, așa-i? Trebuia s'aveți de mult un teatru național. Pentru un neam cu pretenții culturale, teatrul este o trebuință sine qua non. Dumnezeu, cât e de bătrân, merge 'n toată seara la Opera din Rai. Dacă, de-o pildă, sosiai cu trei ore mai curând, puteai auzi Corul *Heruvimilor* debutând în *Tannhäuser!* ... Mă rog Dumitale: Cine administrează acum așa-zisul „fond de teatru”?

Eu: Un comitet în frunte cu dl *Ion Mihu* dela Vinerea.

S.-Petru: Pe ăsta 'l știu om cu mâni curate...

Eu: Are și mâni curate și avere frumoșică.

S.-Petru (își face o însemnare în carnet): Să nu-mi uit de voi. Că am prea multe pe capul meu. Și cu durere bag de seamă în vremea din urmă, mai ales de vreo 500 de ani încoace, c'a început să-mi slăbească memoria. (Frumosul mosneag zimbește acum dulce ca un copilaș.) Uneori mă ia și bunul Dumnezeu în răspăr: „Ce-i cu tine, măi Petrache... începi a te ramoli!” Și râde Tatăl Nostru, de ți-e mai mare dragul! (Sân-Petru redevine serios): Bine, băietе,... o să iau frânele Ardealului în mâinile mele. Să sperăm c'om răuși să desmorțim pe oamenii voștri din condamnabila lor indolență. Unde spuseși că-și are societatea sediul?

Eu: În Brașov.

S.-Petru (mângâindu-și fuiorul de argint al barbei): ... Hm!... Teren cam nepotrivit! Luptele pătimășe dintre „Trocari” și „Găgani” consumă toate energiile necesare în alte direcții, nimicind și ultima scântee de entuziasm cultural-artistic în masele populare brașovene.

Eu: Nu s'ar putea curma acest rășboiu fratricid?

S.-Petru: O facem și p'asta, în cel mai scurt timp. Tocmai zilele trecute făcui Domnului un raport detaiat asupra acestui scandal brașovean și Înălțimea Sa a hotărît să luăm cele mai drastice măsuri. În curând vom trimite prin bunul *Virgil Onițiu* o

solie sfântă în sufletele răilor din Scheii Braşovului şi dacă nici acest ultim mijloc nu se va dovedi eficace, — Preasfântul nostru Tată va cufunda Braşovul în adâncul pământului, înscenând la poalele Tâmpai o catastrofă care va eclipsa pe cea dela Messina. Poate ai cunoştinţă că Braşovul vostru zace de-asupra unei enorme cavităţi, fapt geologic ce înlesneşte mult întreaga noastră operaţiune. Bunul Dumnezeu va clătina niţel terenul, oraşul va aluneca frumuşel în cutia goală de dedesuptul lui, rămânându-mi mie sarcina de-a berbeleca Tâmpa peste el, punând astfel cutiei capac. Pentru posteritate vom lăsa numai două semne ce vor scoate capul din glia inverzită — mărturii sinistre ale oraşului pierdut de justa mânie a lui Dumnezeu: crucea din turnul „Sfântului Nicolae” şi globul de aramă care acoperă turla „Bisericii Negre”. Două indice sigure pentru arheologii de mai târziu cari vor încerca să desgroape oraşul scufundat. Mai aşteptăm, zic, rezultatul final al alegerilor bisericeşti din Februarie curent şi dacă năravurile Românilor din Schei nu se vor îndulci, supraveţitorii norocoşi veţi avea în curând prilejul să puteţi cânta cu poetul antichităţii: „Fuit Brasovia... fuit Skeion!”

Eu (dus pe gânduri): Şi pe când proiectaţi înmormântarea asta inspăimântător de frumoasă? Aşi vrea să ştiu ziua şi ora precisă pentru a-mi putea lua din bună vreme catrafusele din Schei. Stau şi eu, Preasfinţite, în mahalaua asta păcătoasă. Nu ştiu dacă cunoaşteţi situaţia... casa *Halăr*,... tocmai în dosul „Sfântului Nicolae”.

S.-Petru: Indelung-răbdătoarea Provedinţă divină n'a fixat încă data definitivă a acestui cataclism parţial; după toate prevederile mele, el va avea loc în prima noapte, după pomenitele alegeri dela Sf. Nicolae.

Eu: Precum văd, nici bunul Dumnezeu, nici Sfinţia Voastră n'aveţi o părere prea încântătoare despre nepoţii lui *Traian Impărat*...

S.-Petru: Vorba cea: „De unde nu-i, nici noi nu cerem!” În genere, voi Ardelenii vă inchipuiţi grozavi pe tema așa-zisei voastre descendenţe împărăteşti. Priveşte, te rog, obiectiv la viaţa voastră colectivă şi-o să te convingi că geme de neajunsuri. Ea este oglinda credincioasă a cusurilor voastre naţionale. Lipsa oricărei solidarităţi sociale; lipsa idealismului larg şi sincer; lipsa de energie sistematică şi de consecvenţă în multe din acţiunile voastre; necurmatele certuri şi vrajbe ce stăpânesc întreagă năzuinţa voastră naţional-culturală dintre Tisa şi Carpaţi, — toate aceste scăderi ale neamului vostru se explică logic şi atavic. Voi Români nu sunteţi coborâtori din *Romanii* veritabili. O da, sunteţi fără îndoială glorioasele rămăşiţe daco-trace amestecate cu modeştii descendenţi ai sârmanilor emigranţi... un fel de „lazzaroni” latini care nu prea avuseseră după ce bea apă în frumosul Latium de odinioară, deci pornind cu traista în băţ înspre

„Dacia felix“ au căutat să-și găsească acolo o treabă și-un codru de pâine. Sau, ca să fiu absolut categoric : Voi sunteți descendenții „trocarilor“ din Roma și părțile învecinate.

Eu (schimb mereu la fețe, ca un Cameleon.)

S.-Petru (mângâindu-mă): A... nu trebuie să te rușinezi, nici să te superi, fătul meu!... Însăși Roma,... cea mare și puternică, n'a fost ea oare întemeiată de pirați și de bandiți?... Aud?

Eu (prinzând un pic de inimă): Adevărat... așa-i!

S.-Petru: E foarte natural!

Aproape toate statele de seamă ale pământului vostru, au fost întemeiate de hoți sau de aventurieri. Nu-i exclus, să întemeiați și voi, la timp și vreme, un „imperiu glorios“ care să fie cântat în epeei de Homerii și Virgilio voștri naționali.

Un ceas elvețian bătut ora 3 dimineața. Apostolul îl privi cu o trăsărire, apoi ridicându-se încetinel din vechiul său jilț, veni spre mine cu mâna întinsă :

— Să ne revedem cu bine, dragul meu! De-i răuși să te mai „desmărginești“, mai dă pela mine din când în când... te văd bucuros! Pe mine să mă ierți,... trebuie să întru acum la Dumnezeu, să-i mai dau o aspirină. (Și strângându-mă de mână) Călătorie fulgerătoare... tinere!

În clipa asta, magnifica figură a Apostolului, se înfășură c'o superbă mantie de ceață albăstrie, iar eu mă simții apucat de-o mână sdravănă și sguduit cu putere. Mă întorsei speriat! În fața patului meu, sta clătînând din cap, diaconul *Mihail Gașpar*, care zise în dulcele său dialect bănățean:

— „Au mamă, că poți tăia liemnie pră iel... așa doarmie de țapăn!... Scoală-ce, măi, că m'o trâmisi Brănișce la cine, să văd o ai sciat șieva pîntu Dărăbielu?“

Eu (frecându-mi ochii, buimăcit): Șie-i giacoane... o-i la șapce?

Iu mamă, că m'am zuitat și n'am sciat niși un șir!

El (indignat): Drașie! Scoală-ce dar și pun'-ce pră lucru, altfiel ce ia Brănișce pră fugă.

De șe-ai făgăduit? Iuce măi, că-i mai-do la dzecie, nu la șapce!

Eu (diperat): Dar șie pră mama pădurii să scriu, c'am stat az-noapce și mi' capu cât o bucie! (înseninându-mă) Au... tași fracie giacoane, c'am zgogit-o! Oi scriă tăt șe-am givănit în vis cu Sân-Petru în antreu Raiului — o nu-i istină?

El: Ba baș că!

Așa am scăpat, ca prin urechile acului, de mânia Domnului *Valeriu Branisce*, căruia îi făgăduisem un foileton pentru numărul de anul nou al „*Drapelului*“.

Noroc cu Sfântul-Petre... Dumnezeu să-l țină!

Lugoj, 7/I. 1909.

A. P. BĂNUȚ.

Ștrand.

(Insemnări din tren.)

Rapidul alerga ca un balaur infuriat, izbind de pereții cu-
loarului-celulă pe călătorii cari se încăpăținau să rămână în pi-
cioare, pentru a privi mai atent desfășurarea mărețului peisaj, dela
Predeal spre Brașov.

În compartiment eram numai patru persoane. Din colțul
meu, de lângă ușă, aflasem fără să vreau, că doamna de lângă
geam, care își tot întindea cu disperare aparentă rochia, ca să-și
acopere genunchii, e soția unui magistrat superior. Domnișoara
de lângă ea ocupa definitiv o catedră de geografie la un liceu
din Ardeal. Doamna, deși destul de majoră, cu formele ușor ba-
lonate de anii pe cari îi îndesase unul în altul, lupta cu toate
armele ce i le pune la dispoziție moda și mirodeniile epidermice
pentru a-și da aparența de minoră. Dela capul tuns băeștește, cu
sprincenele păscute ca să fie subțiri, cu ochii încercuți vânat, cu
obrajii pudrați, cu gura desenată artistic și micșorată artificial și
până la pantofii de piele de șarpe, ceva-ceva mai mici decât pi-
ciorul, — care desena o apetisantă perniță de carne deasupra
cataramii aurii, — totul arăta o exclusivă grijă pentru persoana
domniei sale. Această grijă era evidențiată și prin repetatul și
amănunțitul studiu ce-l făcea în oglinda de pe capacul gencei
uriașe, în care se ascundea secretul farmecelor sale.

Domnișoara profesoară, uscată ca o zi înghețată din postul
mare, își purta cu severitate capul de băeței obosit prematur.
Din toată făptura sa lipsea total feminitatea: Supleța corpului
era scheletică, picioarele strânse într'un ciorap transparent, in-
spirau milă; ochii oboșiți și înconjurați într'o mărunță rețea de
sbârcituri, respingeau violent orice tentativă de apropiere senti-
mentală. Numai decolteul care arăta clavicolele cu pielea întinsă
și umbra unor gropi adânci, deoparte și de alta a gâtului, bu-

chetul uriaș de liliac uitat pe brațe și atenția cu care cetise „Realitatea” din scoarță în scoarță, arătau că în această făptură mai licăresc oarecari porniri feminine.

Domnul de vis-à-vis, urcat la Predeal și care nu-și ridicase ochii din gazete până la Brașov decât numai când aprindea țigare, avea o clae de păr rebel deasupra frunței luminoase și o privire sfredelitoare ca un burghiu, mărită par'că de lentilele puternice a unor ochelari uriași. Imbrăcămintea sa corectă și nepretențioasă, fără nici o umbră de cochetărie masculină, l'ar fi indicat drept funcționar superior sau poate un liber profesionist. Cum nu rostise nici o vorbă, decât banala întrebare adresată doamnelor: „vă incomodează fumul țigărei?”, la care i se răspunse negativ, n'am putut afla cine este.

Când m'am urcat în tren la Sinaia, doamna își corecta figura și domnișoara cetea profund. Până la Predeal, într'o tăcere desăvârșită, am avut timp să le studiez, ca anatomie, căci sufletește s'au descoperit singure prin interminabila lor conversație.

— Inchipue-ți dragă, că iar se poartă pălăriile cu bordură!

Doamna rosti această constatare cu mult regret. Și de aici porni o avanlașă de aprecieri asupra modei. Cucoanele discutau cu o seriozitate academică despre o sumă de lucruri necunoscute, cu niște vorbe despre cari habar n'aveam că fac parte din structura limbei românești. Termenii savanți, care se împleticeau nepoștiți pe lângă puținele vorbe românești, dădeau conversației o colorare exotică și cu totul neînțeleasă de simplii profani. Abia acum mi-am dat seamă de superioritatea memoriei feminine, care înmagazinează cu o nemai-pomenită ușurință balastul unei terminologii inutile și bizare, care se schimbă dela un sezon la altul. Formulele chimice, cari ni se păreau ucigăse, sunt simple mofuri pe lângă formulele modei actuale. Cum se mai poate contesta superioritatea femeiei, mă gândeam eu, ascultând savanta dizertație a domnișoarei profesoare! Această făptură puținică și prizărită, c'o dă jos o suflare de vânt, a înmagazinat în căpușorul ei cât un pumn, nu numai apele, munții și orașele din întreaga lume, dar și un întreg dicționar de modă.

Domnul cu ochelari aruncă neglijent gazeta în care citise, peste celelalte, vrăfuite în rețeaua de deasupra capului și tamponându-și cu batista fruntea brobonată de sudoare întrebă domol:

— E permis să deschid geamul?

— Cu plăcere, domnule, ciripi cucoana.

— Chiar era să rog pe unul dintre dv., zise delicat și subțire domnișoara, că eu n'am îndrăznit să încerc.

— Da, este o operație destul de dificilă, răspune domnul, fără a se putea preciza dacă ascunde o ușoară ironie.

Un val de aier proaspăt năvăli pe geamul deschis. Doamna aspiră cu deliciu, umflându-și nările:

— E o adevărată fericire. Anul ăsta nici nu ne-am putut bucura de primăvară. Am trecut brusc din iarnă în vară.

— Clima s'a făcut foarte capricioasă, răspuse domnișoara.

— Dacă-i de gen feminin! zise domnul.

— A, domnul e antifemenist? întrebă doamna.

— N'ași putea zice.

— Atunci sunteți malițios!

— Pentru ce? Am complectat doar o constatare făcută de domnișoara.

— Ah! cum aștept să se deschidă „Ștrandul“! Voi aveți?

— A! cum nu! răspunde domnișoara. Nu tocmai mare, dar cochet și intim.

Domnul cu ochelari se încruntă subit. Își smunci ochelarii pe cari începu să-i ștergă cu o nestăpânită enervare. Apoi îi așeză la loc cu gesturi repezite și începu să privească pe geam, bătând puternic cu degetele în măsura din fața sa. Pe figura doamnei flutură un început de zimbet, apoi se adresă tovarășei sale:

— Ai observat, draga mea, că foarte mulți bărbați sunt împotriva ștrandului?

— Nu! Eu știu că la noi vin foarte mulți bărbați.

Priveam cu o prefăcută atenție o pată de unsoare pe canapeaua din fața mea, așteptând desfășurarea discuției, mai ales că domnul cu ochelari dădea semne vădite de nerăbdare. Doamna, cu o admirabilă tactică feminină, dându-și seamă că domnul de vis-à-vis este un dușman al ștrandului și sperând într'un răspuns favorabil, mă întrebă:

— Dv. ce credeți despre ștrand? Cu un calcul diabolic și ca să activez discuția, am răspuns calm:

— Ștrandul este un loc foarte prielnic pentru flirt și întâlniri, nevinovate să zicem.

— Asta-i, domnule! izbucni furtunos domnul cu ochelari. Asta-i! Dar nu întâlniri nevinovate, cum zici dta!

Aruncasem bomba. M'am ghemuit în colțul meu, așteptând c'o deosebită curiozitate urmarea. Domnul smunci o țigară, închizând port-țigaretul c'o pocnitură de pistol și începu să fumeze cu atâta concentrare, par'că ăsta ar fi fost cel mai de seamă lucru din lume.

— Va să zică sunteți contra igienei?!

— Da, da, igienă! Să te murdărești cu nisip, sub pretext că faci baie de soare și apoi să te bălăcești într'o apă mocirloasă, înseamnă să faci o operație igienică!

— Totdeauna exagerați!

— Și dv. totdeauna ascundeți sub masca igienei tendința de permanentă și progresivă excitare.

— O, o! ce cuvinte grele, zise domnișoara.

— Nu grele, ci adevărate. Vreți o dovadă: să se fixeze zile deosebite pentru bărbați și pentru femei și toate ștrandurile vor da faliment.

— Am mai auzit acest argument ieftin. E superficial și subiectiv. Dv., bărbații vă duceți la ștrand să faceți studii anatomice, roști domnișoara, destul de supărată.

— Ei, da, se 'nțelege! Numai dv., femeile vă duceți să vă pocăiți, gândindu-vă, — pe nisip sau în baltă, în imediata și necondiționată apropiere a unui bărbat, — la nemurirea sufletului și la biblice învățături. Un corp gol de femeie trebuie neapărat să ne amintească vorbele biblice: „în preacurvie nu am umblat și la femeia altuia nu am râvnit“, iar o puternică musculatură bărbătească trebuie să vă împingă la cucernice și cuvioase gânduri, pentru preaslăvirea moralei creștine și consolidarea menajului în trei. D-ta ai fost la ștrand vre-odată? mă interpelă domnul.

— Da.

— Ei și?

— Imi place!

— Ești însurat?

— Nu.

— Apoi, așa te cred!

— Și dacă te vei însura n'ai să-ți lași soția la ștrand? întrebă doamna.

— N'ași putea preciza nimic de pe acum.

— D-ta nu vrei să superi pe nimeni, zise furios domnul, dar eu nu pot fi așa de circumspect. Eu sufăr, domnule, că această mizerie de ștrand mi-a distrus familia.

— Poate că nu numai ștrandul a fost pricina, zise domnișoara, posomorâtă subit la cuvintele biblice pe care le citase domnul, pe când doamna le primise cu'n zimbet de resemnată toleranță. Poate că or mai fi fost și unele idei învechite, formulate într'o formă cam...

— Brutală, nu-i așa? întrerupse domnul. Da, se poate, pentru că dv. ne cereți ca la faptele dv., de-o evidentă brutalitate, noi să răspundem cu formule distilate, într'o curtuazie medievală. Eu așa am fost totdeauna și după 15 ani de căsnicie cred că e cam târziu pentru o femeie să bage de seamă, așa, din senin, că tovarășul ei de viață nu-i chiar un perfect cavaler, care să-i ceară scuze când, întâmplător, îi deranjează flirtul și-i încurcă întâlnirile. Nu, domnișoară, nu descoperirea unor lipsuri de educație a fost pricina divorțului meu, ci ștrandul, acest loc de violentă zădărire a sensualității. „N'ași putea preciza cum a intrat nenorocirea în casa mea. Știu numai că acum trei ani slujba mea m'a adus într'un oraș cu ștrand. Eu am venit la 1 Aprilie, am căutat casă și pe la sfârșitul lunii mi-am adus și familia. Cercul

nostru social era destul de redus. Pe la jumătatea lunei Maiu, într'o Sâmbătă seară, am să ții minte toată viața această memorabilă zi, — nevasta mi-a spus că nu mai pleacă la băi, deoarece poate face băi reci la ștrand.

— Ce-i asta ștrand, dragă?

— Cum, tu nu știi?

— Nu.

— Ei, bravo! Avem aici în oraș o plajă artificială, un bazin imens, cu apă admirabilă și sute de cabine. Toată lumea bună merge la ștrand.

„M'am simțit foarte mulțumit, firește, că fac o simțitoare economie cu băile nevastei, mai ales că era perfect sănătoasă și băile erau un simplu motiv de vilegiatură. Și nevasta a început să frecventeze ștrandul. Dar cum e ștrandul și ce se petrece acolo, habar n'aveam. Băgasem de seamă, fără să dau importanță faptului, că nevasta îmi găsea acum unele defecte fizice, ba că am umerii prea lăsați în jos, ba că picioarele mi-s subțiri, ba că ar trebui să-mi fac masaj, că începe să-mi crească burtă. Se înțelege că râdeam la aceste pretenții de fantazie feminină. Îmi iubeam nevasta cu toată sinceritatea. În căsnicia noastră nu era calmul cenușiu și apăsător, care se așează după 15 ani de trai comun, ci o veselie tinerească, o perfectă înțelegere și reciprocă atenții și gingășii. N'aveam alt scop în viață decât să-mi fac fericită nevasta pe cât îmi permiteau mijloacele și să dau o aleasă educație și instrucție singurei mele fetițe. În nevastă aveam o încredere necondiționată și cei cari ne cunoșteau ne și invidiau pentru înțelegerea și iubirea noastră.

„Intr'o Duminică mi-am însoțit nevasta la ștrand. Ea nu era tocmai mulțumită și abia pe urmă mi-am explicat jena ei. Când am intrat, am rămas înmărmurit. Sute de femei și de bărbați în costum redus și lipit pe corp, își etalau anatomia intimă pe nisipul murdar, pe malul bazinului și chiar la improvizatul bufet, unde stau la vorbă, bând bere sau siropuri. N'ași putea spune dacă eram mai mult surprins sau mai mult scârbit. Totuși, am rămas o oră întreagă așteptându-mi nevasta. Am avut prilej să văd deaproape și amănunțit toată promiscuitatea acestui loc de „higienă" și prostituție sufletească. La mesele dela bufet se perindau perechile, râzând șgomotos, dar la o masă izolată, am observat doi tineri, — de sex contrar, se înțelege, — cari au stat împreună tot timpul. Nu știu ce fel de baie or fi făcut, dar că baie de apă și de soare n'au făcut, asta e sigur. În bazinul pentru cei cari nu știau să înnoate, un domn da lecții unei doamne. Că nu erau intimi se vedea din întrebuițarea pluralului de maestate, care e drept că nu prea avea nici o maestate în asemenea împrejurări; dar că vor ajunge intimi într'un timp cât mai apropiat

se vedea din toată atitudinea doamnei și din fatala îndrăzneală a domnului. Ca să-i dea lecții de înotat era fatal să pipăe...

— Vai! ce expresii, domnule! întrerupsese domnișoara, scandalizată.

— A! nu vă supărați faptul în sine, ci expresia! S'o schimb: avea drept s'o mângâie. În alte împrejurări aceste mângâieri, să zicem, ar fi fost scandaloase, aici însă erau o imperioasă necesitate. Și doamna, sau poate domnișoara, hohotind argintiu, se lăsa susținută pe apă de binevoitorul profesor improvizat.

„I-am reproșat nevastei ușurința cu care s'a aruncat în această imundă promiscuitate.

— N'ai încredere în mine, dragă? mă întrebă cu un aier de reproș.

— Nu, scumpa mea, dar e scârbos.

— Da, ai dreptate, e puțin cam scandaloasă această lipsă de pudoare, dar eu m'am obișnuit, costumul meu e foarte închis și cum ai văzut, nu dau nici o atenție la cei din jurul meu. Îmi fac baia zilnică și plec. Te rog, iubitele, spune-mi dacă te supără asta.

„Că nu m'a bucurat se înțelege, dar ca să nu par medieval și înapoiat, am lăsat-o să-și continue băile. Am rugat-o numai să nu ducă fetița la ștrand. Avea numai 14 ani și nu eram de părere că trebuie să facă așa de timpuriu cunoștință cu anatomia umană, etalată obraznic și pofțitor pe plaja ștrandului.

„N'am mai vorbit de ștrand nici odată. Nevasta nici nu-i pomenea numele și eu n'am mai trecut prin apropierea lui. Într'o dimineață de August m'am întâlnit cu un prieten pe care nu-l văzusem din războiu. L-am invitat la masă și pe la 11 mă duceam la ștrand să-mi anunț nevasta că are musafiri. Aproape de intrare, cum mergeam în umbra deasă a salcânilor, am văzut-o pe nevastă-mea ieșind la brațul unui bărbat înalt, cu înfățișare athletică. Când am strigat-o a dat un mic țipăt de surpriză și apoi, cu cel mai natural aier, mi-a prezentat pe numitul domn.

— Doamna face progrese mari. În curând, dacă va urma sfaturile și îndrumările mele, o să ajungă o perfectă înotătoare.

„Am înghețat. Bunacuvința ne face lași. Am dat mâna cu individul care mângâia corpul nevastei mele și ne-am despărțit, deși rece, dar cu toată curtuazia impusă de împrejurări. I am interzis și lecțiile de înotat și ștrandul. Era însă prea târziu. Buna mea nevastă începuse să ia lecții de înotat în garsoniera atletului. Asta însă am aflat-o mai târziu, când hotărâsem, în principiu, despărțirea. Odată ce mi-am pierdut încrederea în seriozitatea și cinstea ei, căsnicia era sfărmată. Furtuna a izbucnit când am aflat că, împotriva recomandății mele, ducea la ștrand și fetița. Atunci, convins de degradarea ei sufletească, am avut

o discuție extrem de violentă, atât mai ales de independența ce vroia să și-o impue. Cum am nestrămutata convingere că într-o căsnicie, prima ceartă violentă, e începutul sfârșitului, și cum nu pot ierta niciodată cuvintele ce mă offensează, am hotărât, de comun acord, să ne despărțim! Ea nădăjduia că legătura cu atletul o să fie serioasă. Și-a așșat această legătură chiar dela declararea divorțului. Dar, după transcriere, individul, mulțumit de farmecele ei, a părășit-o. Acum e o biată nenorocită, privită foarte rău de familia sa, la care s'a întors.

— Și fetița? am întrebat aproape involuntar.

— E la mine. O crește mama.

Domnul cu ochelari își strânse grăbit bagajul. Ajunsesem la Teiuș, unde schimba direcția.

— E puțin cam sărit, zise doamna.

— Un întârziat, care nu se poate adapta în societatea decum, roști cu hotărâre domnișoara.

— Eu cred, că e un mare nenorocit, am zis, deschizând ușa.

Am trecut în vagonul-restaurant, lăsând cucoanele să-și depene părerile.

VLADIMIR NICOARĂ.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

„Astra“ și studențimea de dincoace de Carpați.

O reprivire istorică și un program de actualitate.)

6. Tinerimei universitare din anii 1913—1914 i se datorește și întemeierea sportului românesc în Ardeal prin înființarea unei secțiuni speciale sub conducerea profesorului de scrimă Gavriil Deac. Secția aceasta urmărea deprinderea generației tinere cu exerciții libere, fiind călăuzită de maxima: „Mens sana in corpore sano”. Creșterea unei generații sănatoase pentru lupta culturală și națională de mâne este lozincă acestei organizații, care se gândea să ne reprezinte neamul la Olimpiada, ce era să se țină la 1916 în Berlin. Când ne gândim, că Astra are o secțiune a educației fizice și alta medicală, ambele înființate cu acelaș scop: creșterea generațiilor de mâne cu respectarea legilor fundamentale de biologie politică, ne putem da seama de armonia de vederi, ce exista în studențimea de atunci și între intelectualii-membri marcantți ai Astei de azi. Cu atât mai vârtos vedem această înrudire între atmosfera de atunci și de azi, cu cât se știe, că mai nou și cercetașii din Cluj vreau să se încorporeze organizațiilor Astei, formând ideea aceasta baza socolismului la noi. Profesorul Iuliu Hațieganu, ca bun cunoscător al aportului adus de socoliști la consolidarea națiunii cehoslovace, a ținut în luna Decembrie o conferință despre socolism la Congresul învățătorilor, ținut la Cluj, terminându-și conferința cu un apel călduros către învățătorii noștri a urma pilda socoliștilor din Cehoslovacia, înființând echipe de sport la țară pentru regenerarea populației atacată de atâtea boale și înscriindu-se ca ostași ai Astei în rândul membrilor acestei instituții de cultură, care vrea cu tot prețul să contribuie la ridicarea culturală, economică și fizică a neamului. Vitalitatea neamului este primejduită azi de nenumărate boale, cari își seceră jertfele an de an. Pentru prevenirea dezastului,

*) Vezi „Transilvania” din anul acesta, pg. 214 și 346.

care ne amenință, avem datoria supremă a coordona toate forțele, în lupta de însănătoșare a generațiilor de azi, ca și a celor viitoare. Secțiunile Aștrei: cea medicală și a educației fizice au datorința a desbata chestiunea regenerării fizice a neamului și a propune cu un ceas mai de vreme soluțiile de vindecare ale răului care să încuibă tot mai mult, la țară ca și la orașe. Anchetele sanitare întreprinse de neobositul medic dela Cluj: Dr. Dominic Stanca, pot servi cu date sdrobitoare în privința aceasta. Iar împrejurarea, că la Sănătatea publică din Minister avem azi pe secretarul general Dr. Iuliu Moldovan — unul din cei mai înțelegători bărbați de știință a nevoilor noastre biologice, este — credem — un indiciu suficient pentru îndreptarea atențiunii generale cu toată seriozitatea spre fortificarea vitalității românești prin mai multă viață sportivă, decât este astăzi.

Ne întărește în convingerea aceasta și împrejurarea, că Ministrul sănătății publice de azi este domnul Dr. Sever Dan, care înainte de asta cu 15 ani îmbărbăta pe studenții din Cluj, porniți spre sport, prin următoarele cuvinte de îmbărbătare: „Unica noastră trudă mulțumitoare poate fi: *a da prilej îndemnurilor existente a se manifesta*. Să îmbărbătăm și să răsplătim pe cei porniți pe o cale bună — dar să nu ne pierdem vremea cu scoaterea năravurilor rele. Iar pentru a da prilej de manifestare îndemnurilor bune, cari există până acum la iubitorii de sport, nu-i așa, că nu e nevoie de propagandă, ci de *o sală de scrimă și de fonduri solide*. *Asta bineînțeles e o aluzie, ce ar fi să o înțeleagă Mecena*. Totuși, ca să nu dai de minciună făgăduielile făcute, iată și câteva cuvinte de îndemn: Cunoașteți părerile neamurilor conlocuitoare despre noi Români. Ungurul ne zice sălbatic și rău parfumat; Sasul ne zice simplu: bloh, înțelegând: prost, șiret, Sârbul ne zice hrăpareț, țiganul: semeț, ovreiu: oaie de tuns. Ați cercetat vreodată psihologia acestor păreri variate? Nu-mi dau seama, dacă o greșesc întru toate, dar nu cred să greșesc urât. Ungurilor le liferăm pe cei mai blânzi și eminenti elevi. Sașilor pe cele mai răbdurii și credincioase slugi, neamțului pe cel mai excelent material de războiu, sârbilor pe cei mai loiali vecini, țiganilor pe cei mai creștini dătători de pomană, ovreilor cele mai ascultătoare oi... dar nici unuia dintre aceste neamuri conlocuitoare încă nu le-am liferat cu destulă insistență atitudini de cavalierism implacabil. Eleganța bravuroasă, hotărît, că nu e o comoară a masselor românești. Și nu uita, dle redactor, că *toată viața socială a claselor intelectuale, cari stăpânesc azi Statele, se întemeiază pe eleganță și bravură, dovedite în partea serioasă și grea a vieții*, nu aceea ușuratică și ușoară. Pentru a arăta așteptările mele de bune rezultate în direcția eleganței și bravurei prin sporturi, dă-mi voie să risc și o aforismă: sunt oameni, cari își regulează faptele după conștiință și sunt oameni, cari își regu-

lează conștiința după fapte. Cei dintâi ascultă de învățăturile bibliei, cei de al doilea de învățăturile lumii. *Pentru viitor îmi închipui o nouă categorie de oameni: aceia a celor ce și conștiința și faptele o să le reguleze după cel mai bun simț al lor, neascultând de învățăturile nimănui decât pe ale măestrului de scrimă.* Astăzi atotputernic pe fața pământului numai *codul manierelor fine* mai e. Calificativul de necioplit e mult mai de temut, decât o excomunicație papală sau decât șoapta lumii: Om necinstit. Sportul să fi creat această categorie nouă? Nu știu anume. Și sportul, fără îndoială. Crede, ce spun și *primește multe, multe urări de bine la mișcarea sportivă, ce ați început în Cluj.* La Martie 1914 Dr. Sever Dan (vezi Nr. 10 din revista Studențimii: Noi).

Imbinând cele constatate de Dr. Iuliu Hațieganu în Cehoslovacia cu atmosfera creată la noi încă în anul 1913 și 14 prin secția sportivă a studenților dela Cluj, la îndemnul atâtor bărbați luminați ai neamului, în frunte cu însuși actualul Ministru al Sănătății publice și totodată cu ideia pe care o reprezintă azi *cercetașii din Ardeal, sprijiniți de Secțiunile medicale și ale educațiunii fizice ale Astreii*, putem avea nădejde că nu peste mult se va sistemiza acțiunea pornită pe terenul acesta, spre binele neamului și Țării românești. Dacă sportul ajunsese la Greci și Romani un adevărat cult, să sperăm, că și noi Români, ca descendenți ai Romanilor, vom înțelege glasul vremii și pilda atâtor popoare civilizate de azi, ca Englezii, cari au câștigat între toate popoarele lumii ramurile de palmier și glorioasa cunună de lauri la Olimpiadele europene, sau Cehoslovacii, cari și-au întemeiat toată faima de popor disciplinat și de muncă pe organizațiile socialiste, ce numără azi peste 400.000 membri, o forță formidabilă în consolidarea unui popor.

7. Pentru răspândirea tuturor ideilor, ce călăuzeau pe studentul din Ardeal în anii dinainte de războiu, susțineau o revistă, numită atât de sugestiv: *Noi*, pe care voiau să o substituie Universității românești, ce nu o aveau la Cluj. Spre caracterizarea spiritului, de care erau conduși conducătorii Astreii studențești, fie-mi permis a cita două pasagi din această revistă:

În „*Cuvântul Nostru*“ din Nr. 6 al revistei cineva scrie astfel: „E drept, că împrejurările ne sunt nefavorabile, dușmănoase emancipării noastre, dar nu ne stă în putere să ne facem noi altele mai favorabile? E drept, că noi nu avem o Universitate în monarhia aceasta, unde să ne putem cultiva și desvolta liber, care să ne fie facla luminătoare și dătătoare de viață. Este însă împrejurarea aceasta atât de disperată? *Dar dacă împrejurările nu ne permit, dacă alții nu ne-o fac aceasta Universitate românească, rămâne să ne-o facem noi! Iar nu una din piatră și var, cu sale și cu catedre, — căci pentru așa ceva nu avem destulă putere —*

ci una simplă și modestă, dar cu atât mai tare, că pentru zidirea ei nu se recere peatră și var, ci suflet și conștiință: o Universitate cu cuvântul și condeiul pe care nu ne-o poate dărâma nime. Aripa puternică a acesteia va fi, va trebui să fie revista noastră, ale cărei coloane ne stau deschise. Aici ne vom întâlni cu toții: cei dela Viena și Pesta cu cei din Cluj și Șemniț, din Sibiiu, Cernăuți, Blaj și din toate părțile. Aici vom găsi și pe frații noștri liberi de dincolo de munți, pe cei dela București și Iași cari vor aduce cu sine nu numai aerul liber și sănătos al țării lor, ci și o limbă mai frumoasă ca a noastră. Dulceața acelei limbi ne va insenina și ne va fermeca, ne va povesti o istorie de glorie, a unui trecut și a unui prezent, ne va aduce mângâiere și încurajare șirurilor noastre prea curând chemate la luptă. Ne vom întâlni cu toții și vom vedea, că suntem mulți, ne vom apropia frățește unii de alții și cu încredere ne vom povesti nevoile și lipsurile, dorințele și aspirațiile. Abia atunci ne vom cunoaște cu adevărat și abia atunci ne vom da mâna cu toții și cu sfințenie vom jura să dărâmăm un trecut laș și învechit, făcând loc unui prezent și unui viitor limpede, așa, cum îl doresc aspirațiile noastre. Vom jura veșnică Unire culturală, așa cum au jurat strămoșii la Milcov și cunoscându-ne voința noastră a tuturor, încă odată vor tresări Balcanii și Carpații de voința noastră puternică. Va fi o bucurie și veselie mare, de care se vor bucura și părinții noștri: căci vom serba atunci sărbătoarea mare a redeşptării, a invierii noastre la viață“.

Iar în articolul panegiric la pierderea geniului aviaticei române (Nr. 5) aflăm: „*Sângele eroului dela Bințiși — căruia îi erau atât de antipatice sporovăiala de vorbe, reclamele de bălcu și veșnicele tirade stăpâne la noi — e chemat a vindeca organismul nostru, trezind la viață toate forțele națiunii și cimentând fără întârziere legătura sfântă dintre clasele noastre sociale, ca astfel, bine închegându-ne rândurile în acțiunea culturală de mâne, să ne facem vrednici de amintirea regretatului prieten și totodată să devenim tot atâția stegari ai viselor noastre juste, a căror viu simbol a fost scumpul nostru Aurel Vlaicu“.*

Spiritul de naționalism integral ce transpiră din mișcările studentești de după războiu, se repercută asupra tuturor serbărilor. Atât programul artistic, cât și cuvântările sau conferințele, ținute de capii acestor manifestații culturale, denotă un larg spirit de înțelegere a vremurilor din partea studentimei, ce reia firul tradiției bune studentești, despre care am scris în articolul de față. Ca rezultat practic al serbărilor acestora de-obicei se înființează câte-o bibliotecă poporală, contribuind prin aceasta și studenții la opera de luminare a masselor, urmărită de Astra în cei 67 ani de existență. Este — fără îndoială — laudabilă ideea de înființare a bibliotecilor poporale, mai ales acolo, unde orga-

nizațiile Astrei nu au ajuns să înființeze nici azi câte-o bibliotecă poporală. Rezultatul creării acestor vetre de lumină nu este însă nici pe departe în proporție cu stăruințele și intenția bună a studenției, pentru că de o parte se prezintă divizați în fața poporului intelectualii noștri și anume unii, ca reprezentanții cercurilor studențești, alții ca reprezentanții Astrei, alții ai centrelor culturale învățătorești etc., pulverizându-se astfel atâtea energii și ridicându-se atâtea biserițe, deși toate au același scop. De altă parte nu-și produc bibliotecile acestea rezultatul dorit de toată suflarea românească, fiindcă alegerea acestor biblioteci nu se face după criteriile sănătoase ale pedagogiei naționale. Cele mai multe cărți din așa-numitele biblioteci populare nu interesează pe țaranul nostru, altele sunt scrise într'o limbă inaccesibilă mentalității poporului, iar unele conțin mai multă otravă, decât nutremânt sufletesc pentru poporul dela țară. De aci urmează, că bibliotecile stau necetite și prăfuite în dulapurile școlilor și caselor de lectură. Muncă pozitivă și cu foloase imediate nu se face prin crearea bibliotecilor, decât numai atunci când vom ajunge, ca țaranul român să îndrăgească cartea, ca alte popoare, înțelegându-o și iubindu-o. Aceasta însă este muzica depărtată a viitorului, care ne va da cartea scrisă cu caractere mari, potrivită pentru mentalitatea poporului, atât ca limbă, cât și ca conținut.

O adevărată muncă pozitivă, cu foloase imediate și semnificativă pentru vremurile noastre mi se pare pilda studenților dela Rășinari, cari „in vacanță au întrebuințat minunat timpul lor liber, cărând nisip, săpând, măturând și punând temelii Casei lor Naționale”, ca niște fermieri americani idealști, ca studenții americani. (Vezi Transilvania Nr. 12 din 1928 pagina 1090.)

Nu cunosc mai deaproape viața studenților americani, ca să le cunosc sforțările pe teren cultural, dar dacă este adevărat, că numai studenții din America fac ceace au făcut în vacanța anului 1928 studenții din Rășinari, fără indoială, că *suntem în fața unei noi epoci în viața studenției noastre, ca și în viața Astrei*, care primește cu brațele deschise orice contribuție i se aduce pentru realizarea scopurilor sale, între cari Casele Naționale formează una din cele mai importante probleme de viață a acestei societăți culturale cu un trecut atât de frumos. Avem doar aproape 800 locuri de Case naționale și numai 10 Case naționale. Este deci natural, ca să vedem în gestul acesta al studenției din Ardeal o nouă și clasică dovadă de sinceră colaborare la acțiunea de înălțare a masselor prin cultură. Dacă în județul Timiș-Torontal cetisem în anul trecut, că sunt 95 Case naționale — mai mici și mai mari — ridicate prin spiritul de largă înțelegere a nevoilor obștești, ce stăpânește pe intelectualii și fruntașii comunelor din Bănat, în frunte cu octogenarul filantrop și om de su-

perioară cultură: Emanuil Ungureanu, este evident, că la noi în Ardeal nimeni nu ar putea mai ușor contribui la soluționarea efectivă a acestei idei, ca generația tânără dela toate școlile și mai ales studenții universitari.

Reimprospătându-ne principiile, cari au călăuzit pe conducătorii studențimei noastre în anii dinainte de izbucnirea războiului mondial și gândindu-ne la multiplele necesități culturale ale neamului de azi, fără îndoială, că *pilda studenților dela Rășinari apare ca o brazdă nouă în ogorul culturii naționale* și ne întărește în convingerea, că ceea ce s'a făcut de studențimea din Ardeal sub aripile Astrei, în special atunci când studenții erau organizați, ca Agentură a Astrei, se va continua acum cu mai mulți sorți de izbândă, fiind date condițiile de viață mai avantajoase, ca sub regimul asupritorilor de ieri și sporind mult numărul studenților aproape în toate comunele noastre. Atmosfera românească dintr'o țară liberă și împrejurarea, că azi avem și comune cu 50—300 studenți sunt două condițiuni esențiale în acțiunea, pe care au pornit-o studenții noștri.

Credem, că în viitor o Casă națională este indispensabilă pentru orice comună românească. Ceea ce a fost în trecut o biserică sau o școală pentru cultura neamului, va fi mâne: Casa națională, înconjurată de cele două așezăminte naționale, prin cari ne-am ridicat la starea culturală înfloritoare de azi. Spre Casa aceasta se îndreaptă privirile tuturor celor ce-și dau seama de treapta, la care au ajuns alte popoare civilizate, cari nu-și pot închipui viața publică fără această vatră de lumină și cultură. La popoarele nordice mai ales nu există comună fără această fortăreață de consolidare națională. Perechile tinere jertfesc frumoase sume în bani și însemnate cadouri în natură pentru Casa națională. Având acest cămin în toate comunele, ușor se poate face progres pe toate terenele. De aici va porni acțiunea strict culturală, cea economică și a educației fizice — intelectualii și studenții noștri ar putea face adevărate minuni pe acest teren, dacă ar forma un front unitar în feriile și vacanța mare contra celui mai primejdios dușman al neamurilor: ignoranța, pe care-l vom putea stârpi din rădăcină numai având în cât mai multe comune câte-o Casă națională.

Având această bază a operațiunilor, vom putea concentra toate forțele spre propaganda culturală propriu-zisă, ce constă din înființarea casei de lectură, a bibliotecii, prelegeri populare din diferite ramuri ale culturii naționale și universale, coruri țărănești, trupe de diletanți, reuniuni de femei, tovărășii de înmormântare sate de asigurare a vitelor, citirea de gazete populare și de cărți potrivite pentru închegarea rândurilor între intelectuali și popor, ca și pentru eliminarea atâtor primejdii, ce pândesc poporul nostru dela țară, instruirea neștiutorilor de carte în mește-

șugul scrisului și cetitului prin cursuri de analfabeți, aranjate în cadrele cercurilor culturale ale „Astrei“, adunarea materialului de folklor, a doinelor, a jocurilor și a industriei casnice de toate categoriile și alte manifestații culturale, cari s'ar putea încadra aici.

O altă grupare a energiilor naționale și-ar îndrepta privirile spre propaganda economică-industrială care își are importanța ei tot atât de mare, ca și cea strict culturală : prin înființarea de cooperative, bănci populare, obștii sătești înființate cu intenții serioase de raționalizare a agriculturii ; prin cumpărarea de mașini agricole, întrebuițarea de gunoiu măiestrit acolo unde indică necesitatea, încurajarea elementelor potrivite spre meserii și comerț, întărind clasa de mijloc, care din cele mai multe comune și orașe ne lipsește, stimularea femeilor spre arta țesutului și legumăritului, pe urma cărora ar putea câștiga neasemănat mai mult, ca azi, când a străbătut la țară moda sdrențelor scumpe și rele, iar zarzavaturile abia se cultivă ici-colo de Româncele noastre, din lipsă de pricepere și încurajare. Comorile cari zac ascunse în aceasta țară bogată, nu vor contribui întru nimic la ridicarea autorității ei înlăuntru și prestigiului ei în afară fără o propagandă economică și industrială largă, întreținută de intelectualii și studenții, cari ies dela atâtea școli de : specialitate, cu cunoștințe frumoase, pe cari le-ar putea pune în slujba neamului și țării și pe terenul acesta, ca și pe teren cultural propriu-zis. A spori recolta în aceasta țară, este a face cel mai mare bine pentru împrejurările financiare critice de azi. Fără o Casă de sfat și cetire însă nu se prea pot pune la cale atâtea planuri frumoase de regenerare economică a satelor și prin ele a țării întregi. Impozitele cresc, iar producția stă pe loc ; iată tragicul zilelor noastre. Ceice văd răul, vor grăbi în ajutorul neamului și țării, nu numai prin vorbe răsunătoare, ci și prin fapte, ca cele de mai sus, ce au de scop întărirea efectivă a unităților comunale și prin ele a înșaș Țării Românești. Răscolirea pământului, ca în Dania sau Germania, ne-ar fi cruțat de atâtea trăgănări ale împrumutului și ne-ar oferi adevărul Canaan în aceste vremuri de criză financiară-economică mondială. Fără cercuri culturale, cărți de economie, prelegeri economice etc., însă nu înțelegem *cum am putea ajunge odată și la îmbogățirea noastră prin pământul, ce ni l-a dat Providința pentru muncă și nu pentru zarvă și veșnice combinații teoretice, fără pic de legătură cu realitatea.*

A treia înfățișare a propagandei naționale indispensabile la noi este propaganda fizică sau sportivă, despre care am amintit mai sus că odinioară a format una din cele mai principale indeletiniciri ale Universitarilor noștri din Ardeal, cari făceau scrimă, box, trântă și alte exerciții fizice, voind a reprezenta neamul la Olimpiada din Berlin. Azi încă este la oreinea zilei cercetășia și socolismul, cari ar putea forma punctul de plecare în toată ac-

țiunea, ce să contemplează de oamenii, cari aprofundează și chestiunea aceasta, ca razim puternic între împrejurările de azi, ca și în cele de mâine. Studenții noștri secondați de învățătorii dela țară, ar fi cei mai chieși să întrupeze ideea aceasta, organizând tineretul în cohorte cercetășești, aranjând întreceri de gimnastică între diferite comune, clădind împreună Casa națională prin puterile proprii, așa cum au făcut studenții dela Rășinari (Vezi revista „Transilvania”, Nr. 12/1928, pagina 1090.). Pe lângă rezultatele momentane, realizate prin propaganda aceasta, am ajunge foarte departe ca neam și țară, organizând în toate comunele noastre unități cercetășești ca tot atâtea energii de însă-nătoșire și consolidare națională. Transplatând la noi — mutatis mutandis — ideea socolismului, am împrumuta ce e bun dela prietenii noștri Cehoslovaci, ridicându-ne mult mai repede între cele dintâi națiuni civilizate. Oficialitatea și societatea au mari îndatoriri în privința aceasta, îndatoriri, cari pregătesc acel viitor de aur, de care visa odinioară poetul Vasile Alecsandri. Și pentru a ajunge la rezultate serioase în direcția aceasta, credem, că studenții de astăzi își vor da tot tributul, așa precum am arătat, că și l-au dat generațiile de studenți dinainte de războiu, ca și colegii lor dela Rășinari, cari, deasemenea, se pot considera, ca o echipă bine-organizată de șoimi ai neamului, ce se gândesc profund la datoria de colaboratori ai „Astrei” în acțiunea de înălțare și culturalizare a masselor.

Propaganda culturală, economică și sportivă, desfășurată în cadrele Casei naționale și sub auspiciile „Astrei”, formează pentru studenții de astăzi un titlu de mândrie și le dă acea notă distinctivă, pe care o are studențimea fiecărui neam conștient de datoriile sale.

În acțiunea de naționalizare a României s'a vărsat mult sânge de studenții noștri. Ziua de 13 Martie 1906, când studenții din Capitala României — la îndemnul celui mai ilustru reprezentant al culturii naționale, savantul Nicolae Iorga — au oprit reprezentațiile insultătoare a sentimentului național, ce erau să se dea la Teatrul Național, va rămâne în istoria neamului, ca una din cele mai elocvente semnificații pentru toate vremile. Sângele vărsat pe pavajul pieții și zidurile Teatrului Național, pentru a se opri insultarea limbei scumpe strămoșești, a rodit o conștiință națională; vie și regeneratoare a conștiințelor adormite și ne-a dat Unitatea Națională. Sângele vărsat în războiul de întregire a neamului ne-a dat dovada clasică, că numai prin moarte putem ajunge la viață independentă. Iar sângele, care a curs și cu anumite ocazii ale mișcărilor studențești de după războiu ne-au făcut să înțelegem, că studențimea noastră este preocupată serios de viitorul acestei țări. Urmează numai să i se dea posibilitatea de afirmare a energiilor sale creiatoare.

Precum în războiul studențimea a fost în fruntea batalioanelor de cucerire a moșiei strămoșești, tot așa credem, că Cercurile Regionale organizate pe județe sau plăși vor fi în fruntea mișcărilor culturale de azi, cari încă urmăresc același scop și aceeași idee: trezirea conștiinței naționale în toate comunele românești și consolidarea neamului pe toate terenele. Mai sus am arătat câteva dovezi de muncă creatoare, pozitivă și cu rezultate imediate asupra transformării situației nenorocite de azi a provinciilor alipite, ca și ale Vechiului Regat, cari pot servi de norme de orientare pentru toți, cari lucrăm sub egida „Astrei” și vrem să facem folositoare instituția aceasta pentru păturile largi ale poporului și Țării românești.

Un scriitor al revistei „Transilvania” a constatat, că raporturile dintre conducătorii firești: preoții și învățătorii noștri și popor s’au răcit și au dat naștere unei neîncrederi primejdioase pentru ziua de mâine. S’a produs răceala aceasta mai ales în urma votului universal, care a ridicat o mulțime de semidocti la suprafață, elemente străine unei atmosfere de cultură și civilizație, cari s’au dovedit însă neîntrecuți, ca electori producători de succese momentane. S’au produs nemulțumiri și uneori ciocniri între acești conducători și pe urma reformei agrare, care n’a satisfăcut (pentru că n’a putut satisface) cererile tuturor și astfel a înstrăinat sufletul poporului de conducătorii săi firești. Eu cred, că răceala și neîncrederea aceasta s’au produs nu numai între preoți, învățători și popor, ci, în general, între cărturari și popor. Motivele acestei atmosfere deosebite între unii și alții sunt multe. Pe lângă cele două motive: votul universal și reforma agrară, credem, că hărțuierile politice și neîmplinirea promisiunilor electorale date sunt motivele de căpetenie ale acestei neîncrederi. Și cine ar putea contribui la îndreptarea răului, care este o primejdie națională, decât studenții noștri, cari mână’n mână cu intelectualii și în special cu actualii conducători firești ai neamului, și-ar pune în cumpănă toate forțele pentru ridicarea maselor țărănești prin propagandă culturală, economică și sportivă în sensul celor scrise în acest articol. *Reînchegarea frontului unitar dinaintea războiului între popor și cărturari este o problemă vitală pentru noi, românii.* Soluționarea acestei probleme nu ne-o putem închipui mai bine, decât și prin concursul studențimei, care formează puntea de trecere între intelectualii de azi și popor. Studentul de azi e desinteresat, nu face politică militantă și este simpatizat de popor. Cu vigoarea-i înăscută firii sale tinere și spiritul său blajin are cele mai mari șanse de reușită în opera foarte grea de azi: *străbaterea la inima țaranului și împintenarea lui la fapte.* Studenții sunt fii țaranului, în cele mai multe cazuri și de aceea ei pot fi pionierii cei mai siguri în lupta de înălțare culturală, economică și fizică a neamului. Dacă studenții din Ră-

șinari au putut pune temelia unei Case Naționale, aceasta nu mi-o pot închipui decât numai mulțumită acestei solidarități între intelectuali și popor și dragostei, de care se bucură studentul în rândurile țărâniei.

A produce bogății naționale — Case naționale, cercuri culturale, cooperative, bănci populare, ateliere de comerț și industrie, etc. etc., la toată răspântia și mai ales în toate orășelele (capitală de județ și reședință de plasă) este — credem — una din cele mai imperioase datorințe studențești și pentru realizarea unui plan sistematic în privința aceasta suntem convinși, că atât Statul, cât și inițiativa particulară vor da cel mai larg concurs studenților, cari astfel își înscriu numele în cartea neamului cu litere de aur și fapte concrete nepieritoare.

Dr. NICODIM CRISTEA.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Două cărți, cari vorbesc conștiinții.

De Horia Petra-Petrescu.

Apar la noi traduceri cu nemiluita, cu rost și fără de rost. Unele sunt adevărate atentate. Nu e simțământ bizar, de cloacă, să nu se reflecteze în pagini imaculate de hârtie răbdurie și să nu se traducă mai apoi pe seama publicului nostru cetitor, neorientat.

În epoca noastră, când ar trebui ca sufletului bolnav pe urma războiului să i se dea tonice întremătoare, scriitori ahtiați după venituri grase și după simțeminte perverse, nerostite și nescrise încă de nimeni, se complac în „fosforescența de putregai” (atmosfera caracterizată la perfecție de dl Iorga!)

De putregai avem noi trebuință acum? se întrebă mintea sănătoasă, ori câte anateme ar cădea pe capul „inapoiatului”, al „arieratului”, al celui de „moda veche”.

Într-o societate, care se respectă, se scot la iveală, se discută, se răspândesc cărți, cari vorbesc conștiinții, cari ridică frunțile ce stau să cadă, cari promovează, da, promovează purificarea atmosferei de toate miasele, căci o literatură — nu-i așa? — n'are îndreptățirea de a fi, dacă moleșește, dacă pervertește, oricât de fine, diafane, elegante ar fi paginile lubrice ale unor creieri bolnavi.

Vreau să scriu astăzi despre două cărți, pe cari le-aș vedea foarte bucuos comentate în societatea noastră, în locul „ultimelor” cărți de cari ți-e rușine să le întinzi unei ființe curate sufletește.

Știu, mi se va riposta: fugi domnule, cu morala dtale! Vrem cărți, cari să ne „amuze”, dar răspund, repede și fără să clilesc din ochi: „au să vă părăsească toate Muzele și o să o plătiți amar, dacă o să vă nutriți cu alimente sufletești pestilențiate!”

Volumul întâi este o „carte de războiu”, scrisă de curând, de un scriitor german: *Erich Maria Remarque*: „*Im Westen nicht Neues*” (În Vest nimica nou), lucrare, care s'a vândut în decurs de câteva luni în Germania în aproape 700,000 de exemplare, în Anglia în sute de mii de exemplare (în traducere englezească), iar în traducere franceză culege lauri de câteva săptămâni.*)

Volumul al doilea e scris de *Bruno Frank* și e intitulat „*Politische Novelle*”,***) iar traducătorul francez, dl Joseph Delage, l-a numit în franțuzește: „*Le roman de Locarno*”.***) Din această traducere au apărut capitole esențiale în marea revistă „*Les Annales*” (15 Oct., 1 Nov. 1928).

*) Ediția germană: Propylaen-Verlag, Berlin, broșat 4 mărci, legat 6 mărci. Ediția franceză „A l'ouest rien du nouveau”. Librairie Stork, Paris, 1929, 12 fr. În zece zile s'au vândut 60,000 ex.

**) *Politische Novelle*. Edit. Ernst Rowohlt, Berlin, W. 35, legat 6 mărci.

***) Paris, Editions Victor Attinger, 1928, 12 franci.

Ca să previn orice maliție, rău plasată, față de invinuirea: lansezi lucrările a doi — „nemți”, am să-mi permit să spicuesc, din miile de critici publicate în timpul din urmă, următoarele pasagii: Ziarul englez „Times” scrie despre cartea lui Remarque: „Romanul acesta are pecetea geniului, care depășește naționalitatea sa”; „Manchester guardian”: „Desigur, cel mai mare din toate romanele de războiu”; recensentul ziarului francez „Le Temps” scrie: „Este o mea culpa a unei civilizații, care mărturisește, că este culpabilă de a fi voit sau de a nu fi vrut să evite măcelărirea”, „s'a spus că adevărata carte despre războiu se va scrie după zece ani: iat-o!”; „Les nouvellens littéraires”: „De-alungul paginilor scrise cu o întreagă și cumplită sinceritate, fără de o căutată și pregătită oratorie, auzi răsunând cuvintele Bibliiei: „Caine, ce-ai făcut cu fratele tău?”; președintele „Academiei poezilor” din Germania, Walter de Molo, scrie: „Dați cartea aceasta în fiecare casă, care încă nu și-a pierdut pe cineva în războiu, în fiecare casă, care a trebuit să sacrifice pe cineva din ai săi, e scrisă de toți morții, este testamentul tuturor căzuților pe câmpurile de războiu, a tuturor păoarelor, pentru toți ceice trăiesc”; „Neue Freie Presse” scrie: „Cartea aceasta ar trebui să o aibă fiecare. Fiecare om matur. Fiecare tânăr. În școală ar trebui să se citească, din oficiu, pagini din ea. Toate oficiile ar trebui să o facă accesibilă funcționarilor lor. Toate parlamentele, deputaților. Toți cei ce sunt responsabili, toți până ntr'unul, ar trebui să o cunoască. Și întreaga, marea mulțime a aceloră, care ascultă de cei responsabili!”

Subscriu cu zece mâni ceea ce mărturisesc recenzenții citați și imi pare rău că nu pot înșira aici și alte aprecieri, în aceiași termeni (dela comparația cu „Simplicius Simplicissimus”, celebrul roman, în care se descriu ororile războiului de 30 de ani) până la cicăririle mofturoșilor sau superpatrioților germani, cari văd în acest tablou apocaliptic o diminuare a „patriotismului”, a curajului ostășesc german.

Ca orice carte de seamă, își are și ea detractorii ei (căci mulți și feluri sunt oamenii pe suprafața pământului și la toți nu le poți umbla n călcăie) — fapt e: rar carte, care să te sguđuie, care să-ți evoce scârba față de ce e josnic și murdar, mai mult, care să te facă că te rușinezi că ești om — ca această carte: „In Vest nimica nou”!

O citești și recitești, îți reamintești amănunte, situații descrise și îți sângerează inima, fiindcă autorul a fost „om”, în accepția nobilă a cuvântului și a scris paginile astea 288 cu sânge din sângele său.

„Prager Presse” știe să relateze că are de abia 31 de ani, că — de fapt — a fost dus de pe băncile școlai, ca tânăr „abiturient”, pe câmpul de luptă, că a fost ziarist și și-a trăit viața până acum cu scrisul, muncit, la comandă. În „Rampa” noastră se publică un interview (22 VI. 1929) cu fotografie, din care reiese, că — la sfatul prietenilor — a scris Remarque, vulcanic, în decurs de 6 săptămâni, paginile astea, după munca istovitoare de gazetar, seara, într'un orașel de provincie.

Ce ați făcut cu tinerețea noastră? întrebă R., ridicând glasul, de câteva ori în decursul cărții sale, și această întrebare respicată răsună, ca un Leit-Motiv, de zeci de ori în decursul lucrării. Poate R. să tot protesteze, poate să declare, în motto din fruntea volumului, că lucrarea n'a vrut să-i fie „nici o acuză, nici o mărturisire”, ci că vrea să fie o „incercare de a-și da seama despre o generație, care a fost nimicită de războiu — chiar și când a scăpat de ploaia sa de grenade” — cartea aceasta este acuza cea mai grozavă împotriva ticăloșiei omenești, acuza cea mai inapelabilă împotriva conducătorilor destinelor a neamuri întregi, a viitorului Europei.

Ce constată R. în Germania (și numai acolo?): că tinerețea s'a abrutizat în războiu, că „militarismul” comunisant a sacrificat personalitatea fiecăruia, făcându-i „cai de circ”, că „pușcatul și grănatele de mână nu le poți desbrăca par'că ar fi niște ciorapi”, că războiul ne-a înrăit pe toți, că era de 18 ani (cu

camarazii săi) și că începea lumea și dreptul lor de a *iubi*, dar că războiul i-a învățat să impuște chiar și în iubire. Surâde trist — la rodomontadele gazetelor și ripostează, cu mare dreptate, cu un ethos sfânt: omenescul din om l-ați gătit! Din voi nu vorbește „omul”, din voi grohăie și urlă bestia neumană!

In spitale ajunge la filozofarea aceasta:

„... Și aici este numai un singur lazaret, numai o singură stațiune — sunt sute de mii în Germania, sute de mii în Franța, sute de mii în Rusia. Ce lipsit de noimă este totul ce s'a scris, s'a săvârșit și s'a gândit vre-odată, dacă este cu puțință așa ceva! Trebuie să fie totul o minciună și fără de însemnătate, dacă cultura veacurilor n'a fost în stare nici chiar să împiedece, ca să se verse aceste râuri de sânge, ca să existe aceste temnițe ale chinurilor, cu sutele de mii. Abea lazaretul arată ce va să zică războiul.

„Sunt tânăr, am douăzeci de ani, dar nu cunosc din viață altceva decât disperarea, moartea, teama și imbinarea celei mai lipsite de noimă superficialității, cu un abiz de suferință. Văd că sunt purtate unele împotriva celorlalte popoare și că se omoară pe tăcute, neștiutoare, nebunește, ascultătoare, nevinovate. Văd că creierii cei mai deștepți ai lumii inventează arme și cuvinte, ca omorârea aceasta să fie și mai rafinată și mai prelungită. Și cu mine împreună o văd toți oamenii vârstei mele și de-oparte și de cealaltă, în lumea întreagă, cu mine împreună o trăiește generația mea. Ce vor face părinții noștri dacă vom învia odată și vom pași în fața lor și le vom pretinde o dare de seamă? Ce așteaptă dela noi, dacă va veni o vreme, când nu va mai fi războiul? *Ani de-arândul a fost ocupația noastră omorul* — a fost întâia noastră meserie în existența noastră. Cunoașterea vieții la noi se mărginește la moarte. Ce să se mai întâmple încă? Și ce se va alege de noi?”

Acopere-ți fața, cetitor, acopere-ți fața ziarist-spadasin a popoare întregi, cu peana-ți virulentă, acopere-ți ochii „diplomat”, care vrei, de nou, să incurci itele cu lozinci sacralege, cari desbină!

Va trebui să-ți acoperi fața de multe ori în decursul lecturii. Tânărul, plecat cu 19 ani pe câmpul de luptă, își însemnează ce simte, cu toată fidelitatea. A scris poezii, a început o piesă teatrală, cântă la pian, știe să guste farmecele unui peisaj frumos, ascultă ciocârliă, se bucură de doi fluturi rătăciți prin tranșee și e silit să omoare, e silit să injure, e silit să se tăvălească în noroiu, și sufletești, încât, ajuns în concediu acasă, se uită la biblioteca sa cu un surâs dureros în colțul gurii sale și stă să nu o mai priceapă, să nu o mai poată gusta.

Ascultați cum se luptă pudoarea lui nobilă cu bătăria și cum succumbă câte-odată. „Pe aici a fost mai înainte cu câteva zile *un teatru de front*. Pe un pâlân de lemn sunt lipite însă placarde colorate, de pe vremea reprezentățiilor. Kropp și cu mine privim la ele cu ochi mari. Nu putem pricepe că mai există și așa ceva. Vedem într'un afiș o fată, într'un costum luminos, de vară, cu o cingătoare de lac în jurul șoldurilor. Cu o mână se razimă de o balustradă, cu cealaltă ține o pălărie de paie. Poartă ciorapi albi și ghete albe, ghete elegante, cu cataramă și cu călcăie înalte. La spatele ei lucește marea albastră, cu câteva înălțimi spumegătoare, un golf străbate în mare, de la o-parte, luminos. E o fată minunată, cu un nas subțire, cu buzele roșii, cu picioarele lungi, nespus de curată și de îngrijită — ia baia, de sigur, de două ori la zi și n'are niciodată negreață sub unghii. Mult dacă ai putea da de puțințel nisip de pe țărmurul mării.

Lângă ea un bărbat în pantaloni albi, într'o jachetă albastră și cu o caschetă de corăbier cu vântrele. El ne interesează mult mai puțin.

Fata de pe perețele de scânduri este pentru noi o minune. Am uitat cu totul că mai există așa ceva și chiar și acum nu ne vine să ne credem ochilor. De sigur n'am văzut de ani de zile așa ceva, nici chiar pe departe asemănător ei, ca vioiciune, ca frumusețe și ca fericire. Aceasta-i pacea — așa trebuie să fie — o simțim noi, în agitația noastră.

„Ian te uită numai la ghetetele alea ușoare. Cu alea știu că n'are să poată umbla în marș nici un kilometru”, spun eu și imi apar repede anost, deoarece e idiot să te gândești la un astfel de portret la marșuri.

„Oare de câți ani o fi?”, întreabă Kropp.

„Evaluez. „Mult douăzeci și doi, Albert”.

„Atunci ar fi mai în vârstă ca noi. N'are mai mulți de șaptesprezece, îți spun!”

Mă apucă pielea găinii. „Albert, asta ar fi ceva, ce zici?”

Dă și el din cap. „Acasă am și eu o ismeană albă”.

„Ismeană albă”, zic eu, „dar așa o fetișcană”.

Ne uităm la noi, reciproc. N'ai multe de găsit — o uniformă înalbită, peticită, murdară la fiecare. E fără urmă de apel — să te compari.

Deaceea sgarăm jos, mai întâi de toate, pe tânărul cavalier în pantaloni albi, de pe pământul de scânduri, cu grije, ca să nu deteriorăm pe față. Cu asta tot am ajuns ceva. Apoi face propunerea Kropp: „Am putea și noi să ne ducem la aparat, să ne despăduchem”.

Nu sunt învoit pe deplin, fiindcă hainele suferă pe urma despăducherii, iar păduchii îi ai după două ore iarăș. Dar, după ce ne-am adâncit în portret, mă declar gata și pentru așa ceva. Merg chiar și mai departe. „Am putea să știricim dacă nu putem face rost de o cămașă curată —”.

Albert e de părere, dintr'un alt motiv: „Obiele ar fi mai bune”.

„Poate și obiele. Să mergem să speculăm puțintel”.

Dar iată că vin, tândăbind, Leer și Tjaden; văd afixul și — cât ai bate 'n palme — se preface conversația într-o conversație cam porcoasă.

Leer a fost și în clasa noastră cel dintâi, care a avut o relație și care a povestit despre cele experiate, amănunte excitante. Se entuziasmează în felul său de portret, iar Tjaden îi dă în glas cu putere.

Nu ne prea îngrețșem. Cine nu e porcos, nu e soldat; numai că în momentul acela nu ne prea priia, deaceea ne-am abătut pe alături și am apucat-o în marș spre oficiul de despăduchere, cu simțământul, că și când ar fi fost o prăvălie fină de obiecte de modă bărbătească”...

O, lupta cu păduchii! O, lupta și cu păduchii sufletului! Vorbele murdare curg gărlă. De ce ne siliți să vorbim astfel? întreabă, indurerat, autorul, între linii. În loc de melodiile visate la pian, bătăerăniile lui Götz de Berlichingen, în loc de conversațiile cu oameni aleși — injurăturile și martirajul poruncit de plutonierul Himmelstoss, fostul factor poștal, ajuns să chinuiască pe tinerii cu bacalaureat. Omul bestie grăiește în toată goliciunea sa, simțemintele pline de noblețe se abrutizează, oamenii încep să parieze pe sticle de bere dacă cutare sau cutare avion e împușcat mai curând, fiindcă o mână nevăzută îi poartă spre un destin fatal, svărlindu-i chiar și din sicrie afară.

Farmecul deosebit al cărții acesteia, confesie sufletească, residă în tendința vulcanică de a desveli sufletul omenesc bolnav, dar de a arăta și marea durere că ce e nobil, sănătos, viguros se darmă. E țipetul de durere al unui „om” în accepția cea mai nobilă a cuvântului.

În loc de a bălăcări, fericit, în murdărie, cum fac, vai, atât de mulți (și la noi!) simți greața de care e cuprins autorul și rușinea feciorelnică a unui suflet neîntinat, care e tras în vârtejul pestilențiat al războiului. Iși are și sufletul sârma barbelată — aici simțim țepele și ne dor și pe noi inimile și am vrea să ne astupăm și noi urechile, ca autorul, care aude cum trag să moară caii pe câmpul de luptă, fugind cu burțile spintecate, împiedecându-se în intestinele proprii.

Dar scena când moare camaradul amputat de un picior și dăruiește cismele englezești prietenului?! Dar scena când își duce în cărcă pe alt camarad, pușcat în genunchi, și când aude că i-a murit pe drum?! Dar grozava scenă când e bombardat cimitirul și se pornește iadul pe pământ, cu atacul cu gazele asfixiante?!

Trebuie să mă mărginesc la strictul necesar în darea aceasta de seamă, de aceea o să traduc, ca probe despre cece este în stare autorul să ne redea,

ca imagini și simțire, două scene: una ne arată pe mama bolnavă de cancer, luându-și rămas bun dela copilul, crud încă, oțelit deja în războiu, a doua ne prilejește să ascultăm grozavul monolog al eroului, într'o groapă, unde a fost silit să omoare pe un francez. Paginile acestea sunt pagini de antologie.

„Seara cea de pe urmă acasă. Toți sunt tăcuți. Mă duc de vreme la culcare, prind perina, o strâng tare de pieptul meu și aștern capul pe ea. Cine știe dacă voiui mai zăcea vre-odată într'un pat cu perini de pene!

Mama vine încă odată, târziu, în odaia mea. Crede că dorm și eu mă și prefac ca și când aș dormi. Imi este prea greu să vorbesc, să fim trei împreună.

Stă mama lângă mine până aproape de ziuă, deși are dureri și se sgârcește din când în când. În sfârșit nu mai pot și mă prefac, ca și când m'aș trezi tocmai.

„Du-te și te culcă, mamă. Ai să răcești aici“.

Ea-mi spune: „De durmit o să pot eu tot dormi mai târziu“.

Mă ridic în pat. „Nu plec îndată pe câmpul de luptă, mamă. Mai întâi trebuie doară să petrec patru săptămâni în lagărul cu bărăci. De-acolea poate că mai fac o săritură, într'o Duminecă, pe aici“.

Ea tace. Apoi mă 'ntreabă, pe șoptite: „Ți-e frică tare?“

„Nu, mamă“.

„Mai vream să-ți spun: Să bagi de seamă în Franța aia de femei. Acolo sunt femei rele“.

O, mamă, mamă! Pentru tine sunt un copil — pentru ce nu pot să-mi așez capul în poala ta și să plâng? De ce trebuie să fiu mereu cel mai tare și cel mai rezolut. Aș vrea să mai plâng odată și să fiu mângăiat. Nu sunt mai mult decât un copil și acum! În dulap atârnă pantalonii mei scurți, de copil. A fost adineaori numai. De ce s'a sfârșit?

Spun, cât pot eu mai liniștit: „Unde suntem noi, acolea nu-s femei, mamă“.

„Să fii cu ochii 'n patru pe câmpul de luptă, Paul“.

O, mamă, mamă! De ce nu te cuprind în brațele mele și de ce nu murim împreună. Ce biete ființe amărâte mai suntem!

„Da, mamă, o să fiu“.

„Am să mă rog lui Dzeu, Paule, am să mă rog în fiecare zi“.

O, mamă, mamă! Lasă-ne să ne ridicăm și să plecăm de aici, înapoi cu ani de zile, până ce întreagă mizeria asta nu ne mai apasă, înapoi la tine și la mine, singuri, mamă!

— „Poate că poți să ajungi într'o slujbă, care nu-i așa de primejdioasă“.

„Da, mamă, poate că ajung în bucătărie. Se poate“.

„În slujba asta — oricât ți-ar spune alții —“

„Nu-mi bat eu capu' cu ce spun alții, mamă —“ *)

Mama oftează. Fața ei este o arătare albă în întuneric.

„Acum trebuie să te duci să te culci, mamă“.

Ea nu-mi răspunde. Mă ridic și-i așez pătura peste umeri. Ea se razimă pe brațul meu — are dureri. Așa o duc în odaia de alături. Mai rămân o leacă la dânsa. „Da și tu trebuie să te însănătoșezi, mamă, până mă 'ntorc“.

„Da, da, dragă“.

„Și să nu-mi mai trimiteți din lucrurile voastre, mamă. Pe câmp avem noi destul de ale mâncării. Aici le puteți folosi mai bine“.

Sărăcuța de ea, cum zace ea în patul ei, ea, care mă iubește atâta, mai mult decât orice! Când dau să plec, imi spune ea grăbit: „M'am mai îngrijit și de două ismene. Din lână curată, bună. O să-ți țină cald. Să nu care cumva să uiți să le pachetezi și alea“.

O, mamă, știu prea bine câtă sdroabă te-au costat astea două părechi de ismene. cât a trebuit să veghezi, să alergi, să cerșești! O, mamă, mamă. O, mamă, mamă! Cum își poate inchipui cineva că trebuie să te părăsesc! Cine are vre-un drept asupra mea, afară de tine! Mai stau încă aici și tu zaci acolo, în pat, trebuie să ne mai spunem atâtea și nu o vom putea niciodată!

*) Scena se petrece la sfârșitul războiului — aproape de armistițiu. (Trad.)

„Noapte bună, mamă”.

„Noapte bună, fiul meu!”

În odaie e întuneric. Respirația mamei mele se aude cum oscilează, încoace și încolo. Ceasornicul ticăie între respirația mamei. Bate vântul afară, pe la ferestri. Freamătă castanii.

În anticamă mă împiedec de turnistrul, care e gata-pachetat, fiindcă trebuie să plec mâne des-de-diminează.

Mușc în perină, îmi strâng pumnii, cuprinși de sgârciu, în jurul drugilor de fier dela pat. Mai bine să nu fi venit pe concediu acasă niciodată! Am fost apatic și, adeseori, lipsit de nădejdi, afară; — n'am să mai fiu așa vre-odată. Am fost un soldat și acum nu sunt altceva decât durerea intrupată a mea, durerea de starea mamei mele, durere de toate câte sunt așa de nemângăiate și fără de sfârșit.

Să nu fi plecat în concediu niciodată!”

După ce ai făcut o pauză, cetitorule, urmează. E vorba de un francez, junghiat de germanul, care s'a refugiat într'o groapă, deoarece ploaia de gloanțe e prea vehementă pe deasupra capului.

„Ceasurile astea! — Horcăitul (muribundului) incele iarăș — ce incet moare un om! Asta una o știu: nu mai este scăpare pentru el. Am încercat eu, nu-i vorbă, să mă conving că va trăi, dar la prânz s'a topit pretextul acesta, a fost lovit în plin de gemetele lui. De nu mi-aș fi pierdut revolverul când m'am târit de-a bușilea, l-aș impușca acum. De străpuns nu-l pot.

Pe la ora prânzului zac în somnolență, la marginea cugetării. Mă scormonește, îmi frământă intestinele foamea, stau să plâng, vrând să mănânc și nu pot să mă lupt împotriva foamei. Muribundului îi aduc de mai multe ori apă și beau și eu din ea.

E întâiul om, pe care l-am omorit cu mâinile mele, pe care l-am văzut eu, cu ochii mei proprii, a cărui moarte este opera mea.

Fiecare respirație a muribundului îmi tradează inima. Muribundul acesta își mai are ceasul de trai, are un cuțit nevăzut, cu care mă străpunge: timpul și gândurile mele.

Mult aș da să rămână în viață! Greu îți este să zaci aici și să trebuie să-l vezi și să-l ascuți.

După masă, la ora trei, și-a dat sufletul.

Respir ușurat. Dar numai pentru scurtă vreme. Tăcerea mi se pare în curând încă și mai greu de suportat decât gemetele de mai înainte. Aș vrea să revină horcăitul, sacadat, răgușit, odată încet, fluierat și altădată, iarăș; răgușit și tare.

E lipsit de minte cecece fac. Dar trebuie să am ocupație. Așez pe mort încă odată, ca să zacă mai bine, deși nu mai simte nimic. Li închid ochii Bruni. Părul îl are negru, pe la tâmple puținel cu bucle.

Gura-i este plină și moale sub mustață. Nasul e puțin incovoiat. Pielea bătută de soare, nu mai arată așa de galbenă-spălăcit ca mai înainte, când trăia. Pentru o clipă pare fața lui că ar fi chiar aproape sănătoasă — mai apoi recade repede într'o față mortuară, streină, de care am văzut de atâtea ori și cari se aseamănă toate întreolaltă.

Nevasta lui se gândește, desigur, acum la dânsul. Nu știe ce s'a întâmplat. Arată ca și când i-ar fi scris adeseori; va mai căpăta încă poșta dela dânsul — mâine, peste o săptămână. — poate o scrisoare rătăcită, peste o lună. Are să citească nevasta scrisoarea și el are să-i vorbească din scrisoare.

Starea mea se înrăutățește tot mai tare. Nu-mi mai pot reține gândurile. Cum o arăta femeia lui? Ca cea oacheșe, sveltă, de peste Canal? (Reminiscentențe dela scena cu o franțuzoaică. Traducătorul.) Nu-mi aparține? Poate că-mi aparține, în urma acestora! De-ar sta Kantorek (profesorul patriotard) aici, lângă mine, acum! De m'ar vedea mama așa. — Mortul ar fi putut, de

sigur, să trăiască încă treizeci de ani, de mi-aș fi întipărit în memorie mai bine întoarcerea. De ar fi alergat cu doi metri mai cătră stânga, ar zăcea dincolo în tranșee acum și ar scrie o epistolă nevasti sale.

Așa nu înainte însă. Asta-i soarta tuturorora din noi! De și-ar fi ținut (camaradul) Kemmerich piciorul zece centimetri ceva mai la dreapta, dacă (camaradul) Haie s'ar fi aplecat înainte cu cinci centimetri mai mult.

Tăcerea se prelungește. Vorbesc și trebuie să vorbesc. Il agrăiesc deci și i-o spun. „Camarade! N'am vrut să te omor. De ai sări încă odată aici, în-lăuntru, n'aș face-o, dacă ai fi și tu cuminte. Dar mi-ai fost mai înainte numai un gând, o combinație, care trăia în creierul meu și care mi-a evocat o hotărâre. Am străpuns această combinație. De abea acum văd că și tu ești un om ca și mine. M'am gândit la granatele tale de mână, la baioneta ta și la armele tale — acum îți văd nevasta și fața și ceceace ne unește. Iartă-mă, camarade! O vedem așa de târziu, oamenii! O vedem întotdeauna prea târziu! De ce nu ni se spune mereu că și voi sunteți, ca și noi, nește căini jigăriți, că și mamele voastre sunt, ca și ale noastre, cu frica n sân, că și noi avem cu toții aceeaș teamă de moarte și că murim la fel și că ne doare la fel?!

Iartă-mă, camarade! Cum ai și putut să fi dușmanul meu?! Dacă aruncăm armele astea și uniforma asta — ai putea fi fratele meu tot așa de bine ca și (camarazii mei) Kat și Alberto. Ia douăzeci de ani din viața mea, camarade și ridică-te — ia mai mult, fiindcă nu mai știu ce să mai încep cu viața asta”. Domnește tăcere. Frontul e liniștit, afară de făcânitul puștilor. Gloanțele aleargă dese. Nu pușcă fără de noimă, ci de amândouă părțile cu patroane adevărate, bine țintite. Nu pot să ies din groapă.

„Vreau să scriu nevastei tale”, spun eu, grăbit. Vreau să-i scriu. Să o aflu dela mine. Vreau să-i spun totul, tot ce-ți spun acum ție. Să nu sufere. Vreau să-i ajut. Și ei părinților tăi și și copilului tău —

Uniforma îi este încă deschisă de jumătate. Portofelul se poate găsi ușor. Întârziiu, zăbovesc, nu mă pot decide să îl deschid. În portofel e notesul cu numele lui. Câtă vreme nu-i știu numele pot să-l mai uit, poate, — timpul are să-mi șteargă icoana aceasta. Numele lui însă este un cui, care mi-l bat în mine și n'are să-l mai poată scoate nimenea. El va avea puterea să-mi recheme, mereu, totul, are să revină într'una și are să poată să pășească înaintea mea.

Nehotărit, țin în mână portofelul. Imi cade și se deschide. Cad din el câteva fotografii și scrisori. Le culeg de jos și vreau să le pun la loc, dar apăsarea, sub care mă aflu, întreagă situația mea nesigură, foamea, primejdia, ceasurile astea petrecute cu mortul — m'au adus la disperare, vreau să grăbesc rezolvarea și să-mi sporesc chinul, ducându-l la un sfârșit, întocmai cum trănțești cu toată puterea o mână, care te doare nespun, de un pom, fie ce-a fi.

Sunt fotografiile, cari arată pe o femeie și o fetiță mică, fotografii lunguiețe, de amator, în fața unui părete de iederă. Lângă ele scrisori. Le scot și încerc să le citesc. Partea cea mai mare nu o pricep. Le pot descifra greu și eu pricep puțin franțuzește. Dar fiecare cuvânt, care-l traduc îmi pătrunde ca un glonte în piept, ca o împunsătură în piept.

Capul îmi este surescitat. Pricep încă atâta, că n'am voie să le scriu vre-odată oamenilor acestora, cum m'am gândit adineaori. Peste puțină. Mă mai uit odată la portrete; nu sunt oameni bogăți. Le-aș putea trimite, fără să iscălesc, bani, dacă voi câștiga ceva, mai târziu. Mă prind de gândul acesta — e cel puțin acesta un mic punct de mâncare, de sprijin. Mortul acesta este legat de viața mea, de aceea trebuie să fac totul și să promit totul, ca să mă salvez; promit orbește, că voiu trăi numai pentru el și pentru familia sa — grăiesc cu buzele umede, ca să-l conving și adânc de tot în mine zace nădejdea, că printr'asta mă răscumpăr și că poate tot voiu ieși de aici, o mică viclenie, că tot vei putea să o revizuiești odată. Deaceea deschid cartea și citesc încet: Gérard Duval, tipograf.

Scriu adresa cu creionul mortului, pe un plic de scrisori și vâr mai apoi toate, repede, în rocul lui, înapoi.

Am omorit pe tipograful Gérard Duval. Trebuie să mă fac tipograf, gândesc aiurit, să mă fac tipograf, tipograf.

După amiază sunt mai liniștit. Frica mi-a fost nemotivată. Numele nu mă mai zăpăcește. Atacul de nervi trece. „Camarade”, spun eu mortului, dar o spun rezolut, cu mintea primă 'n chingă; „Camarade! Astăzi tu! mâine eu! Dar, dacă scap cu viața, camarade, vreau să mă lupt cu ceea ce ne-au sfărâmat amândurora: fie viața — iar mie — ? Și mie viața! Ți-o promit, camarade! Nu e permis ca să se mai întâmple din nou, vre-odată!”

II.

A doua carte, pe care o recomand atenției publicului nostru cititor, este a scriitorului Bruno Frank: „*Politische Novelle*”.

Nu știi multe despre B. F., atâta doar' că s'a născut în 1887, în Stuttgart, că a debutat în literatură, în 1905, că a scris două piese teatrale și alt roman, în care a descris pe Frederic cel Mare și că și-a luat doctoratul în litere.

Din „novelă” a făcut traducătorul francez „roman”: „Le roman de Locarno” și cu ideea Locarno n'a nimerit-o rău. Volumul este — un „Schüsselroman” — în care eroii principali, cu nume fictive, sunt descriși *sur le vif*. Carmer aduce cu Stresemann, Dorval Briand.

Este o apoterozare a simțului de responsabilitate socială, politică, a conducătorilor de stat.

Cuprinsul volumului se poate spune în câteva cuvinte. Doi bărbați de stat, unul francez și altul german, își dau întâlnire, cu secretarii lor, într'o stațiune balneară, la Cannes, ca — neobservați și neinterviewați de nimeni, — să-și vorbească ochi în ochi. Recunoscuți de mulțime, scapă, concediind și pe secretari și plecând cu automobilul într'un orașel francez de provincie, unde, peste noapte, au o conversație, într'o atmosferă prielnică, apropiindu-se sufletește și căutând să se înțeleagă, pentru ca să salveze cultura europeană. Își deapănă reciproc toate mizeriile, de cari se izbesc și își dau parola de onoare că vor persevera să dea lozinci sănătoase, ca să scape ce mai este de scăpat din cultura avariată. Pentru ce să ne urâm, neamurile? se întreabă, reciproc, câtă vreme fiecare neam își are calitățile și defectele sale și numai o *colaborare* poate să ne scoată din grozavul impas, în care a ajuns intelectualitatea europeană. Vorbesc europenește!

Ar duce prea departe, dacă aș analiza, aici, întreg volumul, părțile caracteristice, redată în traducere parțială, vor informa pe cetitorul atent asupra atmosferei, care planează în volum. Mai amintesc că, paralel cu conversația bărbaților de stat, discută împreună secretarii amândurora, oameni fini, literați de seamă, și găsesc „afinități electice” atât de puternice, încât se uită unul în ochii celuilalt și-și mărturisesc: ce criminal să ne urâm reciproc, în loc de a ne stima! Altă scenă neuitată este descrierea localului cassinoului din Cannes, unde-și dau întâlnire bogătașii lumii și se lasă seduși de farmecele unei lascive negrese, Becky Floyd, leită Iosefina Backer, care le escită simțurile până la paroxism cu dansurile-i desfrânate.

Sunt multe pagini la cari aداști cu plăcere și-ți spui respicat: așa e! (Cetiți paginile unde e descrisă adunarea politică fascistă, într'un orașel italian uitat de Dumnezeu, unde „marii copii ai Sudului”, alegătorii, sunt învățați de Cațavenci italieni cu fraze grandelocvente-superlativitis în toate! — sau scena între secretari.) Neuitată e o pagină, tradusă și aici, când se întâlnesc bărbații de stat cu o văduvă de rășboiu.

Las să urmeze pagina aceasta. N'am să adaog decât că bărbații de stat se află în orașelul de provincie franceză, cu oameni muncitori, sobri, vrednici de stimă și iubire, și că se bucură de o mâncare franceză escelentă, servită cât ai bate în palme de birtașul, care a rugat pe oaspeți să lase la masa lor și pe o doamnă singură, care se afla la ceasul acesta neobișnuit în local (birtașul își permite aceasta, fiind cunoscut vechi cu oaspetele francez, chiar orașul

natal.) Doamna Grandin, văduva, este bună-cuviința intrupată, elegantă, fără să provoace, plină de bun-simț și de tot ce e caracteristic la o franceză de rassă.

„Apoi, deodată, schimbând tonul (d-na Grandin), adăogă cu o voce aproape gravă :

— „Mai întâi de toate am avut intenția să vin cu copilașul meu — care, în realitate, nu mai este un copil mic, deoarece are deja treisprezece ani — dar ar fi fost prea scump. Aveam așa de mare nevoie să mă odihnesc. Eram istorită de puteri.

— „Lucrați în Paris ?” o întreabă Dorval cu un glas, în care se simțea stima.

— „Da, domnule ; dar nu îmi prea place. Il găsesc supărător. Ce vreți ! A trebuit, când odinioară, la început de tot... odinioară, când a murit bărbatu-meu.

Cei doi bărbați au plecat capul, involuntar,

Au înțeles prea bine de ce „a murit” dl Grandin și — pentru o clipă li s'a părut, la amândoi, că murise din greșala lor. Privirile lor se plimbară la unul, apoi la altul. Cuvintele erau de prisos. Când oamenii tac e semn că au acelaș gând. Și tăcerea ținu mai multe minute.

Apoi ridică ea, brusc, brațul și-l întinse spre cerul obscur, pe care stelele străluceau ca nește lămpi.

— „Să o acoperim” ! strigă ea ; „să o acoperim, asta, de-aici, ca să nu-i mai vedem, să nu-i mai vedem ochiul însângerat, ochiul lui spăimântător !” Și cu mâna-i mică, sigură, acoperi la privirilor ei astrul răsboaielor. Dar printre degetele ei, pe cari iglița de împletit lăsase urme, lucea, albă de tot, lumina mai dulce, a celorlalte stele”. (pg. 167—9.)

Dar să ascultăm cum discută *adevărații* bărbați de stat. Carmer raționează astfel : „Când te gândești la Europa noastră și, mai cu seama, când te gândești pentru ea, nu te poți opri să nu recunoști că nu și-a mai păstrat aproape nimic din situația ei cea veche. Se făcuse, ea de ea, continent și se purta ca continent. Dar în ziua în care a încetat de a se purta astfel, s'a sfârșit. De atunci începând tot ceea ce constituia valoarea ei a fost compromis într'un mod primejdios. Trebuie deci ca — cu puțină rațiune, cu puținică onestitate, — să revină la conștiința despre ea însăș și despre rolul ce trebuie să-l joace. Lovitura, nu-i așa ? a fost mare. Trebuie să se dea deci încă-odată și mereu o altă luptă dela Salamina”.

Dorval oftează ; „Și mie-mi place să fac politică astfel. Cea mai mare parte din oameni nu știu să vorbească decât de tarifele vamale și de transferuri”.

Carmer urmează : „Ceea ce trebuie luat în vedere înainte de toate este că în ziua de astăzi se află șase milioane de europeni, cari n'au ce mânca. Acești șase milioane nu sunt decât cei mai nenorociți. Restul, și acela este marea majoritate, trăiește în mizerie ; la noi poartă o existență lipsită de orice bucurie. Două părți din trei din germani sunt muncitori sau *commis*, cari n'au altă perspectivă aici, pe pământ, decât aceea de a lucra până la ultima suflare. Și ceilalți, cei cari mai rămân, aproape nimeni n'are bani. Și banul domnește astăzi pretutindeni”.

Goana asta nebună după avere pune pe gânduri pe amândoi bărbații de stat.

Germanul spune : „...e sigur că moartea trupului însemnează și moartea inimii și a spiritului. De astădată dela Apus ne vin perșii, cari amenință Mediteraneea. Salamina noastră nu poartă un nume strălucitor. Se numește, simplu de tot : *Uniune economică*. Formula o cunoaște primul student venit să învețe pe băncile universității. Aceasta nu ne-a împiedecat de a urca până la douăzeci și șapte numărul teritoriilor vamale ! Ceea ce înseamnă că Europa noastră este binișor croită în douăzeci și șapte de părți. Într'adevăr, suntem încă departe de începutul rațiunii !”

— „Da, îndepărtați!” ripostează francezul. „Exprimându-mi, nu e mult de-atunci, speranța că francezii bolnavi din spitalele noastre ar putea de aici înainte să aibă medicamente escelente, fără ca să fie lipsă să se scumpească, s'a apucat întreagă haita de specialiști să urle: utopistule! utopistule! mi-au spart urechile cu țipătul acesta!”

— „Toate lucrurile necesare sunt pentru dâșii o utopie. Sunt cu puțință, încă toate abuzurile. Și-ar pune impozit, reciproc, pe fiecare bucătură ce o înghit”.

— „Așa văd și eu!” zice francezul. „E nevoie de grâu românesc, de porumb italian, de vin francez... de ce să nu fie de vin european, de grâu european? (Deocamdată o muzică a viitorului! Traducătorul.) Sîmple de tot: ca să sporim și mai mult ceea ce natura n'a voit-o, dificultățile ce le îndură omul pentru ca să trăiască pe acest pământ. O duzină de profitori a decis că va fi astfel și poporul, el crede că legile țin vecinic”.

— „Tocmai așa. La noi, în Germania, au găsit mijlocul de a ridica drepturile asupra făinii. N'a protestat nimeni. Într'adevăr, câte-odată trebuie să-ți dai osteneala ca să nu te scufunzi însu-ți în misticism”.

— „Întreagă lupta ca să ajungi la o ameliorare, Carmer, este o luptă împotriva ideilor găunoase, adevărați manechini de țiplă, în fața cărora oamenii obișnuiesc să se incline. Trebuie să le spargi, ca să recunoască oamenii conținutul lor?”

— „Ai avea mult de furcă!”

— „Legende, trebuința de a uri, ajunsă ereditară, îi împiedecă să vadă ceea ce ar trebui să vadă”.

— „Douăsprezece miliarde de franci-aur într'un singur an”.

— „Cum? ce vrei să spui?”

— „Spun: douăzeci de miliarde de franci-aur. Aceasta e suma pe care o plătesc statele europene, în fiecare an, pentru înarmările lor. Mulțimea aplaudă. Nu-i așa? mai bine îți strângi mai tare cingătoarea decât să întrelași un prilej de a nutri ura! Față de un astfel de lucru se revoltă orice conștiință omenească”.

Celalalt replică: „Ar fi, fără doar și poate, în interesul (tuturora) ca să mēditezi puțințel asupra mijloacelor de a păzi lumea de toate mizeriile și de toate ororile ce o amenință. Dar la ce bun! Atot-puternicii noștri, pentru cari noi nu suntem decât nește vizionari, nu și-au fixat privirile, cu îndârjire, spre feteșii lor: petrolul, fierul, bumbacul, cauciucul? În loc de a renunța la o jumătate de procent din beneficiile lor, mai bucueros ar consimți să vadă orașe întregi reduse la tăcere, în cari nu s'ar mai afla decât schetete de oameni morți de gaze asfixiante, așezați în jurul mesei familiare”.

La cuvintele acestea ale francezului se inflăcărează și germanul. Il vede pe oratorul parlamentar, care te răpește mai mult cu verva sa, cum subjugă cu oratoria sa opoziție și partizani, în parlament.

— „Ai fost combatant, Carmer?”, întreabă Dorval pe german. „Ai fost ofițer?”

— „Da, și cu entuziasm”, răspunde acesta. „Dar n'am fost mult ofițer și mi-am pierdut repede entuziasmul. Dela început mi-a murit nevasta, plecată ca infirmieră”.

— „Doamne! Și era tânără?”

— „De tot tânără”.

— „Grozav! Și asta ți-a deschis ochii”.

— „De loc. Nu este sacrificiul înțelesul răsboiului? Nu, am văzut într'o zi ceva foarte ordinar. Am văzut, într'un sat incendiat, cadavrul unui om, pe care un porc era gata să-l mănânce. Șiii d-ta, Dorval, că rațiunea umană nu e nici tare, niți prea puternică; trebuie să înceapă întotdeauna ca să vezi un cadavru mîncat de un porc”.

Francezul întinde mâinile germanului.

— „Nu-ți ajută nimic ca să apelezi la rațiune!”, apoi urmează: „Nu se va mai întâmpla nici-odată așa ceva! Noi, ceilalți, visătorii, noi vom ști să o împiedecăm. Să visăm deci, Carmer, să visăm; dar să băgăm de seamă coșmarurile celorlalți”.

Apoi scoase francezul din buzunar o hartă minusculă a lumii: „Imi place”, zise el, „să privesc această hartă... Dacă colegii noștri englezi privesc lucrurile cum le privim noi în momentul acesta, trebuie să fie cuprinși de senzații tari de tot!” Deoarece este un coșmar ce ni se dă să vedem! Inchi- puie-ți d-ta nenumăratele milioane de ființe omenești, cari fermentează pe acest imens continent, între Marea Baltică și Oceanul Pacific, strâns unite, Indiile independente, în plus acești sclavi nenorociți ai țării, siliți, în China, să abandoneze în mâinile proprietarilor fonciari 80%⁰ din recolta lor, o Azie, care se trezește. E drept că în Londra se socotesc lucrurile în continente și în secole și că micile noastre țări idilice nu constituie decât nește prea modeste unități în acest calcul. D-voastră vă luptați, împotriva Moscovei; și noi; dar trebuie să o recunoaștem: lucrează din greu (rușii comuniști) pe acolo”.

Fiind vorba de simpatie și antipatie față de Rusia bolșevică, francezul se analizează astfel: „Să nu ni se vorbească despre entuziasmul tuturor snobilor noștri, cari, chiar și la simpla numire a Rusiei, întorc ochii de plăcere și cari ar fi cei mai nenorociți dintre oameni de s'ar gândi cineva să li se rechiziționeze chiar și numai o singură odaie din vila lor. Nu, de fapt, n'am nici cea mai mică poftă de a vedea cum vine Moscova la noi. Nu pot să o am. Nu-ți cânt aici cupletul despre abizul economic, care separă Europa occidentală de câmpia orientală, cu toate că ar fi cupletul unui cântec veritabil, dar nu se șterg, ca și când te-ai invârti odată, urmele ce le-au lăsat mii de ani în sângele popoarelor. Atât la ultimul din țărani noștri, cât și la cel mai sărac din lucrătorii d-voastră persistă încă viie trebuința de a fi el însuș, de a-și avea existența proprie. Ceeace vrea francezul, ceeace vrea și germanul, este de a putea să aibă o existență demnă, unul lângă celalalt. Nimenea dela noi nu are pofta de a se lăsa absorbit de o comunitate oareșcare. Desigur, nu sunt atât de nebun să neg farmecul, care iradiază din Kremlin asupra celor amarâți și celor nenorociți. Greșala zace în noi, șefii! Inimele noastre au ajuns a fi reci. Cuvântul umanitate nu mai este decât o păcăleală, o capcană, ceva accesoriu pentru banchete. Și cuvântul democrație de asemenea. (E în puțința noastră de a le da viață și vigoare. Să avem curajul! Să avem credința! Persia s'a prăbușit în urma greșelii democrației... Totul se razimă pe d-voastră și pe noi. Niciodată nu vom fi indeajuns de pătrunși de simplitatea și de urgența datorințelor noastre. Pretutindeni în Europa își umplă obrajii nebunii pretențioși și یرcă mica lor Bastilie. Intr'adevăr, clipa e bine aleasă! Să fim uniți cel puțin noi, ceilalți, cele o sută de milioane. Grecia a fost mult mai mică și mai slabă decât Xerxeș-ii de odinioară. De sigur, astăzi vin dela Apus, cu aurul și cu nepăsarea lor, vin dela Răsărit, ca un val colectivist uriaș, care ar nivela...”

Ferestrele se deschid purtate de vânt. O orchestră de negri și glasuri sălbaticе și vesele se aud. Francezul adoagă: „și de aci!” Urmând discuțiile ajung la unele teme, cari deschideau par'că curse și cari riscuau să rănească pe amândoi. „Se vedeau într'o pădure, în mijlocul unor desigur de prejudecăți, desigur, pe cari nu le mai puteai stăpâni. Unul slab ar fi fost silit să-și piardă curajul și să dispereze de a mai revedea vreodată lumina soarelui”.

Problemele discutate? Chestiunea frontierelor, modificarea teritoriului dela Est al Germaniei, acupația Renaniei. „Opinia publică le-a complicat după poftă și le-a inveninat prin svonul răspândit în jurul lor”, Reparațiunile, anuitățile, transferul, toate acestea în detaliu, cu reveniri, în consonanță cu aspectul economic al continentului.

— „Totul se reduce la *incredere*”, spune germanul, „Iar pentru cel invins, căruia i se impun foarte grele condițiuni, e grozav (extrem) de dificil de a avea încredere. Ce va fi deci când vom avea de vorbit de concordie, de prietenie? „Și coridorul (dela Danzig)?” se va striga la noi (în Germania.) „Și soldații (francezi) în Maiața! Și plățile noastre, enorme, fără de sfârșit!” De sigur, n'ați făcut ușor unui om ca mine datoria de a vorbi despre pace”.

— „Pentru bărbatul politic, „zise Dorval, „nu e stâncă mai primejdioasă decât ca să se gândească înainte la toate criticele, la toate reproșurile, la cari

are să se expună. Nimic nu ingreunează, nimic nu împiedecă o acțiune, mai mult ca aceasta. Vom ajunge la lumină, Carmer, dacă nu ne vom lăsa incurcați de un bagaj așa de greu. Pacea, pacea, ce cuvânt bizar ! Când se întâmplă să-l rostească cineva, nimeni nu se gândește să-l contrazică. Dimpotrivă, mai curând ești aplecăt să vorbești ca el, vorbești cu aceeași băgare de seamă ca față de un bolnav, scăzând tonul vocii tale. Ceeace nu împiedecă pe toată lumea de a gândi : un biet nebun, cu mania sa dulce !"

— „Oh ! Ușor să o spui d-ta, pentru d-ta e mai ușor !"

— „Mai ușor ? O crezi ? Îți faci d-ta o idee exactă despre ceea ce cred despre mine partizanii noștri ai politicii de realizări și tehnicianii noștri ? Dă înapoi arătătoarele orologiului ! dă-le înapoi ! Și, oricine s'ar opune, vai și amar de el ! E strivit fără de milă sub faimoasele lovituri de picior ! Cum ? Să am scrupule față de glorioasa noastră armată colonială, de această turmă de brute cu pielea cenușie, care a fost dresată, pentruca într'o zi să poată distruge Europa ? Dar nu uita ca toate gurile astea buzate sunt francezi esceleți și că au salvat civilizația împotriva țării lui Goethe și a lui Mozart ! Cum ? Vreau să pun capăt ocupației Rinului, care constituie singura noastră garanție ? În realitate ea nu constituie nici o garanție, nu e decât o absurditate intolerabilă și sticăcioasă ; dar spiritul omesc, neprogresând decât încet, nu a ajuns încă decât la anul 1600, când cizmele cavaleriei constituiau încă un argument. Vai ! prostia, vezi d-ta, Carmer, prostia omenească, ce putere uriașe mai este încă !"

„Vai, da, un Proteu de o putere imensă ! La toate formele imaginabile, ca să acționeze și ca să distrugă. La noi își ia masca unei profunde și mistice sentimentalități, din care lumea va ieși regenerată ; la d-voastră (francezii) se lardează cu colorile unei catoliciții civilizatrice, care — singură — deține toate grațiile necesare pentru a te mântui. Dar pretutindeni, în dosul scenei, te înălțești cu profitorul, cu puternicul zilei, care rade sub glugă. Și are mare dreptate să rădă. Cu cât o tendință se manifestă primejdioasă, cu cât e mai stricăcioasă, cu atât este mai ușor să aduci un popor să se alăture ei. Ce se petrece la noi ? Avem noi o administrație judiciară convenabilă ? legi sociale ? alegerea liberă a mijloacelor pentru formarea spiritelor ? Nimic din toate acestea. De atâta vreme i se impuiază mulțimii urechile cu discursuri mistice, încât a sfârșit prin a se întoarce cu dispreț dela un țel, pe care aproape că-l atingea cu mâna. Și ca să corectăm acesta avem nevoie de d-voastră".

— „Și noi, în aceeași măsură, de d-voastră ! Ce lipsă am avea noi de puțințică ponderație de a dv., de desinteresul dv., în cele spirituale, de seriozitatea dv., tenace și metodică, seriozitate, care, poate că n'are nimic seducător, dar care cel puțin te ajută să clădești, solid și să conservi. Putințel din Hegel în sângele nostru, puțin din Humboldt — și spitalele noastre, laboratoarele noastre, chiar birourile noastre telefonice, s'ar afla mult mai bine..."

„Este ideea mea fixă, Carmer. Aș spune chiar că e aproape o monomanie. Nu gândesc la nimic alta. Va veni o zi, trebuie ca această zi să sosească, o zi, care să repare eroarea a o miie de ani, care va închide, în sfârșit, grozava rană gangrenoasă, deschisă în coastele Europei, o zi, care ne va reuni definitiv, spre salvarea marelui nostru continent comun. Va veni timpul — ce zic ? — a venit timpul, când nu va mai exista porc flământ, ca să se nutrească cu carnea unui mort german sau francez. Într'adevăr, Carmer, ceea ce ai raportat d-ta spune totul. Nu mai avem să ne mai oprim mai mult aici ; dar să ne gândim la aceasta întotdeauna, întotdeauna ! Nu e nimic mai important. Niciodată mai mult ! Niciodată mai mult ! Vom călca de aici înainte împreună, pas la pas, Carmer ; poate că nu vom mai putea povesti împreună ca astăzi. Deciziunile vor fi luate în mic, în detaliu, raportorii își vor spune de o sută de ori expozerile situației și, vai !, fiecare în maniera sa... În ceea ce privește, să ne ferim să nu ne pierdem în lucrurile momentului, să nu privim la picioarele noastre, Carmer, dimpotrivă, colo, colo, drept înainte, pe deasupra noastră, acolo unde strălucește lumina ! Să lăsăm, liniștiți, să ne atace și să ne terfelească, fiecare în propria sa țară, să lăsăm să ne zeflemisească, să ne

murdărească, să ne acopere cu scuipat, să n'avem teamă nici de glonte, nici de vitriol... Carmer, să avem credință, în noi înși-ne!"

„El tăcu”, urmează autorul. „Carmer se simți transportat; sări în sus dela locul său și alergă să strângă pe bătrân în brațele sale; dar Carmer era german, se dete înapoi dela acest gest; nu-i întinse nici chiar mâna. Se mulțămii să privească la el”.

Conversația se incheie cu constatarea dureroasă a lui Dorval: „Nu știu, într'adevăr, de ce trebuie să suferim etern și numai pentru că fii lui Charlemagne (Carol cel mare) s'au purtat odinioară ca imbecilii...”

Iată, vrea să spună autorul, așa ar trebui să discute adevărații bărbați de stat, cu simț de responsabilitate socială! E în joc doară viitorul omenirii! Rațiunea omenească protestează cu toată energia ca în viitorul apropiat să se mai sacrifice hecatombe de vieți omenești pentru lozinci absurde!

„Nu! Nu pentru aceasta au murit un milion și jumătate din cetățenii noștri!” strigă conștiinții, reprezentantul Franței la Soc. Naț., dl *Paul Boncour*,*) militând pentru o conciliație, la masa verde a Soc. Naț., ca B. F. în „romanul” său pentru o rezolvare a problemelor *vitale*, în bună înțelegere reciprocă, cu sacrificii reciproce, ca să nu spele prăpădul sdroaba mânilor tuturor.

Carmer trebuie să se întoarcă în patrie.

„Să se întoarcă (în Germania!) să meargă adecă să se cufunde de nou în basinul acela clocotitor, în întregime, de negre răutăți, numit *politica germană*, să se tăvălească de nou, cu ceilalți, în amestecul acela infect; să mai fie silit să înghită, în ședință publică, resturile veștejite și de atâtea ori servite ale unei retorici, perimate sau să asiste, în ședințe secrete, la disputele cătorva beoțieni fricoși, cari n'au în vedere decât mizerabilele lor mici interese. Niciodată o vorbă bărbătească, niciodată o impulsione nobilă și sinceră, ceva ce urcă, drept în sus, ca dăra de fum într'un cer senin; chiar și în partidul propriu, cu care ar fi trebuit, cu toate acestea, să simpatizeze, chiar și acolo domnea ca stăpân acest spirit birocratic, ce îți inspira milă, spirit meschin și timid, care se da înapoi întotdeauna în fața propriilor îndrăzneli”. (48)

„Rare au ajuns cazurile în Germania ca un om serios și având o oareșcare mândrie pe inteligența sa să înceapă a face politică. Toți priveau cu un aier batjocoritor și disprețuitor această bucătărie rău mirositoare, toți îi întorceau spatele și cedau locul aceluia, cari erau mai puțin desgustați”. (50)

Tocmai împotriva acestei atmosfere se pregătește Carmer să lupte din nou și pleacă din Franța, cu hotărârea să țină piept cu toți patriotarii, cu toată murdăria politicianismului.

Că moare, ucis de un negru, într'un oraș maritim francez, înainte de a-și fi dus planul în îndeplinire, mi se pare o dureroasă turnură, care vrea să fie un *memento* al autorului: vreți ca negri, chemați de voi „europenii”, în continentul vostru, să vă dea ordinea visată?!

Țipetul de durere: salvați ce se mai poate salva! rămâne și cartea aceasta îți lasă impresia puternică: aici se spovedește un „om”, care nu vrea ca omenirea să mai trăiască ani apocaliptici, săpându-și singură groapa „culturii”.

De aceea am ales aceste două cărți, prezentând cetitorului mozaicul de scene, cari — în șirul acestor idei — dau un întreg.

Fie ca aceste rânduri să îndemne pe mulți să citească aceste două lucrări.

Pe când traducerea românești? O întrebare editorilor noștri.

*) Rev. „Pax”, 9/IV, 1929.

Mișcarea culturală.

Idei, oameni, fapte.

Un sentiment constant. Populația ardeleană a avut, de curând, două prilejuri pentru a-și manifesta din nou dragostea și alipirea sa față de Dinastia română. La 20 Maiu, cu prilejul serbărilor unirii la Alba-Iulia, când românii de dincoace de Carpați au dovedit în mod magnific hotărârea lor de-a păstra unirea înfăptuită, membrii Familiei regale au fost primiți cu un entuziasm care ne reamintea scene dela întâiul drum al Soveranilor români prin Ardealul desrobot, în primăvara anului 1919. Copilul Rege a fost căutat de ochii sutelor de mii ca o comoară și când era descoperit s'au văzut multe lacrimi pe fețele brăzdate de muncă sau luminate de tinerețe. Peste două săptămâni Principesa Ileana a venit la Cluj, pentru a aduce un indemn la înrolarea femeilor și fetelor noastre în Societatea femeilor creștine care între scopurile sale principale urmărește educația integrală a femeii, luminând mintea, educând sentimentul și voința, păstrând sănătos corpul prin disciplina educației fizice.

Un prilej de proporții reduse față de cel dela Alba-Iulia și cu toate ace-

stea manifestația de simpatie ce s'a făcut celei mai tinere odrasle a Dinastiei române, de către publicul cult în primul rând, a fost dintre cele mai impresiionante.

Fără să vrem ne-am gândit la atâtea virtuți mari, fundamentale ale rasei noastre, la acea insuflețire spontană pornită dintr'o adâncă și fină susceptibilitate, la claritatea priceperii situațiilor date, la simțul de recunoștință, atât de trainic în popor, la alipirea necondiționată către cei în care masele văd intruchiparea patriei.

N'am putut scăpa nici de tristeța ce s'a presărat involuntar peste sufletele noastre, gândindu-ne spontan: ce nenoroc că n'am avut parte de o succesiune firească în cadrele Dinastiei române! Poporul acesta cuminte, iubitor, disciplinat, plin de alipire față de principiul dinastic, ar fi meritat bucuria de-a fi consolidată pe sentimentele lui întărirea, fără salturi, a Dinastiei române.

Dar, mai departe, am putut să reflectăm în liniște la exagerările debitate adeseori de politicianismul român. Nu e mult de când puteai auzi în Ardeal,

destul de des, cuvântul de îngrijorare: „Prin politica ce se face la noi, a slăbit, în masele mari, sentimentul dinastic. Dinastia, „părtinind“ un anume partid politic, nu mai e adorată ca înainte”.

Am putut verifica acum ceceea am crezut totdeauna, anume că astfel de constatări erau pur subiective, că porneau din starea sufletească a politicianilor ce se credeau persecutați, obidiți, dar că în masele mari nu s'a coborât acest pesimism al câtorva. Poporul n'a confundat politica de partid cu Dinastia, a avut intuiția să facă deosebirea pe care unii politicieni n'au fost în stare s'o vadă și a rămas cu sentimentele sale dinastice nealterate.

O nouă dovadă aceasta despre cuminența nației noastre și o nouă nădejde pentru viitor. Masele mari rezistă împotriva mirosului politicianist, care, din nenorocire, își caută drum de infiltrare în organismul național. I. T.

Educația fizică. — *Donația dlui Dr. Iuliu Hațieganu.* Problema educației fizice în cadrele „Astrei” a preocupat de multă vreme pe conducătorii Secției medicale-biopolitice ai Asociațiunii noastre, îndeosebi pe dnii *Dr. Iuliu Hațieganu* și *Dr. Iuliu Moldovan*. Dl Iuliu Hațieganu a studiat, la fața locului, instituția Socolilor din Cehoslovacia și atât personal, cât și prin colaboratorii săi medici din secția medicală-biopolitică, a purces la popularizarea la noi a principiilor care trebuie să fie puse la baza unei *educații integrale*: fizică, intelectuală și etică. Prin conferințe publice, prin articole de revistă și ziar s'au străduit să familiarizeze publicul nostru mare cu importanța acestei educații integrale, temeiul prosperității din viitor a poporului.

S'a purces apoi, în cadrele Subsecției de educație fizică a celei medicale-biopolitice, la organizarea întărilor

echipe din elevi și studenți: „Soimii Carpaților”, cari prin producțiile lor au demonstrat în fața publicului teoria.

Cu experiența câștigată în Cehoslovacia dl Iuliu Hațieganu a înțeles că e nevoie de o întinsă propagandă și de vreme îndelungată pentru ca ideia prinzând în straturi largi, să se deștepte *dorința* localnicilor de a se înregimenta în noua organizare. Nu instituțiile impuse de sus, ci cele cerute de jos, au sorți de izbândă și trăinicie. Și cum societatea orășenească are și alte posibilități pentru o educație integrală, conducătorii Secției medicale s'au gândit și se gândesc în primul rând la masele țărâniei noastre.

E firesc însă că indemnul și pilda nu poate veni decât dela pătura cultă, care, organizată în instituțiile ce le va crea pe rând secția, va cobori în mijlocul poporului pentru a arăta pilda vie și a deștepta dorința maselor de a se asocia la această acțiune.

Când s'a pornit această nouă directivă în cadrele „Astrei”, conducătorii secției medicale au avut de întimpinat și obiecțiuni, între cari cea dintâi era că poporul dela țară, în urma indeletnicirilor sale zilnice, face destulă mișcare și nu are nevoie de o specială educație fizică.

Dar inițiatorii mișcării în cadrele „Astrei” nu s'au gândit la simple exerciții de gimnastică, preconizând educația fizică. Ei au înțeles o *educație integrală*, după vechiul principiu „mens sana in corpore sano”, înțelegând sub minte nu numai intelectul, ci și cultivarea sentimentului.

Și am rămas pe lângă convingerea că țărâniea noastră, pentru a rămânea temelia sănătoasă a Statului și pe mai departe, are nevoie de această educație integrală. Ce folos de mișcarea țărânului în aer liber, dacă acasă, în locuința lui, trăește între condiții igienice detestabile?

Ce folos de munca fizică, dacă aceasta odată e dusă la extrem, epuizând și copiii nevrăstnici, iar altădată urmează săptămâni și luni de neactivitate, de lenevire în aer închis sau în crășmele satului?

Pentru o educație integrală a țărâniei noastre s'a văzut necesară, dela început, înființarea unui institut — cu teren și clădiri proprii, — în care să se perindeze serii de țărani, cari să facă un adevărat curs, sub conducerea oamenilor de specialitate și cari apoi întorși la vetre, să fie întâii propagatori și instructori ai noiei organizații.

În acest scop dl Iuliu Hațieganu a dus tratative cu forurile competente pentru câștigarea unui teren potrivit la Cluj, iar ca prim fond pentru clădirile necesare dsa a anunțat că ține la dispoziția secției suma de un milion Lei.

Dl I. Hațieganu a dovedit că nu e omul care să se mulțumească cu propaganda, ci forțează realizări. Gestul dsale plin de nobleță va fi apreciat, desigur, după merit de către marele public românesc. El, cum a spus președintele Astrei în ședința plenară a Secțiunilor, resuscitează o frumoasă tradiție ardeleană și învie optimismul în trezirea simțului de jertfă pentru binele public, la ceice pot să-i vină în ajutor.

„Asociațiunea” se feliță că această tradiție reinvie în Ardeal în cadrele sale. „*Transilvania*”.

Politică și literatură. Sub titlul de mai sus dl T. Arghezi incepe în No. 4 al revistei „Ramuri” din Craiova, un foarte interesant studiu. „Dela Vasile Alecsandri până la dl I. Buzdugan, alesul Basarabiei, și poet și om așa de cum-se-cade, raporturile dintre literatură și politica de Stat s'au menținut variate. Mai miniștri, mai deputați și senatori, scriitorii au fost în deobște ziarști, ca numitul Eminescu. Salariați ai câte unui

om politic de parvenire și parvenit, la scriitori aleargă de preferință politica de opoziție, în căutare de afrodisiac”.

Dl Arghezi cercetează ce se alege din literatul ajuns ministru, parlamentar, funcționar, și rezultatele ce le constată sunt dezastruoase.

„Chiar dacă a tachinat o muză a versurilor sau a prozei, în ceasurile lui literare de opozant, titularul întreg sau funcționar al unui departament, șef de cabinet sau director de cabinet, nu mai pune mâna pe pana de aur”.

Deci, nu mai scriu! Dar nici nu se gândesc să realizeze ceva pentru cei ce — în opoziție fiind — continuă să scrie: „Ca miniștri, literații propriu ziși, nu au făcut pentru literatură ispravă”. „Dacă mă voi ocupa de literați o să aud mustrarea că lucrez pentru breaslă”. „Literatul ministru se depărtează cu hotărâre de ai lui, ca să nu pară bohem, și forțează intrările unei lumi din care nu face parte naturală, ca să complacă cercurilor închise, unde naște intriga și se produc rezoanele politice”.

Dl Arghezi zugrăvește cu măiestrie urmările și peipețiile acestei smulgeri din mediu și forțării intrărilor într'altul. D-sa face destăinuirii puțin măgulitoare de felul cum se comportau literații pofțiți la Palat de M. S. Regina Maria, — purtare care „a determinat-o să renunțe la șezătorile literare”.

„Parlamentarii literații... n'au ridicat nici odată vocea în folosul breslei, nesimțindu-se cu o vocație reală și solidară împlicit cu semenii lor”. — „Pe toată linia, an de an și zi de zi, breasla scriitorilor a fost trădată de toată lumea, și politică și literară”.

Constatările și concluziile d-lui T. Arghezi sunt, din nefericire, adevărate. Rara avis e ministrul care să se gândească, dar mai ales să încerce a realiza ceva pentru breasla scriitoricească, pe care, dealtfel, în discursurile festive o

așează între intemeietorii sufletului național unitar, între făuritorii de frunte ai conștiinții naționale, — ba uneori, după moarte, ministrul ia inițiativa ridicării unui bust cutărui scriitor.

Triste e că și scriitorii ajunși, — mai rar, ce e drept — miniștri se comportă la fel ca și politicianul de meserie față de scriitori.

Pesimist, dl T. Argezi renunță „la toate condițiile de nuanță care fac opera de artă cu puțință, în cea mai favorabilă dintre expresiile ei diverse”, și reține numai condiția nouă, „industrială”, deși „ar fi aproape o abdicare să asimilezi meșteșugul subtil al scrisului cu o profesiune, dar el a devenit o profesiune”.

„În stilul capitalist democratic, scriitorul este un industriaș, pentru că materia primă a industriei tiparului și alimentează comerțul de librărie... Statul, căruia îi place titlul de Stat cultural, se amestecă numai în industria petrolului și a spirtului, a zahărului, reglementează fabricația berii și a acolorilor... Scriitorilor Statul nu știe să le ceară nimic, ca să nu le dea nimic”.

Dl T. Argezi concludă că această realitate, — literatura nu se poate felicita de raporturile cu politica — „e cel mai bun început”, care trebuie să ducă la solidarizarea scriitorilor și la înfățișarea lor directă publicului „ca meșteșugari și ca artiști, evitând intermediarul unui partid, și munca lor se va rezuma în efortul de a înmulți mijloacele de legătură cu poporul satelor și orașelor, ca niște deputați sufletești, ce sunt, ai codrului, ai pământului, și ai limbei românești”.

Încercări de a solidariza pe scriitori s'au mai făcut, chiar de către dl T. Argezi, care de mulți ani poartă un cald interes breslei, — dar până azi n'au reușit. Să sperăm că vom fi mai norocoși în viitor. — Concluziile d-lui

T. Argezi sunt valabile nu numai pentru scriitorii din Regat, dinaintea de unire, de toți dela unire până azi, ci și pentru scriitorii din Ardeal, dinaintea de unire. Și aici ei au fost mai mult ziaristi, cu deosebirea că nu la dispoziția unui partid politic, sau a unui politician, ci în slujba neamului întreg. Cu toate acestea nici în Ardeal scriitorii n'au beneficiat de pe urmele luptelor politice, decât doar infundau temnițele ca ziaristi naționali. Cu o excepție sau două, lor, la noi, nici nu li s'a dat un rol politic, acesta fiind monopolizat, mai ales, de breasla advocaților. Azi, se n'ștelege, nu mai poate fi vorba de deosebiri în tratamentul ce li se aplică, de-o latură sau alta a Carpaților, și solidarizarea lor cu scriitorii din toată țara se impune. Mai ales în împrejurările tot mai grele de existență, și pe lângă realitatea dominantă de-acum, când individualitatea nu mai însemnează nimic în fața atotputerniciei partidului politic.

De aceeași soartă a literaților se ocupă într'un număr din „Viața românească” și dl Demostene Botez, pornind dela moartea, în neagră sărăcie — a poetului francez Tancred Martel. Din prilejul morții acestui scriitor în Franța s'a produs o mare mișcare în jurul întrebării: mai trebuie să moară de foame poezii?

Nu știm la ce rezultate se va ajunge în Franța, unde, ca pretetinderea de altfel, se află și mari talente cari n'au asigurată ziua de mâine, pe când făuritori de romane de senzație și de escitare sexuală, bătând toba reclamei alături de o ceată de prieteni cointeresați și de edituri, ajung milionari. Dar la noi nu se poate vorbi de un mare tiraj pentru romanele de fascicole.

Și dl D. Botez e de părerea că „trebuie înlăturată dela început ideea

unui sprijin organizat din partea Statului".

Ajutorarea scriitorului nu poate veni decât dela societatea lor. „Trăim in ceasuri grele când nu mai pot răzbate decât colectivitățile bine organizate".

După propunerea lui B. Cremieux pentru Franța, dl D. Botez crede că s'ar putea aduna și la noi fonduri prin S. S. R., obligându-se scriitorul să dea „o sumă proporțională cu prețul volumului de fiecare mie vândută, și la fel editorul".

Fondul ar putea crește cu veniturile scrierilor căzute in domeniul public, ceace se'ntâmplă, după legea protecției literare, la 30 ani dela moartea autorului. Aceste scrieri nu s'ar putea edita din nou decât cu aprobarea unei comisiuni instituită de societate, și pe lângă un beneficiu pentru ea, obligator pentru noul editor.

Dacă s'ar legifera această propunere credem și noi că s'ar face un pas serios către ajutorarea scriitorului.

I. Turcu.

In jurul creației artistice. Literatura decadentă, — literatura de pervertiți? Mulți au semnalat-o dela apariție ca atare, unii au apărat-o ca pe o poezie nouă, superioară, iar alții par a se convinge, abea târziu, că-i o literatură bolnavă. Ba, târziu de tot, după ce a evoluat in obscurantism și in idiotie, tot căutând senzații noi, imagini noi, pentru a dovedi o structură psihică deosebită, eșită din normal, pentru a evada din turma muritorilor de rând.

Se semnalează in publicistica noastră un articol al lui Clement Vautel, după care cei mai gustați poeți in ultima jumătate de veac au fost atinși cu toții de... „trepomena politică", începând cu *sublimul* Baudelaire, a cărui noutate s'ar explica prin această boală infricoșătoare in urmări. „Florile răului"

ar fi astfel elucubrațiile de viziune și de simfirie ale unui bolnav, și au uimit prin noutate, fiind produse ale unei excitații psihice pe care omul normal nu le are. Tot asemenea scrierile lui O. Wilde, Rimbaud, Verlaine, Nerval și a altor părinți ai poeziei noi.

Cu această interpretare s'ar ajunge in grabă la reluarea teoriei lui Lombroso din „Geniu și nebunie", după care oamenii geniali nu ar fi decât niște nebuni. Lombroso analizează chiar cazul lui Baudelaire și mai avea exemple destule sub ochi: „pe Nerval, internat mai de multe ori, pe Verlaine, alcoolice și vagabond, pe H. Rimbaud, dispărut intr'ozizi fără urmă, pe J. Laforgue, maniac și desordonat, in fine, punct culminant, pe invertitul Oscar Wilde, rebel orgolios, magnific și extravagant" (D. A. Bădărău: supraomul lombrozian, in *Viața românească* Nr. 2—3).

Teoria lui Lombroso se știe că a avut mulți aderenți in a doua jumătate a secolului trecut, când s'a popularizat prin vaste discuții și polemici. Dl D. A. Bădărău arată că, datorită acestei teorii care documenta matematiceste din cele elemente se compune structura intimă a omului de geniu, o întreagă generație de intelectuali tineri români, mai ales ieșeni, a fost secerată pe la 1880 de... alcoolism.

Desigur că a generaliza din cazuri date, când sunt atâtea potrivnice, e o greșală fundamentală. După Lombroso au fost alterați toți marii scriitori; unii au fost alcoolici, alții sifilitici, alții epileptici, tot atâtea cauze de nebunie, la care au și ajuns mulți dintre ei. Dar se știe că după el și criminalii se pot deosebi, după structura craniului etc., înainte de-a comite crima și că teoria lui propunea izolarea acestora din bună vreme.

Exagerări pe care timpul și cercetările ulterioare le-a dovedit de atari.

A explica decadentismul în poezie prin „trepomena palidă” este desigur o exagerare. Sunt, e adevărat, cercetări sigure, asupra influenței acestei boli, ca și a alcoolismului, asupra psihicului uman. asupra fantaziei, deci și asupra puterii de creație, a sensibilității artistului, a prismei prin care vede lumea și viața. Dar noi rămânem la convingerea bătrână că „poeta nascitur”. Puterea creatoare cu care se naște cineva poate fi influențată de accidentele trupești sau sufletești, însă nu acestea nasc talentul sau geniul. Au fost mari genii perfect sănătoși și fără viții.

Nici nu ne putem gândi la exagerări de felul aceleia care făcea și din Socrate un sifilitic, cu demonstrații în care se amestecă nasul lui turtit sau omopiații proeminenți.

Desigur suntem inclinați să exagerăm! Noi suntem de credința că cecece a trecut până acum din subconștient în conștient uman, e foarte puțin. Posibilitățile de evoluție ale vieții spirituale sunt, chiar din acest motiv, mari.

Câtă vreme facultățile omului se păstrează întregi, sănătoase, — acele prin care se manifestează duhul din noi, — creația va fi genială dacă spiritul creator e genial și neînsemnată, dacă vorbește prin ele un spirit de duzină. În amândouă cazurile producția va fi sănătoasă și după calitatea ei, general, apreciată de marea majoritate a oamenilor.

De îndată ce însă facultățile prin care lucrează spiritul sunt alterate din naștere sau de boală, sunt deformate, creațiunea va avea ceva specific individual, susceptibil de înțelegere și de apreciere numai pentru o anumită categorie de oameni. Pentru rest — pentru cei deplin sănătoși — creația va fi o noutate. O noutate, întrucât oglinda prin care autorul vede lumea și viața, structura fiziologică prin care simte și reacționează, e deosebită; o noutate întrucât

o facultate biciuită poate descoperi acorduri de simțire care dorm și în noi, dar de cari nu am avut cunoștință. Nu alterarea prin moștenire, boală sau viții, creiază geniul, ci spiritul creiator când se manifestă prin facultăți alterate, poate realiza opere care se deosebesc de cele produse de spiritul creiator ce se manifestează prin facultăți normale, nealterate.

În acest înțeles se poate vorbi de o literatură morbidă, dăunătoare echilibrului psihic normal, de creații cari pot fi mari, deși nu reprezintă universalul uman. Dar, timpurile prezente sunt marfă de scriitori perfect sănătoși se pot deda la o literatură morbidă, când aceasta e cerută de publicul cititor și constituie o marfă de mare desfacere. Tot așa decadentismul etc. a fost imitat și de scriitori perfect echilibrați, cari numai din calcul s'au făcut că au porniri bolnavicioase.

Este însă adevărat că cei din cele două categorii din urmă n'au fost nici odată scriitori geniali. Rămâne însă o dovadă că literatura avariata poate lua naștere și din predilecțiile societății la o anumită epocă, indiferent de sănătatea sau dezechilibrul scriitorului. S. V.

Literatura împotriva educației?

Avem azi la îndemână textul conferinței dlui C. Kirilescu, despre care am amintit în numărul trecut al revistei. La ea se adaugă scrisoarea autorului către Academia română, prin care renunțând personal la premiul de 25.000 Lei, decernat dsale de Academie pentru lucrarea „Istoria războiului pentru întregirea neamului”, îl destinează unei lucrări „de psihologie socială a poporului român în timpul războiului de întregire”. Se anexează, deasemenea, referatul directorului general al învățământului secundar către ministerul instrucției publice, în care se cere oprirea tineretului școlilor

secundare dela spectacolele obișnuite ale Teatrului Național din București, și discursul d-lui N. Costăchescu, ținut în Camera deputaților, în legătură cu atacurile pornite în jurul acestor opreliști.

Considerăm această ieșire pe teren a oficialității în grija căreia este educația tineretului, ca întâia încercare serioasă făcută la noi împotriva valului de imoralitate de după războiu, val, hrănit de atâtea diverse manifestări socotite... artistice. S'a spus, din locul cel mai competent, că arta nu poate fi împotriva educației, orice haină ar îmbrăca, cu atât mai puțin poate fi literatura.

Dl N. Kirițescu a dat dovadă de un curaj rar pentru zilele noastre, știind mai dinainte că eșirea d-sale o să fie întâmpinată de protestările unanime ale celor vizați, și a altora cari au interes la desăgărea etică a tinerimei române.

Conferența d-sale apărută acum la „Cartea românească” este în primul rând e legitimare mai amplă a referatului făcut Ministerului instrucțiunii publice în chestia unor piese ce se joacă pe întâia noastră scenă.

Dar ea cuprinde principii atât de clare, atât de adevărate și sănătoase, încât ne mirăm că unii publiciști români cearcă să le bagatelizeze. Nu credem să fie un singur cetitor desinteresat, care să nu probe în întregime adevărurile susținute de dl C. Kirițescu.

D-sa analizează în conferența amintită cinci romane românești, cu subiect din vremea războiului sau a pregătirii lui: M. Sadoveanu: Strada Lăpușneanu; Dem. Theodorescu: În cetatea idealului; Eugen Todie: Hărdăul lui Satan; I. Minulescu: Roșu, galben și albastru; Cezar Petrescu: Intunecare. Se analizează numai sub raportul adevărului pe care-l cuprind și al efectului educativ pe care-l pot avea mai ales asupra tineretului.

Autorul arată în introducere că după ocupația germană, criticul german

Max Oshorn, care însoțea armata, a formulat următorul postulat, pentru robirea definitivă a României:

„Trebuie ca mândria, voința, ambiția, conștiința, simțul național al populației române să-și piardă puterea, tot așa ca și capacitatea de luptă a armatei române”.

După acest indemn a apărut și în nemțește lucrarea: „Putreziciunea României, arătată de proprii ei scriitori”, „Rumäniens Fäulnis”.

Bucățile erau alese cu tâlc: toate descriau câte-un colț urât din viața socială românească, și care trebuiau să se potrivească cu o sentință a istoricului rus Batișcov, din vremea războiului independenței, asupra românilor: „Hommes sans honneur, femmes sans pudeur, fruits sans saveur”.

Dl C. Kirițescu, trecând în revistă evenimentele și oamenii din cele cinci romane, — sau mai exact patru, pentru că cu romanul d-lui C. Petrescu face o excepție, constată cu durere că „generația care a făcut războiul” e prezentată în culori dintre cele mai negre, ca și când s'ar fi urmărit legitimarea sentinței de mai sus, și a încercării făcute de Germani de a ne arăta ce pe-un popor decăzut, corupt, „putred”.

„Aceasta să fie cu adevărat spectacolul moral al generației românești din epoca războiului? Unitatea României, cea mai strălucită floare a vieții noastre naționale, să fi înflorit pe grămada de bălegar putred a celei mai lașe, corupte și perverse societăți?” se întreabă cu drept cuvânt dl Kirițescu. Și d-sa face următoarele constatări explicative:

„Literatura română, care și-a propus să descrie viața din timpul războiului, se prezintă așa dar, cu trei mari scăderi:

a) Unii dintre scriitori n'au știut să vadă decât cercul strâmt în care se învârtteau ei înșiși. Din această cauză au dobândit asupra vieții de războiu, im-

presii foarte limitate și le-au resfrânt în imagini false, prin generalizarea lor;

b) Au resfrânt aproape exclusiv în lucrările lor propria lor personalitate sufletească. N'au putut să vadă și să judece obiectiv. Credințele lor, interesele politice, concepțiile lor despre viață, uneori romanele lor, se oglindesc complet într'o operă plină de subiectivism;

c) În general nu s'a ținut seamă de efectul și rolul social al unei opere de artă și de repercusiunea ei asupra masei cetitorilor; s'a creat astfel o operă care este distrugătoare de forță morală, iar nu creiatoare".

Dl C. Kirițescu răspunde dinaintea obiecțiunilor pe care le aștepta, și cari au și urmat: — D-ta nu ști ce este Arta. Arta își are drepturile ei, legile ei. Artistul nu are nici o altă obligație decât aceea de a realiza frumosul. Dacă a reușit, — restul nu interesează".

Dl Kirițescu răspunde: „Cunosc și nu împărtășesc teoria estetismului pur. Arta a fost definită de cineva ca fiind „frumuseță fără scop". Adică arta nu trebuie pusă în slujba nici a unui alt interes, oricât de onorabil, oricât de util ar fi el. Nici în slujba Statului, nici a bisericii, nici a școlii, nici a moralei. Singura zeiță căreia i se închină este frumuseța.

„Să fie atât de necondiționată, atât de absolută această libertate? Nu cumva este formula cu care se încearcă să se justifice toate licențele, să se scuze toate libertinajele, să se acopere toate imoralitățile? Nu cumva la spatele „frumuseții cei fără de scop" se ascunde „frumuseța cea fără de rușine"?

Autorul arată că după mari critici și gânditori „arta are o funcțiune socială" (Brunetiére), iar Taine stabilește „legăturile dintre valorile literare și cele morale". „Cu cât caracterul descris într'o operă de artă este mai trainic, mai pro-

fund, mai elementar, cu atât valoarea operei de artă e mai mare".

„Taine consideră cu drept cuvânt că opera ce exprimă un caracter bine-făcător e superioară celei ce exprimă un caracter răufăcător. Din două opere, scrise cu același talent, care descriu două forțe naturale de aceeași mărime, cea care ne înfățișează un erou, prețuește mai mult decât cea care înfățișează o secătură".

„Este o tendință a literaturii noi de a se complăce în descrierea figurilor rele, a caracterelor urâte, a tipurilor perverse, a elementelor stricătoare ale Societății. Un biograf recent, analizând opera lui François Curel făcea observația că „virtutea nu e teatrală".

În generalizarea acestei observații la întreaga literatură s'ar putea găsi explicația înclinării spre alegerea tipurilor imorale și vițioase, a acțiunilor rele. Chiar când descrierea lor se face pentru a osândi, a ridiculiza, acest etalaj de suflete inferioare, pricinuește cetitorului un sentiment de oboseală, de desgust sau de intristare. „E neplăcut, zice Taine, să privești vermina, chiar când e strivită".

E cu atât mai primejdios — să ne fie permis a adăuga noi. — Când astfel de specimene sunt expuse într'o lumină simpatică, când scriitorul proiectează asupra lor propria lor personalitate.

Este astăzi considerată ca o atitudine elegantă, este a se plasa în așa-zisul „ritmul vremii", a crea tipuri anormale, a zimbi cu ironie la virtuțile solide care au făcut în toate timpurile puterea societăților omenești și gloria literaturilor, și a se adânci tot mai mult în lumea amoralului și a perversiunii".

Am reprodus aceste pasagii din conferința d-lui C. Kirițescu, crezându-le potrivite a fi cunoscute în cercuri cât mai largi. Ele vor fi aprobate fără rezervă de toți oamenii de bine, și-l vor felicita pe autor pentru curajul cu care a spus adevărul. S. V.

Serbătorirea memoriei lui Gh. Coșbuc și A. D. Xenopol. În ziua de 9 Iunie a. c., s'au desvelit busturile celor doi scriitori reprezentativi ai noștri, al poetului Gh. Coșbuc și al istoricului Xenopol, în fața „Palatului cultural” din Arad. A fost o frumoasă și reușită manifestare a spiritului românesc, luând parte atât autoritățile locale, cât și ale Statului (Ministrul Dr. Voicu Nițescu, președ. Camerei Șt. Cicio-Pop), ale bisericii (Episcopul Dr. Comșa), ale societăților culturale: „Liga Culturală”, „Academia Română”, „Astra”, etc. Confecționării au fost domni G. Bogdan-Duică și directorul Dr. T. Botiș (Arad).

Dăm mai la vale vorbirea rostită de vicepreșed. Dr. Gh. Preda, trimis anume ca să reprezinte societatea noastră.

*Preasfințite,
Dlor Miniștri,
Onorată Asistență,*

Un neam, pentru a se arăta demn de sine însuși, trebuie să știe să aprecieze, să evidențieze și să recompenseze meritele oamenilor săi vrednici de laudă, atât cât trăiesc, cât și după moarte.

Dacă este natural să regretăm pierderea unor astfel de oameni valoroși, este tot așa de natural și logic, ca, după această dispariție, să căutăm să onorăm memoria lor cât se poate mai bine.

Imprejurările fac, ca la inaugurarea acestor 2 busturi, cari reprezintă pe doi din marii apostoli ai culturii noastre românești, (G. Coșbuc și A. D. Xenopol), asociația culturală „Astra” să exprime prin glasul meu, odată cu pioasa recunoștință față de memoria acestor 2 apostoli dispăruți, cu omagii respectuoase familiilor lor și mulțumiri inițiatorilor, cari au căutat prin așezarea acestor busturi în Palatul cultural al orașului, să eternizeze această memorie.

Unul din busturi, reprezentând pe marele nostru poet G. Coșbuc, repre-

zintă pe omul cu imagini vii, cu idei și cugetări frumoase, traduse într'un stil clar și concentrat, în versuri vibrante, armonioase, muzicale.

Celalalt bust reprezentând pe eruditul nostru profesor A. D. Xenopol, ne arată pe distinsul istoric și filozof, care prin lucrările sale ne-a luminat trecutul și origina și care prin logica și elocvența caracteristică, a susținut drepturile noastre naționale.

Ca fost elev al acestui din urmă profesor, am avut prilejul fericit să pot admira zelul și devotamentul pus la instruirea noastră și să pot aprecia felul cum știa să împărtășească cunoștințele și rezultatul cercetărilor sale — pentru binele și folosul nostru.

Ambii apostoli culturali, plecând dintre noi, ne-au lăsat prin activitatea și lucrările lor o atmosferă din cele mai reconfortante, în care pot trăi toți acei ce prin studii lor caută să pătrundă în miezul acestor opere.

Conținutul lucrărilor lor, este ca un parfum plăcut, care te îndeamnă să inspiri cât mai mult și mai adânc, pentru a-l putea prețui și pentru a te tonifica sufletește.

Nu mă indoesc că cele mai multe din aceste opere sunt prezente în mintea și sufletul D-Voastră și că veți recunoaște faptul că ele constituiesc catalizorii puternici ce vor indemnă pe urmași să continue exemplul înaintașilor. Ele vor fi acele ce vor indemnă pe acești urmași să adauge cât mai multe fapte vrednice, pentruca moștenirea primită să poată prospera și pentruca ea să poată fi transmisă mai departe cu demnitatea cu care a fost lor transmisă.

Scoțând din comoara minții și sufletului lor, tot aceea ce înțelepții și bunii patrioți pot să dea țării lor, servind cu dragoste și cu credință interesele și cauzele românești, acești 2 apostoli culturali, premergători ai României

mari, pot fi trecuți pe lista eroilor, cari au muncit și s'au sacrificat pentru pregătirea zilelor mărețe ale unirei noastre de astăzi.

Se cuvine deci, ca, trecând pe dinaintea acestor busturi, se cuvine ca, privind imaginile, cari simbolizează încă 2 munci pentru închegarea unității noastre naționale, să ne luăm angajamentul sufletesc, că vom lucra în viitor cu aceeași dragoste și uniți în cuget, simțiri și acțiuni, vom face ca visul ce ne este realizat, să fie înfrumusețat și permanentizat.

Aceste 2 busturi vor aminti și generațiilor, cari vin după noi, cine au fost și ce au însemnat pentru țara noastră poetul Coșbuc și istoricul Xenopol. Ele vor fi simbolurile grăitoare ce vor spune acestor generații:

„Dacă vreți să fiți iubiți, regretați și stimați, faceți și voi ceea ce am făcut noi. Duceți cu demnitate mai departe apostolia cuvântului scris și grăit, pentru ca prin acest cuvânt: „mii de inimi la fel să bată și miilor de veacuri să vorbească“.

Dr. Gh. Preda.

La 40 de ani dela moartea lui Eminescu.

Biata omenire bolnavă din zilele noastre se sbate în patul suferinții. Sufere de o boală gravă: de șovinism. Signalmentele boalei? O ignoranță parțială, între diferitele părți constitutive ale omenirii (să-i zicem, deocamdată: europene); un egocentrism svăpăiat al părților, lipsit de recunoașterea, inomis trebuincioasă, a interdependenței, — de aici primejdia inaniției; o zeflemea dusă la paroxim, complicată cu coprolalie ziaristică, pricinele întunecării problemelor grave, de neînălțurat, vitale.

Popoarele își poartă Sâmbetele, fiindcă bătaia inimii nu e regulată, pentru că arterioscleroza mintală face ravagii.

Oameni, cari mai cugetă în zilele noastre, caută să prescrie medicamente salvatoare, zeflemisiți murdar, fiindcă se gândesc la colacul de salvare pentru mintea omenească și nu vreau să întindă lumânarea — rațiunii și inimii umane.

„Demobilizarea intelectuală“ o pretinde cu energie un Thibaudet, susținând că n'a „predicat niciodată ura“, cea incondeiată, pe drept cuvânt, de J. Benda, iar la „Societatea Națiunilor“ (firește, batjocurită și ea!) dl Julien Luchaire, la „Institutul internațional de cooperare intelectuală“, tipărește, din 1926 începând, an de an, o listă de „opere remarcabile, apărute în diferite țări.“¹⁾

O, ce minunat își dau aici mâna toate țările, arătându-și odoarele spirituale și nu colții veninoși! O, ce întrecere minunată pe arenele minții și nu la boxatul respingător, unde se rup fălcile, fără să se probeze decât doar atât: că musculatura de măcelar a cutăruia („reprezentantul“ poporului său?!) e mai sdrăvănă și că are o oareșcare desteritate mai pronunțată în a împărți la pumni și ghionturi!

¹⁾ În edit. „Inst. Internat. de cooper. intelect.“. (fr. și engl.) „Les presses universitaires de France“, Paris.

Boxatul minții — asta mai va!, dacă poate fi întrebuințat cuvântul „box“ la ceva spiritual, la floarea cugetării omenești.

Ca să n'ajungem, iarăș, — ați văzut filmul „Verdun“ (preaiute uitătorilor oameni)? — ca să n'ajungem ca oameni maturi, în toată firea, și fragede mlădițe, viitoarea generație, să umble pe patru brânci, ca liarele sălbatice, între sârme barbelate!

În aeropagul acesta intelectual, indicat de „omul“ Luchaire, ne putem prezenta cu cinste și noi, cu câțiva reprezentanți, cari nu ne fac rușine.

Între cei dintâi e *Eminescu*, care n'a avut limuzină de îmbogățit de războiu; care a flămânzit de multe ori, dar care a avut pline-plinuțe hambarele minții; care n'a suferit de miopie sufletească (precum suferă, vai, atâția printre noi!), ci a avut orizonturile largi, largi (un lucru punibil, în ochii multora, astăzi!); care și-a dat diamantele cugetării sale, ca să fie crucificat, ca orice cugetător ce se respectă, pe o lume ahtiată după plăceri și petreceri triviale și brutale.

Cetiți „Satirele“ lui *Eminescu* din nou, traduceți-le cuiva, și „Luceafărul“, și poeziile de iubire, cu muzicalitatea lor ce subjugă cu volapük-ul tonurilor lor cantabile — și vi se va spune: da, recunoaștem *ex ungue leonem* (de pe unghie pe leu). Aici e spontaneitate, e eufonie (o! poeți moderni, cari ați apucat-o razna, cochetând cu cea mai deșănțată cacofonie!), aici e cugettare răsândită, sunt probleme adâncite și e și un surăs dureros, de superioritate prometeică, a unuia, care e târât de plebe la stânca tarpeiană, pe nedreptul.

Și încă ceva — esențial: *Eminescu* n'ar fi *Eminescu* de nu s'ar fi completat genialitatea sa cu geniul poporului său, de nu s'ar fi bucurat de izvorul vecinic întremător al poeziei populare românești, din toate ținuturile, din limba cronicarilor, moștenită cu scumpătate, de nu și-ar fi îmbrăcat simțemintele nobile în hlamida limbii românești.

Aplaudând poezia lui *Eminescu*, ne plecăm capul și înaintea hrisoavelor bătrânilor cronicari și înaintea poporului român delatără — deoarece suntem tributari și lor pentru bucuria ce o simțim cu *Eminescu*.

A! Prin urmare: scriitorii mari ai unui neam sunt totodată și o oglindă, parțială, a poporului respectiv?

Firește! Un *Goethe*, ca să scrie pe „*Faust*“ — n'a trebuit să răsfoiască hârțoagele vechi, cu „*Doctor Faustus*“, în stare embrională, să se încălzească, condus de *Herder*, la poezia populară și să cutreiere Germania (și Italia mai apoi, nu-i vorbă), n'a avut să adâncească pe filozofii germani?

Un *Victor Hugo* n'a trebuit să-și potolească sufletul, înșoțat după tot ce este bun, bând din izvorul întremător al plâsmuirilor sufletești ale poporului său, cunoscând istoria Franței, durerile și bucuriile ei?

Și aceeaș constatare la toți reprezentanții adevărați ai popoarelor : sunt exponenții poporului lor, la frumoasa, mareaș emulație în stadionul minții și al inimii omeneshi.

Gândul acesta ar trebui desvoltat, cu întregul aparat de argumentație, ca să între mai apoi în convingerile opiniei publice, purtate de nas de „clerici“, cari și-au tradat misiunea.

Numai așa vom ajunge ca să ne *stimăm reciproc*, popoarele, cecece este „excelsior“ în noi, ca să nu mai facem concurență troglodiților, ca mentalitate, în viitoare rășboaie.

Aceluia, care ne-a dat nestematele cugetării și inimii sale și a închis ochii trupești acum 40 de ani, cinste și omagiu din partea unei omeniri bolnave, care trebuie să-și revină, până nu este *prea târziu pentru toți...*

HORIA PETRA-PETRESCU.

† Prof. Dr. Gheorghe Mateescu.

Cuvânt roștit la mormântul lui, de I. Lupaș. „Secțiunea istorică a „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român“ a decis a da prin graiul meu expresiune durerii, ce i-a pricinuit moartea așa de timpurie a distinsului ei membru corespondent, care a fost profesorul Gheorghe G. Mateescu.

Cunoscând valoarea laborioaselor și temeinicelor cercetări făcute de adormitul în Domnul, cu multă răbdare, cu multă pasiune și cu tot atâta pricepere, în domeniul istoriei Tracilor, ne dăm seama de pierderea, pe care o îndură știința istorică românească prin trecerea la cele eterne a unuia dintre cei mai tineri, mai devotați și mai însuflețiți cultivatori ai ei.

Cele „Două lecții de epigrafie“, ținute la Universitatea din Cluj în Iunie 1927, despre *monumentum Ancyranum* și despre *decretul orașului Dionysopolis pentru lauda lui Akornion* pot fi considerate între cele mai reușite din câte s'au rostit vreodată dela oricare dintre numeroasele catedre ale acestei Universități. Publicate în vol. IV al „Anuarului Inst. de Istorie Națională“, ele vor impresiona de sigur lectorii atât prin temeinicia și varietatea informației, cât și prin claritatea și eleganța formei,

în care știa regretatul nostru coleg să infățișeze auditorului în mod plăcut și atrăgător chiar elemente de o ariditate notorie. Ele vor putea servi însă și ca o dovadă a nivelului științific, la care s'a înălțat facultatea de filozofie a acestei Universități românești în cel dintâi deceniu al existenței sale, arătând în acelaș timp, ce forță didactică de valoare a pierdut una dintre catedrele ei prin prăbușirea în mormânt a eruditului Gheorghe Mateescu.

La sfârșitul anului 1927, când secțiunea istorică a „Asociațiunii“ a decis publicarea bibliotecii sale de specialitate pentru răspândirea cunoștințelor istorice în straturile largi ale intelectualilor dela orașe și dela sate, adormitul în Domnul a fost printre cei dintâi sprijinitori ai acestei întreprinderi literare-științifice, promițând să dea pentru numărul 2 al bibliotecii o sinteză istorică privitoare la soarta Daciei din cele mai vechi timpuri până la retragerea legiunilor romane din hotarele ei.

Boala îndărătnică și moartea nemiloasă a zădărnicit însă realizarea acestui proiect.

În riturile Tracilor, a căror istorie o studia Mateescu atât de sistematic, era — după mărturia lui Herodot — deprinderea stranie de a trimite, la in-

tervale de 5 ani, câte unul dintre dâșii ca sol cătră Zalmoxis, spre a-i comunica dorințele și rugăciunile lor. Dacă cel aruncat în vărfuri de sulite muria străpuns de ascuțișul lor, Tracii îl cinsteau ca pe un om bun și credeau, că zeul le este favorabil.

Nu numai în sensul acestei multi-milenare credințe a protopărinților neamului nostru, ci și după convingerea creștinească a tuturor, cari l-au cunoscut, profesorul Mateescu era un om bun și plăcut lui Dumnezeu. Deaceea a fost probabil sortit să părăsească așa de timpuriu tărâmul acestei lumi întunecate de patimi, spre a-și căuta adăpost vecinic în împărăția senină a sufletului nemuritor. Durerile din preajma trecerii lui la cele eterne reamintesc pe ale solilor trimiși odinioară la Zalmoxis, cari disprețuind haina de lut a trupului răvneau spre cinstea de a fi aruncați în vărfuri de sulite, ca să-și poată stămpăra cât mai în grabă setea de nemurire a sufletului.

Aproape la fel a fost săgetată și mistuită în flacăra cumplitelor chinuri ale boalei îndelungate ființa materială a colegului nostru Mateescu, rămânând numai ce a fost imaterial în persoana lui, *sufletul candid*, plecat acum dela noi spre împărăția luminei de veci, unde sălășluiesc, cum ne asigură clasicul Virgiliu, cei cu „tâmpile incinse“ în gloria nemuririi :

Ceice răniți s'au întors din războiu,

[apărându-și moșia

Ceice trăind au păstrat o curată

[chemare ca preoți,

Nobili poeți, cari cântară tot nu-

[mai ce-i vrednic de Apollo

Inventatorii și *acei ce prin școli lu-*

• *[minează poporul*

Ceice prin meritul lor au lăsat a-

[mintire prin veacuri...

Ca unul care s'a stâns luminând
Pe alții, profesorul Gheoghe Mateescu

a lăsat prin meritul său, și numai prin el, durabilă amintire în sufletul elevilor săi și al tuturor Românilor, cari vor putea să prețuiască după cuviință roadele activității lui științifice,

Vrednic este deci a se împărtăși de lumina cea neinserată a vecinicii alături de foștii lui dascăli și colegi în studiul anticităților clasice : Vasile Pârvan și Vasile Bogrea, cărora le poate duce acum dela noi solia, că în ogorul clasicismului brăzdat de dâșii muncește cu spor pleiada ucenicilor, hotărâți a nu da uitării îndemnurile lor și a le păstra totdeauna o amintire pioasă.

Fie-i țărâna ușoară și memoria binecuvântată !

Dr. I. Lupaș.

*

Actiunea istorică a dlui Dr. Silviu Dragomir. Din răspunsul dlui I. Lupaș la discursul de intrare în Academia română a dlui Silviu Dragomir. În ședința solemnă a Academiei române dela 28 Mai, a. c. și-a ținut discursul de intrare dl Silviu Dragomir, membru activ și în secțiunea istorică a „Astrei“. Dsa a relevat meritele marelui său înaintaș, Vasile Pârvan, apoi, cu un larg aparat documentar și cu multă căldură, a reinviat figura dascălului ardelean *Constantin Romanu* și rolul lui în mișcările revoluționare din 1848 și 1849. Din această reconstruire istorică dascălul dela Toplița română apare ca unul dintre eroii neamului cari și-au jertfit viața pentru libertatea lui, despre care era conștius că atârnă „de unirea și bunăstarea principatelor române“. C. Romanu a fost prins de Secui, ferecat în lanțuri, legat de cozile cailor, și pe urmă ucis cu cio-megele de mulțimea infuriată. Fiul nepoatei lui C. Romanu, este Patriarhul de azi al României, Inaltul Regent Miron Cristea.

În răspunsul dat de colegul său în secția istorică, dl I. Lupaș face o caracterizare a activității științifice de până

azi a dlui S. Dragomir, caracterizare din care lăsăm să urmeze aici câteva pasagii:

„Urmând sfatul răposatului mitropolit Ioan Mețianu, ai părăsit liceul din Blaj și ai plecat la liceul sârbesc din Novisad, unde ai reușit a-ți însuși limba vecinilor noștri în măsură deplină, ca să poți cerceta mai târziu arhiva din centrul metropoliei dela Carloviț, copiind din actele păstrate aci prețioasele documente privitoare la lupta îndârjită a Românilor ardeleni din secolul XVIII împotriva tendințelor habsburgice de a vări, pe calea proselitismului religios, desbinarea suflatească între ei. Tot de acolo ai publicat și interesanta corespondență politică a episcopului ardelean Gherasim Adamovici, care, deși străin de turma păstoriiților săi, a înțeles să se identifice complet cu ei în luptele de revendicări naționale din anii 1790—1792.

Ne-ai adus de-acolo și prețioasele fragmente din corespondența lui Andrei Șaguna, fragmente cari așteaptă să fie publicate. Ne-ai dat apoi în traducere românească părțile privitoare la Ardeal și păstorirea Mitropolitului Sava Brancovici din cronica fratelui său Gheorghe.

Din arhivele rusești ai publicat informațiuni privitoare la călugării, preoții și vlădicii români, cari alergau în cursul veacurilor XVII și XVIII sub adăpostul aripilor ocrotitoare ale țarismului ortodox., de unde se întorceau adeseori cu daruri scumpe și cu întăritoare cuvinte de nădejde într'o apropiată scăpare de sub stăpânirea Turcilor „procleți”, cum scria Mitropolitul Sava Brancovici într'o scrisoare a sa către Țarul Rusiei”.

„Documentele culese din arhivele rusești ți-au servit materialul necesar pentru studiul publicat în Analele Academiei Române la 1912 sub titlul „Relațiile bisericești românești cu Rusia în secolul XVII”. Acest studiu a fost apreciat favorabil de către răposatul Ioan Bogdan,

care și mai târziu, când făcea, la 1916, propunerea să fii ales membru corespondent al Academiei, înțelegea să prezinte lucrările ce ai publicat până atunci ca pe unele ce se impun ca lucrări de mână întâia oricărui cunoscător de istorie românească.

Ai continuat de atunci, an de an, cu râvnă sporită cercetările, publicând contribuțiuni de interes pentru istoria Românilor din județul Aradului, pentru vechimea elementului românesc în Banat, așezămintele tradiționale, despre care amintesc documentele relative la Vlahii din Serbia secolelor XII—XV, precum și pentru Vlahii și Morlaccii din Istria.

Deasupra tuturor acestor contribuțiuni se înalță însă importanța monografiei, intitulată „Istoria desrobirii religioase a Românilor din Ardeal în secolul XVIII”. Atât prin documentarea amplă și convingătoare, cât mai ales prin expunerea senină și obiectivă, ai reușit să dai literaturii noastre istorice una din cele mai bune monografii...

Sunt în cartea aceasta capitole, cari ar merita reproduse într'o antologie cu scopuri de educație religioasă și națională, spre a demonstra tuturor scepticilor înalta valoare morală a tradiționalismului românesc de puterea căruia s'au izbit și s'au sfărâmat în cea mai mare parte, tendințele habsburgice de expansiune religioasă și politică asupra pământului nostru strămoșesc. Iar în anexe documentare dela sfârșitul întâiului volum se găsesc pagini cari ar trebui citite ca paginile din sinaxare sau ca paremiile obișnuite în preajma sârbătorilor de amintire a mucenicilor bucușeni a spori cu sump sângele lor sămânța creștinismului. Academia Română a remarcat cu bucurie apariția acestei scrieri valoroase, decernându-i în sesiunea din 1922 premiul „Adamachi”.

În anii din urmă, dela 1924 încoace, ți-ai îndreptat atențiunea spre altă serie

de luptători pentru desrobirea românimei ardelenе. — După ce în pomenita monografie ai lămurit viața și suferințele luptătorilor pentru desrobirea religioasă în veacul al XVIII-lea, în monografiile despre Avram Iancu și despre Ioan Buteanu ai dat caracterizări documentate despre eroismul acestor luptători pentru desrobirea națională politică a Românilor ardeleni din secolul XIX.

În această serie de monografii istorice icoana, ce ne-ai zugrăvit acum despre Constantin Romanu, formează desigur numai o verigă de legătură între cele amintite mai sus și între cele ce vor urma să fie publicate mai târziu, pentru a întregi tabloul anilor invforați 1848—1849, cari au cerut românimei ardelenе atâtea sacrificii de sânge.

Dându-ți seama că istoria nu se rezumă la cunoașterea trecutului, ci are ca element dinamic forța propulsivă de a contribui în îndrumarea prezentului și la pregătirea viitorului, nu ai stat la îndoială a pune învățămintele ei în serviciul problemelor de actualitate în viața noastră națională din ultimile două decenii. În cadrele largi ale constituționalismului bisericesc din Arceal, precum și în acelea mai restrânse ale secțiunii istorice a „Asociațiunei” ai muncit cu râvnă și cu pricepere, iar în ziua de 1 Decembrie 1918 ți-a revenit rolul de secretar al Adunării Naționale dela Alba-Iulia, rod care-ți impune obligația de a restabili întreg adevărul cu privire la acest moment important al istoriei noastre contemporane de câteori vei observa, că tendințe particulariste, străine de orice preocupare științifică, încearcă a induce opinia publică în rătăcire, îndepărtând-o de calea adevărului istoric.

Cei ce-ți cunoaștem și prețuim activitatea științifică de 20 ani, privim cu deplină încredere la rezultatele muncii pe care o vei desfășura în viitor alături de noi și împreună cu noi.

Suntem convingși, că în cercetările și lucrările viitoare vei fi povățuit, ca și în cele de până acum, de respectul necondiționat al adevărului și de râvna nobilă de a da, prin studiile istorice, generațiilor cari se succedea, puțința să iubească trecutul, să înțeleagă prezentul și să creadă în viitorul națiunei și patriei române întregite.

Ca ostaș al adevărului etern biruitor asupra tuturor ostilităților vremelnice, fii bine venit, în mijlocul nostru, iubite coleg.”

Dr. I. Lupas.

Lucrările Academiei române, 1928—29. Secretarul general al Academiei române, dl I. Bianu, a prezentat, la deschiderea noiei sesiuni a Academiei române, raportul general despre activitatea înaltei noastre instituții de cultură în anul de gestiune 1928—1929. Situația financiară a Academiei se menține tot grea, ceea ce împiedecă în mare parte activitatea ei culturală-științifică. S'a crezut la început că efectul expropriii domeniilor Academiei va fi în parte anihilat prin marea fundațiune M. H. Elias, lăsată Academiei. Dar din darea de seamă separată ce se publică cu acest prilej, se vede că Fundația amintită a încheiat anul 1928 cu un deficit de peste 300.000 Lei. Explicarea se cuprinde în darea de seamă. Majoritatea fundației o formează 9 imobile din Viena, evaluate la 1924, de expertul tribunalului la 22,798.687 Lei, — realități cari după prețurile de azi din Viena, reprezintă cel puțin 100,000.000 Lei (în București ar valora două sute de milioane.)

Aceste clădiri cu 3—4 etaje, unele cu 100, 200, 220 camere, aduceau chirie în Lei aur înainte de războiu 11,136.000 Lei. *Chiria actuală în Lei hârtie, după cele nouă clădiri împreună este de Lei 387 (Treisute optzeci și șapte Lei.)* (Darea de seamă, p. 116.)

Ceea ce însemnează că la Viena imobilele sunt, pur și simplu — comunizate!

Intre astfel de condiții desigur că fundația Elias este azi numai o sarcină pentru Academie. S'a vorbit și în Austria de un proiect de lege pentru regularea raporturilor dintre proprietari și chiriași printr'o lege care ar fi prevăzut ca în 12 ani chiriile să ajungă, progresând, dela 10% la 40% din chiria în aur înainte de războiu, după care ar fi urmat libera tranșacție.

Astfel în 1940 chiriașii ar fi ajuns să plătească pentru o chirie antebelică de 1 cor. Lei 14 (0.60 Groschen.) Dar proiectul n'a fost adus în discuție.

În chipul acesta nădejdiile care se legau de marea fundațiune Elias, rămân încă cine știe pentru cât timp, în suspensiune.

Academia va fi nevoită să lucreze tot cu mijloacele modeste de după războiu. De doi ani i se varsă un milion Lei din venitele fundațiunii Regele Ferdinand I, sumă care alături de un milion provenit din taxele pe spectacole, constituie principalul ajutor material al Academiei, după războiu.

O donațiune de 2 milioane a făcut în cursul anului trecut I. Oroveanu, fost proprietar în comuna Roșieni (Romanai.)

Ajutorul Statului de opt milioane, dați în vara anului 1928, e înghițit în întregime de noua clădire a Bibliotecii — depozitul de cărți a Academiei. Lucrările sunt pe sfârșite, așa că în vara aceasta se va face mutarea imprimatelor în noua clădire, unde se vor deschide

și două săli de lectură, una pentru public, alta pentru membrii Academiei și profesorii universitari. Numărul locurilor în săli va fi cel puțin cât al locurilor din actualul local.

În cursul anului Academia a pierdut pe membrul său onorar I. B. Bary, ilustrul istoric și profesor la Cambridge, apoi pe membri corespondenți Th. D. Speranția, R. Bosterra, K. Kadlec, E. Herzog.

A inaugurat mauseleul lui V. Alecsandri la Mircești, a contribuit la ridicarea bustului lui Dr. C. I. Istrati în Parcul Carol și a contribuit pentru bustul lui V. Pârvan, ce se va așeza în sala Bibliotecii Școlii române din Roma.

A ținut 37 ședințe, dintre cari 12 publice. S'au făcut în ședințe 13 comunicări, datorite în mare parte d-lui N. Iorga. Prin delegați a luat parte la diferite solemnități în țară și la congrese în străinătate. Situația materială încă nu-i permite să participe la toate congresele unde Academia este invitată, ceea ce e desigur regretabil.

În anele celor 3 secțiuni s'au publicat diferite comunicări și studii.

Biblioteca Academiei s'a sporit cu 5210 volume și broșuri, 8.422 numere reviste românești, 2.396 streine, 560 documente, etc.

La 8 premii în valoare totală de 196.000 Lei, au intrat 79 scrieri; la 12 premii pentru scrieri cu subiecte date, în valoare totală de 179.200 Lei, s'au prezentat numai 3 manuscrise. *Tr.*

Cărți.

Un volum nou de I. Al. Brătescu-Voinești.

Ce m'a făcut să duc instinctiv mâna în buzunar și să cumpăr fără de nici o împotrivire, ca sub o poruncă prea înaltă, volumul „Firimituri”,¹⁾ încă de sub teasc, cald-căldicel?

¹⁾ Ediția „Cartea Românească”, București, 80 Lei.

Vreau să-mi descriu starea sufletească, pentruca, doară-doară, să convertesc și eu la pasul acesta pe cât mai mulți doritori de literatură românească *sănătoasă*.

Lunile trecute, aflându-mă în orașul Târgoviște, s'a apropiat cineva de mine și mi-a comunicat: în orașul nostru se află grădina în care a pescuit Brătescu-Voinești, grădina descrisă în „Privighetoarea”. A! grădina din „Privighetoarea”! Vă aduceți aminte: minunata schiță, de patru pagini, pe care nu o mai uțiți dacă ai cetit-o odată, schița cu povestea dureroasă a privighetorii, care cântă nopțile, spre deliciul musafirilor și al proprietarului grădinii cu iazul morii pe-aproape, a privighetorii, care moare o moarte idioată, pigulind (nenorocita de ea!) nada de pește din undița ascunsă, noaptea, într'un tufiș de răchită. Și m'am dus ca la un loc de pelerinagiu în grădina, care are acuma alt stăpân și mi-am zis: *aici* au ascultat căpitanul Delescu cu nevastă-sa și cu amfitrionul casei privighetorie, de doamna căpitanului, extaziată, arunca bezele, după miezul nopții, privighetoriei și-i poftea: „la revedere, puică, pe mâine seară!”

Mi-am zis: nu voi găsi mărgăritare literare și în „Firimiturile” acestea, oricât de modest sunt intitulate din partea autorului?

Și am găsit *firimituri dela nește trufandale*. Am să arăt cetitorului nește firimituri dela firimituri, ca să-mi dovedesc teza.

Acelaș ton confidențial, neafectat, potolit, al unuia, care a pătruns filozofia vieții și vrea să ne confieze și să ne încălzească pentru nește „suflete caste”. („Un poet al sufletelor caste” l-am caracterizat odată, ca tânăr student, în Lipsca, într'un foileton al ziarului „Tribuna”, în 1906.)

Și aici găsim predilecțiile cunoscute: dragostea de viața curată, neîntinată, dela țară, iubirea de singurătate, unde autoanaliza e mai potențată și tonică, greața față de politicianismul corosiv, oroarea de brutalitatea războiului, simpatia față de animale și un suflu sfânt, conform dictonului francez: „dacă cunoști toate, ierți toate”, față de patimele ființelor mirmidone ce suntem noi.

Gheorghită al Anghelinii (frate de cruce cu Nicolăiță Minciună) e un flăcăiaș dela țară, care visează să se bage slugă la oraș și par'că a prins pe Dumnezeu de un picior când autorul îi oferă postul de șofer. Dar mai apoi ezită autorul de a-l lua cu sine, de a „smulge un băiețaș dela țară”, să-l bage „în corporația celor mai ticăloși oameni”, în vârtoarea vițului.

„...Mă găseam în starea unui bolnav, care-și mută perna dela un capăt al patului la altul, ca să se răcorească” scrie dl B. V., descriindu-și sbuciumul sufletesc, până se hotărăște să-și retragă promisiunea și să-l lase pe Gheorghită lângă maică-sa.

Ca în „Nenea Guță”, omul de omenie, care nu vrea să se înhame la carul politicianismului și iese din horă, când i se pune

problema să mințească, la alegeri, contra potrivnicului politic, așa și „Nenea Iorgu”, antiteza fratelui său, șeful politic Basile N. Rubrian, din „Moarte grabnică”, este sufletul cast, care chiar și când moare, moare fără de ah-uri și of-uri teatrale, ci se stinge cu o privire „spre cerul înflorit de stele” și cu un suspin „prelung și duios”, câtă vreme frate-său, deputatul, „moare” de câteva ori, cu crize de sufocație. (Ce fin e caracterizat „Nenea Iorgu” cu câteva trăsături de penel: când, în loc să drăcuiască și să-l ia în palme pe băiatul, care-i sfârticase, pe stradă hainele nouă-nouțe, îmbrăcate pentru întâia dată, îi spune cu blândețe: „țț... țț! Bine, măi băiete, mă, de ce umbli, mă, cu burlanul pe trotoar?” O scenă, și ai pe omul întreg înainte!)

În „Scrisoarea către D. D. Pătrășcanu” ne aduce dl B. V. „planul unei schițe” vrednice de „Momentele” lui Caragiale: „Automobilul județului”. Cetiți această delicioasă bucată literară, care ne descrie ifosele doamnei Frosa Dumitrescu, soția ajutorului de primar, revoltată că Mărioara Ionescu, soția oficiantului principal dela poșta unui oraș de provincie, o sfiidează și o „înevinează”, plimbându-se cu bărbatu-său și cu prefectul în automobilul județului! Cu ce-și bat capul femeii în toată firea, „când milioane de oameni, aparținând neamurilor *ce se pretind* că stau în fruntea omenirii, se urmăreau pe pământ și sub pământ, pe ape și sub ape și prin văzduh, ca să se nimicească”?! Doamna Frosa nu vrea odată cu capul ca doamna Ioneasca, fata mălăierului, să se plimbe și ea odată cu automobilul județului până la băile Pucioasa. O! Chinurile domnului Tăsică, soțul Ioneascăi! O! Intrigile pe sub ascuns! O! Scena, când, după ce șoferul *plătît*, nu mai mână automobilul, mințind că e defect și Ioneasca trebuie să treacă sub jugul caudin al batjocurii, în hohotele coanii Frosa, în Pucioasa, pe jos, ba mai apoi și într'un vagon închis, în costum de automobilistă!

Dar ar duce prea departe să descriu aici fiecare bucată, din cele 10, în parte. Mă resemnez să atrag atenția asupra eselenței șarje împotriva cameleonului politic, din „*Maxima virtus*”, poate cea mai bună schiță din volum. O satiră magistrală a omului fără de scrupul, care prinde clipa și se dă... după păr, dăscăbind odată pe cei ce poartă o politică, ca să strige mai apoi, după ce a fost de toate nuanțele, la banchetul dat la Capșa pentru reprezentanții Franței: „Vive la France!”

Câteva citate caracteristice vor completa icoana ce trebuie să ne facem despre volumul recent al d-lui B. V. De ce e cuprins de „patima pescuitului?” Iată o descriere a stării sale sufletești când pescuiește:

„Eu unul nu mă mândresc, dar nici nu mă rușinez că sunt pătimaș pescar. — Pe țărnițele apelor, ori pe luciul lacurilor am trăit ceasuri de fericire și de încântare, pe care în zadar le-am căutat aiurea. — Luați-o așa, bi-nșor, în sus, pe țărnița unui părau de munte, și ascultați-l. — Ce nu te face

să auzi clocotirile apei lui printre pietre? — Neconținut te întorci să cauți cu ochii: unde sunt copiii care râd, sau care cântă așa de frumos în cor? Unde e femeea al cărui glas tânăr plânge atât de duios? unde sunt unchiesii care vorbesc pe șoptite? Cine te-a strigat așa de deslușit pe nume?... — Așezați-vă jos pe marginea unui râu și priviți la apa care se scurge sub umbra arinilor și salciilor o să simțiți cum vă ia și vă duce cu dânsa toate amărăciunile, toate necazurile, toate gândurile rele. Peste câțeva vreme vă simțiți *sufletul spălat, primenit, liniștit*. — Eu vă mărturisesc că pe marginea apelor imi dau gândurile la trior. Pleava se alege singură și pleacă cu apa. Acolo, pe marginea apelor, nemulțumiri, amărăciuni, care în oraș imi păreau catastrofale, se reduc singure la proporții neînsemnate; — credințe ce-mi păreau nestrămutate se destramă și se spulberă: ambiții și dorințe, ce cu o jumătate de ceas înainte imi păreau grozav de legitime, mi se vădesc deslușit ridicate și vane. — Și mai mărturisesc că tot ce am scris, acolo pe marginea apelor am cugetat. — Acolo, gândul airea sădit în mintea mea, incolțea, creștea, inflorea. Acolo și numai acolo puteam găsi cuvântul din urmă, cu care aveam să termin, cuvânt ce în zadar mă chinuiam să găsesc aiurea". (pg. 107—8.)

După descrierea aceasta este prea firesc dacă are despre *răsboiul* acelaș punct de vedere hotărât ca în volumul său, confesie sufletească: „*In slujba păcii*". Cu toate că nu urâște pe nimeni dl B.-V., pe nici un neam, susține:

„Scriam la gazetă și ceream intrarea în rășboiu împotriva lor (a maghiarilor) și a nemților. De ce? Pentrucă (eram) incredințat că rășboiul e *cea mai grozavă ticăloșie, cea mai odioasă rățăcire a omenirii*, socoteam, — naiv cum eram pe atunci, — că înfrângerea celor mai bine pregătiți de rășboiu, dovedind în chip definitiv *zădărnicia înarmărilor, va vindeca* pentru totdeauna popoarele de *nebulnia* rășboaielor". (pg. 125—6.)

Dela *nebulnia* rășboaielor la *nebulnia* politicianismului. Cu surăsul dureros, ironic, în colțul gurii scrie dl B.-V.:

„Dintre toate însușirile ce se cer unui *om politic*, una este mai însemnată decât toate, una pe care o întâlnești numai la oameni cu totul superiori. — Celelalte însușiri ca bunăoară: competență, — prevedere, — spirit de ansamblu, ca să nu iei azi o măsură, care s'ar bate în cap cu alta luată eri, — *subordonarea intereselor tale și ale partidului intereselor superioare al statului*, — acestea le au toți bărbații politici; — mai ales la noi". (pg. 121.)

A! Ce temenele îi fac, la băile Eforiei, lui „Conu Ionică" (din „sărut mâna!", „să trăiți!", „bine ați venit!", „cu respect" nu-l mai scot), numai și numai fiindcă e deputat!

A! Ce imbulzeală în lojile Camerei (dl B.-V. e, după-cum se știe, funcționar superior al Camerei), ce imbulzeală din partea sexului frumos, dar *nu* pentru măduva discuțiilor, ci ca să se arate „în loja președintelui", cum scriu cele mai multe din solicitatoare, „sau în orice caz un loc în față", deoarece „n'aș vrea să pat ca în rândul trecut, la deschiderea Camerei: eu să stau *perșată* (o, franțuzismele astea! cocoțată) în banca patra și altele să mă *nargheze* (să-și bată joc, cu obraznicie) din banca întâia" (pg. 61.)

Ascultați cum descrie dl B.-V. pe un „*biruitor*" :

„Deși fără altă cultură decât cea căpătată în șase clase de liceu absolute, la care s'au adăogat cunoștințele câștigate din zilnica cetire a gazetelor politice, — punându-și forța mușculară în slujba unui partid și speculând cu dibăcie, pe deoparte câteva condamnări ce-i atrăsese întrebuintarea acelei forțe, pe de altă parte frângerea unui braț, cu care se alesese cu prilejul unor alegeri, — a ajuns *șeful politic* al unei culori din capitală.

„O voce grozavă, care ar putea birui sunetul a zece trâmbițe, o voce care pătrunde în auz ca un pumn într'un geam de hârtie, — o vorbărie torențială, teatrală, bombastică și sforăitoare, — o lipsă totală de scrupul, care-l făcea să făgăduiască împărțirea tuturor bunurilor ce nu-i aparțineau lui, — și o tot atât de completă lipsă de teamă de ridicol, — făcuseră dintr'insul un foarte apreciat orator de întruniri publice.

„Nu veți fi surprinși, aflând că a fost până acum în câteva rânduri de-putat și că desigur va fi și în viitor, când partidul căruia aparține va reveni la cârma țării“. (pg. 91—3) Domnul Basile N. Ombrian!

Dela arivistul politic la arivistul literar!

Cum își exprimă greața ce o simte față de „poezia“ dlui Stix Pandeliu, poet hipermodern, care scrie „pour épater le bourgeois“ — ca să aducă în sperieți, să deconcentreze pe bietul burghez?

„N'am cetit, de când sunt, versuri mai brutale, mai veninoase și mai iconoclaste. Nimic nu rămâne nebatjocorit, nepângărit. Familie, biserică, școală, dragoste de părinți pentru copii — de copii pentru părinți, pudoare, milă, compătimire, toate sentimentele care deosebesc pe oameni de fiarele sălbatece, toate sunt spurcate cu cuvinte triviale și obscene. Cu o stăruință diabolică, autorul răcăie și preface în pulbere pojghița de umanitate, ce, în curs de veacuri, s'a pus peste sufletul brutei din care ne tragem. Violuri fioroase, incesturi sadice sunt zugrăvite amănunțit, înfățișând o viziune de apocalips. Toate poeziile sunt scrise cu vădit talent. Mai toate imaginile și mai toate rimele sunt de o uimitoare nouitate, provenită din impercheri neașteptate de cuvinte și din întrebuițarea unui vocabular niciodată întrebuițat în poezie“. (pg. 147—8.)

„...Și dacă ochii d-tale n'au putut descoperi decât acele amănunte grețoase și respingătoare, crezi d-ta că prefaci în bine sufletul cetitorului, arătându-i-le? ...Or fi oamenii încă foarte răi. Maimuța, din care se trag, e încă vie în ei. Totuși, în veacurile scurse, de când au început să umble în două picioare și să poată privi mai ales în spre cer, au învățat că le e mai prielnică, mai folositoare, răspândirea unei religii de iubire și de compătimire reciprocă, decât a unei religii de ură și de dușmănire. Suferințele pătimate pe urma răutății îi îndeamnă să acorde o prețuire și o admirație traicnică operelor de artă după cetera cărora se simt mai buni, cu sufletul primenit și înălțat, nu acelora cari-i târăsc îndărăt spre bezna animalității“. (pg. 160-161.)

În citatele acestea avem pe întreg B.-V.! Mărturisiiți dacă punctele de vedere ale scriitorului acestuia de elită nu sunt vrednice de luat în seamă, astăzi, când te împiedeci la orice pas cu politicieni, ca cei descriși mai sus, cu cucoane Frose, cu Stixi respingători (în proză și în versuri!), cu toată drojdia unei biete societăți, care vrea să trăiască, dar ca să trăiască va trebui să elimine cât mai multe astfel de tipuri...

„Firimituri!“ Pe când vom avea pâini mari, coapte, ca să ne bucurăm de ele?

HORIA PETRA-PETRESCU.

„Iंद्रumări noi în organizarea armatei“ de C. G. Tipografia școlii militare de infanterie, Sibiu, 1929. Sub titlul de mai sus, dl C. G., care bănuim să fie unul din distinșii scriitori militari, mult apreciat în lumea literară, scoate

de sub tipar o lucrare de aproape 300 pagini, ce prezintă un vădit interes pentru toată națiunea românească.

Problema generală, pusă cu multă sinceritate de autor, este: intrucât țara noastră se găsește destul de bine pre-

gătită și organizată militaricește, spre a apăra ceea ce îi aparține și spre a putea în liniște să se desvolte, ocupând locul ce-l merită în cercul țărilor civilizate.

Autorul se crede îndreptățit a pune această problemă, față de amenințările, revendicările și inarmările unor vecini ce nu ne-au fost și nici nu ne pot fi prieteni; față de alianțe cu state mai depărtate, cari nu ne pot ajuta pentru un moment decât cu staturi și față de alte alianțe cu state mai apropiate, cari, deși se arată binevoitoare, totuș, luptând cu împrejurări identice nouă, nu ne pot sprijini la timpul oportun, cu forțe militare puternice.

Stilul clar, ușor, atractiv al autorului îi ține încordată atenția multă vreme și te îndeamnă ca odată luând cartea, să nu o mai lași din mână, până nu parcurgi numeroasele și variatele subiecte, derivate ale problemei de mai sus și din cari unele, pentru a fi bine înțelese și just apreciate, reclamă o pregătire tehnică militară.

Din multele și bunele impresiuni dobândite prin cetirea cuprinsului lucrării, două ies mai în evidență.

Prima, că lucrarea este scrisă de un om sincer, hotărât să infrunte neajunsurile prin descrierea crudului adevăr și prin destăinuirea pericolului de care suntem amenințați. Sinceritatea autorului, pare, după „motto” adresat mamei sale, să fie inerentă firei sale, adecă venită prin hereditate. — Păstrăm, totuș, convingerea, că se mai adaugă acestei moșteniri și dragostea de țară, pe care autorul vrea să o ajute în acest fel și cât se poate mai bine.

A doua impresie este aceea a modestiei autorului. Calitatea aceasta se poate ceti și în inițialele cu cari semnează lucrarea și în declarația ce o face în capitolul încheerii: nu vrea să-și însușească paternitatea multor din ideile și propunerile emise și nici nu pune în

transigență, încât privește acceptiunea sau executarea lor.

Cadrul revistei de față nu-mi permite să insist cu multe detalii asupra numeroaselor chestiuni din cuprinsul lucrării (multe fiind de specialitate militară).

Mă mărginesc însă a evidenția pentru acei ce poartă interes dezvoltării și organizării oștirii noastre, capitolele mai mari și mai importante.

În introducere ia autorul ca nucleu de discuție leit-motivul bărbatului de stat Mussolini „*Un trattato non é una tomba*”.

Acest nucleu îl îmbracă cu un lux de argumente prin cari vrea să aducă mai ușor convingerea că motivul de mai sus ar incuraja pe unii din vecini să se inarmeze, astfel că la termenul fatal, *prezis de Mussolini (1935)*, să poată da curs liber pe de-o parte urii contra noastră, pe de alta revendicării de teritorii, ce le consideră și acum ca un drept al lor. Odată cu aceasta acești vecini neprietinoși cred, că ar spăla și rușinea umilinții, la care au fost supuși prin soarta armelor.

Toți bunii români, toți acei ce au trecut efectiv prin războiu și cari au cunoscut de-aproape neajunsurile ce le poate aduce o nepregătire militară, simt fiorul îngrijorării citind discursurile amenințătoare ale bărbaților de state vecine, publicate de autor și vor găsi foarte naturală întrebarea ce și-o pune: Ce facem? Unde mergem?

Vor găsi, deasemenea, legitimă atragerea atenției, ca să căutăm din suferințele și neajunsurile trecutului, să culegem cât mai multe și mai bune învățăminte pentru viitor. Aceasta, ca nu cumva nouile conflicte sângeroase să ne găsească nepregătiți sau cu defectele ce le-am avut în 1913 și chiar în 1916, defecte, asupra cărora am mai fost pre-

veniți de cei în drept, printre cari se numără și autorul.

Astăzi, când vedem lumea și presa românească ocupată cu atâtea chestiuni mărunte și de politicianism vătămător, nu putem decât aplauda ideea de a fi cât mai bine veghetori, de a ține trează conștiința națională, precum și propunerea, ca prin noi înși-ne, prin propriile noastre forțe bine pregătite și organizate, să ne apărăm țara și existența noastră. Am putea lua apoi drept evanghelie în favoarea acestei apărări, evanghelia sorei noastre latine, *evanghelia Mussolinistă*, publicată la pagina XXII a lucrării autorului.

Partea rezervată descrierii diviziilor de rezervă, sporirii armatei și întăririi națiunii, cuprinde părerile autorului, expuse în volumul său anterior, apărut în 1913. Faptul că această parte este redată în lucrarea de față, dovedește că chestiunile sunt încă de actualitate și că nu s'au ținut cont de ele, deși au fost scrise la timp și spre binele armatei noastre.

Cu competența unui erudit militar și cu experiența omului încercat la neajunsurile survenite prin nepregătirea noastră (autorul fusese în 1913 șeful de stat-major al unei divizii de rezervă), autorul reeditează studiile sale asupra: contingentelor, încadrării, echipării, armamentului, instrucției, mijloacelor sanitare, de subsistență, valorii morale etc. din capitolul diviziilor de rezervă, precum și acel al numărului, organizării, pregătirii de războiu și comandamentului, din capitolul sporirii armatei. Problema întăririi națiunii o tratează din trei puncte de vedere: economic, cultural și militar.

Partea II-a lucrării, adică Organica militară, o începe autorul cu capitolul: boala reformelor în armată. Scurtă, dar usturătoare biciuire a moravurilor noastre politice, care, întreținând instabilitatea legilor și reformelor militare, aduc

totodată piedici în buna pregătire a armatei noastre.

Deși s'ar părea că boala politicianismului cronic dela noi este incurabilă, totuși, autorul propune anumite remedii ce ies din cadrul paliativ.

Propunerile pentru o cât mai completă organizare și pregătire a noastră (cu binevoitorul concurs al banului) le crede realizabile înaintea termenului fatal (1935).

Găsim, deasemenea, foarte multe și judicioase propuneri la capitolul „*Legea de recrutare*”.

Cu privire la recrutarea însă a străinilor, propunerea autorului ca: ei se fie trecuți în serviciul auxiliar al armatei sau să fie scutiți, în schimbul unei taxe, poate da loc la discuțiuni. Impărtășim convingerea cumcă nu putem conta prea mult în serviciul frontului, pe fidelitatea unui cetățean de naționalitate străină, dar credem că sacrificiul soldatului român nu poate fi compensat cu taxa pe care ar plăti-o conlocuitorul său, ce se bucură în țara noastră de aceleași drepturi.

Credem deci că prin măsura de mai sus s'ar mări și mai mult ura și asperitățile dintre români și minoritari. Cei dintâi vor reproșa totdeauna, și cu drept cuvânt, că: indatoririle neegale nu pot da loc la drepturi egale. Propunerile autorului rămân însă ca sugestii, cari ar putea să ducă pe organizatorii noștri de legi la formule mai norocoase.

Cu căldura sacră a datoriei, cu care bunul patriot pune interesul țării înainte de orice, autorul analizează și face propuneri, cu privire la toate chestiunile cari privesc această lege de recrutare (durata termenului, acoperirea frontierelor, epoca incorporării, trupa cu schimbul, instruirea contingentelor, ofițerii de rezervă, instrucția preregimentară, gradele inferioare, trupele auxiliare și ofițerii de carieră).

Discutând apoi *legea de organizare* a unui stat ipotetic, autorul arată diferențele feluri de armă și combinarea lor, unități de o armă și de arme diferite, constituirea micilor și marilor unități, brigăzile mixte de infanterie și cavalerie, brigăzile de artilerie, etc.

Cu multă obiectivitate și destulă justeță tratează chestiunea *constituirii întregii armate*, precum și a tuturor chestiunilor legate de ea, insistând deosebit asupra avantajelor organizării propuse.

Un capitol din cele mai interesante este însă acel *al comandamentului* și, în special, al conducătorului din timp de pace, al creatorului de victorie, în timp de războiu.

Cu exemple din timpurile de pace sau de războiu, ale altor țări, arată cum în puterea comandamentului, ca și în mâinile unui bun conducător al armatei, stă salvarea sau distrugerea unei țări.

Expune în detaliu cele 3 condițiuni ale comandamentului permanent, unic și continuu și ajunge la soluțiile cele mai potrivite pentru țara noastră, soluțiuni pe cari le crede aplicabile, numai prin oarecare bunăvoință și sacrificiu de interese personale sau de partid.

În capitolul *legii cadrelor,erarhiei în armată și comandanților marilor unități*, autorul susține ideea, că un general, care obține gradul de armată, trebuie să aibă sub comandă toate unitățile tactice. — Ar trebui deci numai generali la brigăzile mixte, divizii, armate și în postul de generalissim. Propune apoi ca fiecare funcție să aibă gradul său, întrucât gradul întărește la superlativ autoritatea și ca fie care grad să fie ocupat de cel în drept.

Un ultim capitol îl rezervă *îmbunătățirii situației ofițerului, atât pe timpul*

serviciului activ, cât și atunci când este pensionat.

Cu multă scrupulozitate autorul tratează greutățile ce le întâmpină ofițerul de astăzi: cu solda sa strict necesară traiului; cu situația sa ca funcționar al statului; cu înaintările sale în grad; cu reținerile sale de soldă; în sfârșit cu ieșirea sa la pensie înainte de limita legii.

Propuneri juste face cu privire la impuneri, la armonizarea salariilor, la intangibilitatea dreptului de salarii și de pensie etc.

Merită o atențiune, în special, propunerea făcută ca: generalii cei mai mari în grad și cari încă pot fi sfătuitoari prețioși ai înaltului comandament, să fie reținuți toată viața lor, cu titlul de consilieri tehnici ai armatei.

Pentru asigurarea vieții liniștite și a bătrâneții ofițerilor pensionari propune înființarea de căminuri de ofițeri.

Ele ar constitui adevărata „*mană cerească*” pentru acei ce și-au sacrificat nu numai tinerețea, dar și sănătatea întru apărarea țării.

Lucrarea d-lui C. G., rămâne opera ce nu poate lipsi, nu numai din biblioteca unui ofițer, dar a oricărui bun român, care poartă interes oștirii noastre, adică acelei instituțiuni, prin care se asigură ordinea și apărarea integrității patriei noastre.

Felicitând pe autor, nu doresc decât ca această lucrare să fie privită de cât mai mulți ochi, să fie înțeleasă (și în rânduri și printre rânduri) decât mai multe minți și să fie simțită de suflute, cu dragostea și interesul de țară, pe care le poartă sufletul celui ce a scris-o.

G. P.

Astra Dobrogeană. La Constanța a început să apară ca „buletin oficial al Asociațiunii” Regionala Dobrogeană, revista „Astra Dobrogeană,” pe care o sa lutăm cu toată simpatia și-i dorim spor la muncă. In articolul introductiv se arată limpede scopul Regionalei ca și al revistei pusă in serviciul ei: Reinvierea datinilor strămoșești, potrivit spiritului ce le-a creiat; *potrivirea sufletului poporului din Dobrogea cu sufletul poporului român din celelalte provincii*; un organ cultural care să facă cunoscut poporul și pământul dobrogean in țară și in străinătate; creierea unui organ popular științific cu indemnuri moderne asupra agriculturii, creșterii vitelor; *indrumarea graiului spre adevăratul caracter latin, eliminând străinismele.*

Nr. prim mai cuprinde un inimos și înțelept cuvânt „către locuitorii satelor” al dlui General I. Vlădescu, un articol despre importanța regionalei dobrogene de I. Georgescu, fost secretar al Astei transilvane, o comemorare a marelui soldat mareșalul Foch, cuvântarea dela înființarea „Astei Dobrogene” a dlui prof. N. Negulescu, apoi dări de seamă asupra activității asociației.

Menționăm cu laudă pentru Dobrogea și Dobrogeni că Asociațiunea noastră in

drumul ei peste Carpați, aici a aflat mințile cele mai înțelegătoare și suflet entusiast pentru munca culturală in masele mari ale țărâniei noastre.

Programa de muncă a „Astei Dobrogene” intră cu totul in preocupările Asociațiunii, și ne bucurăm de sublinierea chestunilor locale, care vor fi urmărite de Regională intru folosul provinciei dela Marea Neagră, și a neamului întreg.

Dela redacție. Cu părere de rău nu putem recenza multe din ultimele cărți literare fiindcă editurile nu află de potrivit să trimită câte un exemplar redacției revistei „Transilvania”. Astfel la redacția noastră, nici la cea din Sibiu, str. Șaguna 6, nici la cea din Cluj, str. Memorandului 22, nu am primit până azi nimic din Ionel Teodoreanu, Cezar Petrescu, Liviu Rebreanu, I. Al. Brătescu Voinești, Al. I. Teodoreanu, Damian Stănoiu, pentru a aminti numai pe autorii cari in cei doi ani din urmă au îmbogățit in mod deosebit literatura română. Deoarece cele mai multe recenzii se fac de către redacția noastră din Cluj, rugăm editurile să trimită acolo câte-un exemplar pentru recenzii (Redacția „Transilvaniei” str. Memorandului 22, „Ardealul” etaj).

Redacția revistei „Transilvania”.